

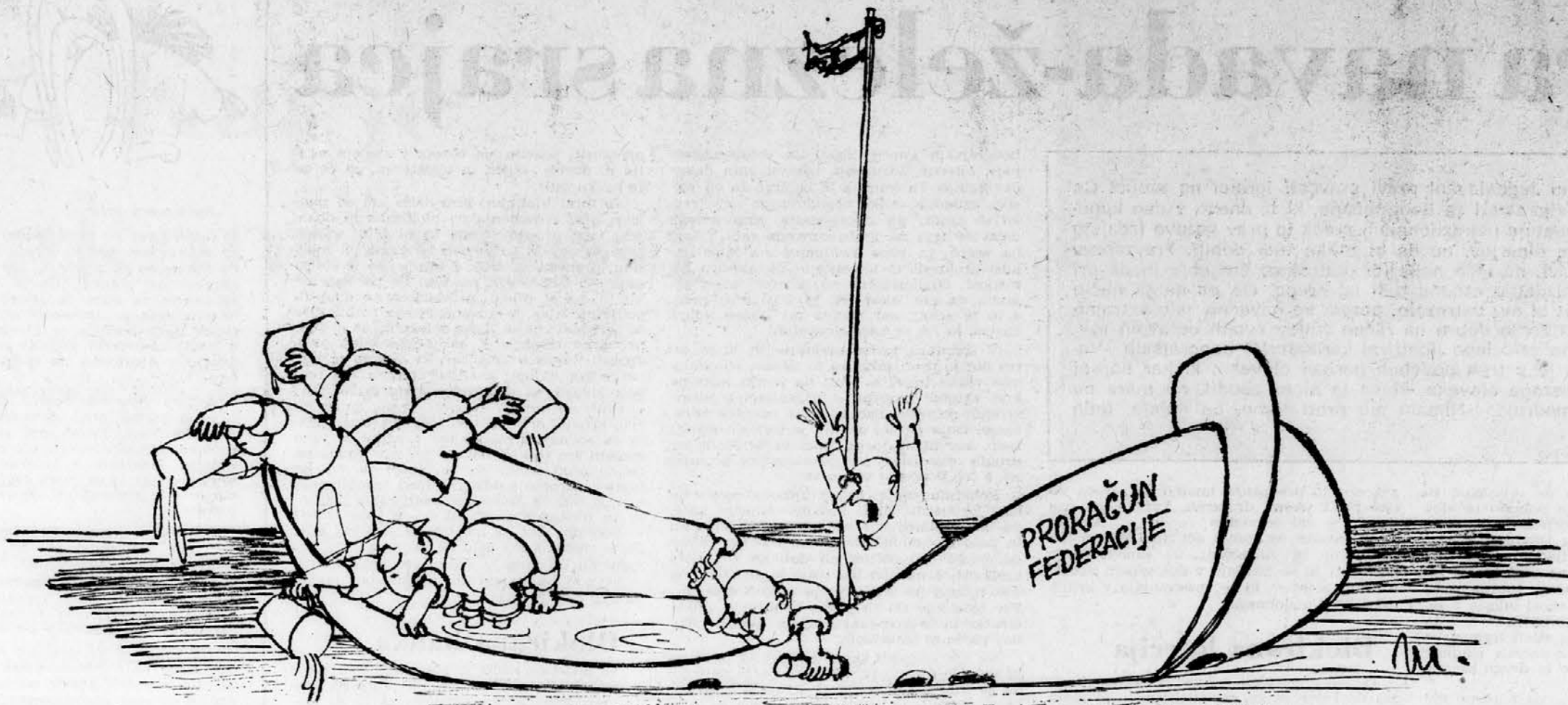
Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Iz vsebine:

- IGOR PRESERN
250 POTUHNJENIH SOVRAŽNIKOV
Hudourniki
- DRAGO VRESNIK
VINSKA CESTA
Turizem
- VIKTOR SIREC
STARA NAVADA - ZELEZNA SRAJCA
Beograjska panorama
- IVAN VIDIC
ČESKO »SKLO« - PRVA VIOLINA GOSPODARSTVA
S poti po CSSR
- MIRAN SUSTAR
ALPHONSE MASSEMBA-DEBAT
Portret tedna
- BOGDAN POGACNIK
AVIGNON MED SCILO IN KARIBDO
Pariško pismo
- MARLIJAN TRSAR
STEFAN PLANINC
Štiri sodobni slikarji in kiparji
- BRANKA JURCA
LOPOVI, KI BRUHAJO CVETJE
Otroci in mir
- DR. FRANCE ADAMIC
FRANCOSKO GOSPODARSTVO (II)
Razgledi po svetu
- ZIVOMIR SIMOVIC
GRUZA
Neznani kraji
LILIJANA AVČIN
SV. ANDRIJA
Počitniški zapisnik
- JANEZ ZRNEC
NA PRISOJNIK
Izlet tedna

MILAN MAVER: PRAZNOVERNA POSADKA

— Si znorel, teh lukenj se vendar ne sme mašiti, te so svete.

Hudourniki

250 potuhnjenih sovražnikov

V SR Sloveniji povzročijo hudourniki letno dobro milijardo S din škode

Slovenija je vse prej kot ravninska dežela; prav nasprotno, precej gorata je. Vso Gorenjsko in Korosko, doberšen del Primorske in Stajerske, pa še kos Dolenjske »pokrivajo« višji ali nižji hribovi, prepreženi s številnimi koriti. Jeseni, ko nastopi dolgotrajno deževje, in tudi spomladi, ko se začne taliti debela snežna odeja, se suhe hudourniške grape hitro napolnijo z vodo. In če je dežja ali snega le preveč, potem lahko že čez nekaj ur po strmih koritih bobnjajo podivjani hudourniki in odnašajo s seboj rodovitno prst, pesek, kamenje, drevje in tudi cele skale. V nekaj urah lahko iz »nedolžnih« hudourniških strug vstanejo nevidni in potuhnjeni, a zato nič manj nevarni sovražniki — hudourniki.

Ko je lani hudournik Hladnik pri Martuljku nekoliko pokazal zobe, je seveda nastal vik in krik: polemike v javnosti, po časopisih, v radiu, na televiziji in tako naprej. Toda prišlo je poletje, Hladnik je spet postal bister in lepo žuboreč potoček — in vik in krik je potihnil.

Tisto o ciganih, ki je nabila otroka, preden je razbil skodelico, brzokone poznate. V tej zgodbi je kos modrosti. Tudi za tiste, ki žene vik in krik le takrat, ko mu strela zažge hišo ali povodenj uničuje imetje, ne moremo reči, da ravna preudarno. Pameten človek — kot tista ciganka —

ukrepa je prej, zavaruje se pred presenečenji, pred stihijo narave. Seveda bi težko pritrtili, da smo pri nas v zadnjih letih glede obrambe pred hudourniki ravnali zelo preudarno.

10000 tovarnjakov od Rateč do Ljubljane

Naša republika meri okrog 2 milijona hektarov. Od te površine odpade na hudourniška vodozbirna področja kar četrtnina ali natanko 510.000 ha. Oziroma hudourniških področjih je 237.000 ha ali 11,8 odstotka, kar je seveda zelo velik odstotek, saj je največ hudournikov ravno v naših najlepših planinskih delih — torej v izrazitih turističnih področjih. Strokovnjaki imajo v naši republiki »zabeleženi« nič več in nič manj kot dobrih 250 (!) kritičnih hudournikov, vrh tega pa nam stalno grozi še okrog 500 hektarov plazovitih površin in pozimi še več kot 500 večjih in manjših snežnih plazov.

Seveda se zelo vara tisti, ki misli, da en sam hudournik ne more narediti posebno velike škode. Če spet omenimo Hladnik, ki teče s Karavank, naj povemo, da je ta hudournik v enem samem deževju nanosil v dolino približno 100.000 kubikov proda. Poskusimo to količino opisati nekoliko bolj plastično: s to količino proda bi lahko hudournik 20 m široko in 30 km dolgo strugo »nastljal« z gruščem kar poldrugi meter debelo. Če pa bi tistih sto tisoč kubikov kamenja in peska naložili na tovarnjake, bi morali imeti kar 410.000 preveč velikih kamionov, da bi lahko na vsakega naložili po 10 kubikov. In če bi tovarnjake uvrstili drugače za drugim, bi bila to skoraj sklenjena »kačica« od Rateč pri Kranjski gori pa prav do Ljubljane. In ne pozabimo, da ima takšno uničevalno moč en sam hudournik — v Sloveniji pa jih imamo — kot že omenjeno — več kot dve sto petdeset!

Sava „požira“ le tretjino visokih voda

Pa pogledimo še kak drug hudournik, na primer Suhelj, ki priteče s Karavank blizu Podkorena. Tudi ta jo je že marsikaj pošeno zagodel. Strokovnjaki so ugotovili, da je ta voda v zadnjih 80 letih odnesla s strmih pobočij v doline skoraj milijon kubikov. Leta 1955 so v strugi Save med Jesenicami in Podkorenem izmerili okrog 50.000 kubičnih metrov proda, ki so ga hudourniki odložili v tistem letu v savski strugi nad Jesenicami. Seveda so hudourniki nanosili v dolino znatno več proda, peska in skal, toda večino tega materiala je Sava odplavila po strugi mimo Jesenic naprej proti Kranju, Ljubljani in še dalje. Ko pa so šezdeset let ponovno ugotavljali, kolikšne so letne količine proda, ki ga hudourniki odložijo v gornjesavski strugi, so zaznamovali znatno večje količine — dobrih 200.000 kubikov. Nič čudnega torej, da struga Gornje Save sedaj komaj še »požira« visoke hudourniške vode, ki lahko kar čez noč, v nekaj urah, pridivjajo v strmih pobočij v dolino. Po ocenah strokovnjakov ima sedaj Sava nad Jesenicami komaj še kakšno tretjino moči za visoke vode. Po približnih ocenah potuje vsako leto samo po Savi mimo Rateč pri Zidanem mostu najmanj milijon kubikov peska, mivke in rodovitne prsti, skratka vsega, kar so hudourniki nanosili v dolino. Korito Save dolinke je še leta 1947 lahko sprelo čolno do 270 kubičnih metrov vode v sekundi, sedaj pa le še okrog 140 kubikov.

Bomo v Zgornjesavski dolini selili prebivalce?

Hudournikov v goratih delih sicer ne moremo »zbrisati«, lahko pa jih s smotrnimi ukrepi obvladamo in močno omejimo njih razdiralno moč in škodljive posledice. Gre predvsem za to, da vode, ki drve po strugah, kolikor mogoče »zaviramo«. Tako po eni strani vodi ne dovolimo, da bi podivjala in odnašala dragoceno prst, po drugi strani pa jo s takšnim »zaviranjem« čim dlje zadržujemo in spravljamo v zemeljske globine, kjer je voda nepogrešljiva za nadaljnjo rast vseh vrst vegetacije.

Neposredna škoda, ki jo voda povzroča na kmetijskih in gozdnih površinah s tem, da odnaša rodovitno prst, zasipava travnike, pašnike in njive ter podira drevje, je razmeroma majhna v primerjavi s škodo, ki ni tako očitna in lahko izmerljiva na drugih področjih. Največja škoda, ki sicer ni tako očitna, je v tem, da hudourniki počasi, toda vztrajno, zasipavajo rečna korita in nanašajo leto za letom velike količine proda za jezove hidrocentral. Strokovnjaki sodijo, da naredijo hudourniki vsako leto v Sloveniji najmanj za milijardo starih dinarjev škode, od tega dobrih 60 odstotkov na akumulacijskih bazenih hidroelektrarn, v katerih je vedno manj vode oziroma vedno več proda. No, milijarda starih din stane, da je ta škoda zelo nizko ocenjena in da se vztrajno ponavlja leto za letom, potem pridemo v 10 ali 20 letih že do pomembnejših števil.

Najhuje pa je to, da smo zlasti v obdobju zadnjih desetih let hudournike močno za-

nemarili. Zato je v strugah Save, Soče, Savinje in drugih planinskih rek vedno več in vedno več proda, korita so vedno ožja in vedno bolj plitva. Poznavalci hudournikov so zlasti zaskrbljeni zaradi vse večjih nevarnosti v Gornjesavski dolini nad Jesenicami, kjer je korito Save marsikje že en sam širok prodnat travnik. Zato so bila že izražena mnenja, da bo treba — kolikor ne bomo začeli res odločno in smotrnou urejati hudourniških problemov v Karavankah in Julijcih — že morda čez desetletje ali dve misliti na preseljevanje nekaterih prebivalcev in tudi na preseljevanje komunikacij.

Z glavo v pesku

Vrednost vseh objektov, ki so bili v dolgih desetletjih v Sloveniji usposobljeni na hudournikih, je ocenjena na približno 13 milijard Sdin. Žal pa mnogi od teh objektov počasi, toda vztrajno propadajo. Vzrok? Ni denarja za vzdrževanje — oziroma natančneje — sredstva za takšno skromna, tako na tenko odmerjena, da z njimi skoraj ne več kaj početi. Sicer pa bi o tem lahko dosti povedali v podjetju za urejanje hudournikov, ki ima dovolj usposobljenih strokovnjakov. Toda ker smo v zadnjih letih na področju vodnega gospodarstva uveljavili neke vrste »podjetniško načelo«, so morali v podjetju za urejanje hudournikov začeti iskati »potrošnike«. In tako so spričlo pičlih sredstev v vodnem gospodarstvu strokovnjaki za hudournike že nekaj let primorani zidati hiše in početi vse kaj drugega, samo da se pač podjetje obdrži na nogah. Niti polovico svojega dohodka podjetje ne ustvarja z deli na hudournikih. Po ocenah strokovnjakov bi morali v SRS vsako leto vložiti v vzdrževanje objektov približno pol milijarde Sdin, nekaj več kot pol milijarde pa bi morali imeti letno za gradnjo novih in preprotnih varstvenih objektov na hudournikih. Torej — vsega okroglo milijardo starih dinarjev, ravno toliko, kolikor nam letno naredijo hudourniki škode.

In kolikšna so sredstva za urejanje hudournikov? Letos ne bomo imeli niti polovico tega, kar bi nujno potrebovali za vzdrževanje in gradnjo novih objektov, pa tudi prihodnje leto brzokone ne bo dosti drugače.

Zakaj pri nas teh problemov, za urejanje katere niti ne bi potrebovali več kakšnih bajnih denarjev, nečemo videti? Zakaj vsi skupaj lepo udobno tiščimo kot noj — glavo v pesku.

Odgovor je pravzaprav preprost. Hudourniki nas ogrožajo samo včasih, ne stalno. Takrat, ko pridivjajo v doline in uničijo vse, kar dosežejo, nastane vik in krik. In potem — čez nekaj časa — je spet vse po starem, mir. Drugo pa je to, da je neposredna, lahko izmerljiva in očitna škoda razmeroma majhna — predvsem na travnikih, njivah, gozdovih in drugih površinah. Znatno večja pa je tista škoda, ki jo je dokaj težko meriti in ugotavljati, vendar je to splošna družbena škoda. Vzemimo, na primer, hidroelektrarne. Za jezovi je vsako leto toliko in toliko deset tisoč kubikov dodatnega proda, zmogljivost elektrarne torej peša. Logično je, da je že elektrogospodarstvo močno zainteresirano za urejanje hudournikov. In ne samo elektrogospodarstvo, marveč tudi vsa industrija, promet, turizem, široka potrošnja — skratka, vsi. Kajti, manj elektrike — manjša proizvodnja. Seveda je elektrogospodarstvo le eden izmed številnih partnerjev, ki mu ne bi smelo biti vseeno, ali imamo hudournike urejene ali ne. Tu so še turizem, gostinstvo, promet, obrt, da sploh ne omenjamo kmetijstva in gozdarstva. Le kaj bo na primer z našim turizmom v Gornjesavski dolini (pa tudi v drugih krajih), če bo ta prelepa dolina na milost in nemilost prepuščena stihiji, če bo čez dve, tri desetletja samo še eno samo veliko, razpotegnjeno prodišče? Bo takšna dolina še mikavna za domače in tuje turiste? In končno — ali bo takrat, ko bodo hudourniki še bolj uničili našo pokrajino, lahko seči v »družbeno demarš« po težke milijarde, ko bo nujno prestavljati ceste in mostove, električno omrežje, podirati ogrožene hiše in naselja, seliti prebivalce? Mar ni bolje, da opustimo novejše navade in povečemo glavo iz peska? In da začnemo vsaj malo posnemati tisto ciganko?

IGOR PRESERN

Turizem

Vinska cesta

Povezovala bi vse Slovenske gorice.

Na idejo o stvarih, ki jih tukaj zapisujem, nisem prišel sam. Dal mi jo je kmet Avgust Mulec z Ročice. Sicer pa moram povedati, kje je Ročica. Zaselek s svojimi kmečkimi hišami po vrhah, sredi sadovnjakov, vinogradov in vitkih topolov, je raztresen sredi med Jakobskim dolom in Velko. Se pravi sredi Slovenskih goric, kjer prehajajo doline čez slemena k potokom, kjer se je ohranil naš tipičen slovenski vinski hram, ob njem skromna zidanica, a kje v zelenem logu mogočnejši vinski dvorec, že bolj podoben graščini. Takih dvorcev je po teh dolih precej. Prvi je že kar na začetku, malo od Sentilja proti Vukovskemu dolu. Pravijo mu Jareninski dvor. Ampak vseh ne bi mogli naštet, mnogo jih je vse tja do Prlekije in Ljutomera.

Dobra letina in slabi kolovozi

»Letos bo obilna letina.« je dejal Avgust Mulec. Posedela sva v njegovi verandi, na vrhu Ročice, od koder se je širil razgled na vse strani sadjarskih in vinskih goric, pa celo tja do Boča. Dončke gore, Pohorja in Kobanjskega. O sadni letini ni bilo kaj dosti ugibati, kar zunan pogled na okoliš je sibile težko obložene veje marelic, sliv, jabolk in hrusk. V vinogradih za sedaj dobro kaže. »Naša težava je v tem, ker imamo težko zemljo, ne moremo je strojno obdelovati, povrhu pa je večina teh kmetij v grapah in dolih odrezana od velikih cest. Tukaj na Ročici smo lani kmetije sami pripeljali za cesto proti Jakobskemu dolu. Prej je bilo nemogoče spravljati sadje na vozovih po blatnih kolovozih v dolino.«

Marsikje so z vami in trgi po dolih še zmerom povezani samo s takimi kolovozi. Zaradi njih mnogo dobrega sadja segnje in pravo domače vino obleži v kletih. Na Ročici je zdaj že bolje. Pri Mulecovi si pomagajo z lastnim motoriziranim konjčkom. Naložijo sadje in to, kar je pač na prodaj, in se odpeljejo na Korosko. Tam imajo svoje stare odjemalce. Ta dan sta šla na pot gospodarstva in domači sin, ki je sicer študent gospodarstva. »Kdo pa bo ostal doma na kmetiji?« sem brž povprašal go-

stal je spet kmet in namesto plače daje družbi davek od svoje kmetije, ki jo ima rad. Ko bi le še bilo več takih uradnikov pri nas!

Kdor misli, da se kmet zanima samo za svojo kmetijo, se krepko moti. Na Ročici so morali najprej skupno urediti cesto iz Jakobskega do la. Zdal jim oči uhajajo naprej, tja proti Velki in Sladkemu vrhu. Dobro bi bilo, ko bi njihova cesta šla po vrhovih in tja do glavne ceste. O asfaltu si sicer ne upajo sanjati. Mislijo pa, tako kot Mulec na Ročici, da so ceste osnova, da se od kmetijstva razvije. Blatni kolovozi so največje ovira za razvoj teh krajev.

Kmetje mislijo pametno

»Poglejte, tukaj bi lahko stekla naša vinska cesta,« je rekel Mulec in pokazal po slemenih proti Sentilju. »Imamo več sadja in boljše vino kot na drugi strani meje. Oni imajo vinskih cest, mi pa ne.«

Vinska cesta bi seveda bila turistična cesta. Povezovala bi lahko vse Slovenske gorice, vinske dvorce in kraje od Sentilja, Jarenine, Velke in vso verigo vinskih gričev do Ljutomera in Jeruzalema. Sedaj še ni, niti v obliki, Kljub temu pa so že mnogi, ki ji kažejo pot. Na primer Kapela in pod njo zdravilišče v Radencih. Na tej strani in sodebno urejen lovski dom. Letos, ko so podaljšali asfalt iz Sladkega vrha do lovskega doma, je promet tujih turistov narasel za enkrat. In pravzaprav je deset kilometrov vinske ceste iz Sentilja do lovskega doma nad Sladkim vrhom že v asfaltu. Seveda po zaslugi sladkorske tovarne papirja. Naprej proti Velki in Prlekiji pa ceste zmanjka, čeprav se tamkaj pravi sadjarski in vinogradniški eldorado šele začne.

Avgust Mulec, kmet z Ročice, je torej predlagal našo varianto »vinske ceste«. Sicer pa, kaj smo doslej storili za to, da bi zrabili zidanice, vinske hrame in dvorce? Nekoč so bili to počitniški domovi bogatih ljudi. Sedaj so... kdo bi vedel, kaj vse je nastalo iz njih. V Radencih sem se pogovarjal s turističnim delavcem, ki je z nejevoljo govoril o naši mestni turistični politiki. Kjer je mesto in občinski središče, je, laž, doma denar brez pravih načrtov.

Globoka zmeta

Kjer je mesto in kjer domuje občinska uprava, so navadno prepričani, da so središče svojega območja, namreč tudi turistično središče. To je pa globoka zmeta, zakaj turistična središča ne nastajajo po administrativnih željah. Škoda, da po teh željah vendarle nastajajo hoteli, kot, na primer, moderen hotel v Soboti, ki ni dovolj zasedeni, v Radencih, kjer bi lahko šli v večjo ekspanzijo in kjer imajo zmogljivosti zasedene že za prihodnje leto, pa počasi rinejo od svojih trih stolov naprej. Nič kaj drugače se ne obnašajo v industrijskem Mariboru, kjer menijo, da bo kak nov mestni hotel prispevek k mariborskemu turizmu. Hoteli v mestih so vsekakor potrebni za tranzit, turisti pa ne bodo nikoli prihajali kot stalni gostje v mesta, ker, marsikje bežijo iz njih.

Kaj sem pravzaprav hotel iz tega pogovora v Radencih potegniti? Predvsem to, da bi Maribor in mesteca na območju Slovenskih goric in Pomurja že zdavnaj imeli več turizma, če bi se hitreje razvijalo zdravilišče v Radencih, če bi turistične investicije naslonili na naravne in gospodarske prednosti pokrajine, ki daje sadje in vino, in mimo lova na zajce in fazana še vrsto drugih možnosti za rekreacijo ob Negovskem jezeru, v krajih ob Pesnici in Ščavnici.

Ze zdavnaj bi lahko razmišljali o naši vinski turistični cesti, ob tem pa seveda tudi o načrtnem regionalnem programu slovenjgorskega in pomurskega turizma, če bi izhajali iz skupnih stališč. Z raztresenimi hoteli po mestcih, turizem ne bo kaj pridil pridobil. Slovenjgorski in pomurski območje lahko daje svoje specifično turistično smer razvoja. Ta specifična izvira iz pokrajine same in iz prednosti, ki jo daje naša radenska mineralna voda in zdravilišča. Na dlanj je, da so Radenci središče območja, namreč turistično središče, ki bi se moralo hitreje razvijati, da bi lahko več pomnilo na mednarodnem turističnem trgu. Ob Radencih pa je vinorodna in sadjarska pokrajina z vinskimi dvorci in lovskimi domovi. Povezati te prednosti pokrajine je seveda mogoče z domiselnimi rešitvami. Med njimi bi marsikaj pomnilo tudi vinska cesta, ki bi bila hkrati tudi izrednega kmetijskega pomena za pokrajino blatnih kolovozov in pozabljenih gričev.

DRAGO VRESNIK

Beograjska panorama

Stara navada-železna srajca

Pravijo, da smo Jugoslavlani pravi pravcati igralci na srečo. Če je to res, potem velja zlasti za Beograjčane, ki iz dneva v dan kupujejo desetine in desetine najrazličnejših srečk in prav gotovo izdajajo milijone in milijone dinarjev...

beograjskih loterij, zlasti pa »blok-razglednic«, loterije Združenja zdravstvenih delavcev Srbije. Ta loterija je namreč že ob rojstvu vzbudila veliko negotovanja, kajti redko se zgodi, da organizacija zdravstvenih delavcev igra na srečo oziroma vabi v igro na srečo...

preskusili pravilo, da človek v svojem okolišju ni dovolj cenjen in upoštevan, pa če se je toliko žene. Torej blokiran, prav tako kot so podjetja brez strokovnjakov blokirana in obsojena na propad...

To majčkeno spominja na miselnost tistih, ki vidijo v smernici pobudo za »lov na čarovnice« in se neverjetno vneto zanimajo za tako imenovano »podjetja državljanov«...

Blokirana loterija

Če smo že začeli z loterijo, potem bodimo dosledni in v razenjenju uvodnih ugotovitev zopet zagnimo z njo. Novega pravzaprav ni mnogo, kajti že lani ta dan smo podvomili o dobrotarnosti mnogih zakonov in predpisov...

Pokazalo se je, da je njihova rezervirana primerna, kajti sedanjim obratnikom, da so organizatorji »blok-loterije« izplačali le polovico dobitkov, pravzaprav še toliko manj, čeprav so obljubili dobitke in skupni vrednosti 1 milijon 100 tisoč N dinarjev...

Blokirana banka

Na podoben način je blokirana tudi jugoslovska kmetijska banka, ki je začela graditi poslopje na zemljišču, ki ga še ni plačala in od katerega ne plačuje niti rente. Ta zgodba je najstarejša in datira iz leta 1961, ko je banka dobila pogodbeno pravico na uporabo zemljišča...

Blokirana podjetja

Podoben, kot je blokirana ta svojevrstna »blok-loterija«, so zadnje čase blokirana tudi marsikatera naša podjetja, ki so lahkomišelnost sprejela reformo in ves naš družbeni razvoj, misleč, da je mogoče živeti iz rok v usta...

PRAGA - ZLATA ULICA. »ČESKO ZLATO« PA NASTAJA V STEKLARNI. Foto: J. Vidic

S poti po ČSSR

Češko -'sklo' prva violina gospodarstva

Od steklarne do steklarne

Desetletja pozneje so stare steklarne le popravljali in modernizirali. Prva nova gradnja po letu 1945 je bila dograditev steklarne Hantrih v Novem Boru 20. avgusta 1958 pa je v Novem Boru začel nastajati nov steklarski kombinat...

Zavod jugoslovansko-češkega prijateljstva

»Zato se naš zavod tudi imenuje zavod jugoslovansko-češko-slovaškega prijateljstva.« mi je dejal direktor Zdenek Zlita stare topline in rafinerije niso zmogle vedno večjih zahtev in naraščanja proizvodnje...

drugi metar, težak pa je 3,5 tone. Ima 560 svetil. Tudi v Kamenickem Senovu oodo zgradili nov zavod, saj je ta stari že premajhen in ne zmore ustreči vsem naročilom...

Liberca - paša za oči

Pravzaprav bi bil ves obisk čeških steklarov nekoliko prazen, če si ne bi v Liberco pod Křkonoši ogledala največjo stalno razstavo kristala in stekla na svetu. V prostorihi nekdanjega ponosnega gradu so razstavili 400.000 izdelkov iz kristala, stekla in porcelana...

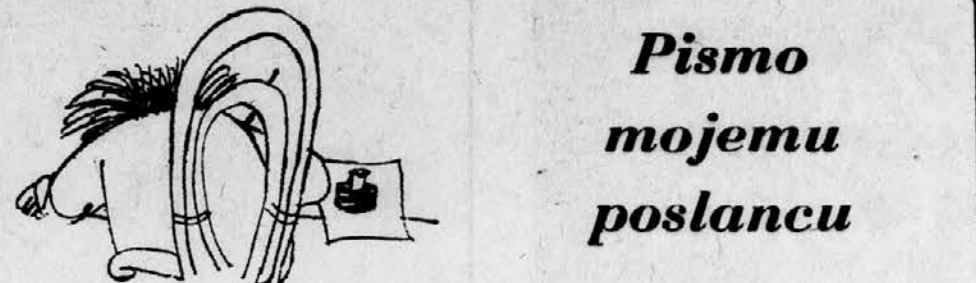
Se po poti, takšni pravi češki čisti, ozki, a asfaltirani, sedeč v ponosni stari, o kateri so mi češki prijatelji dejali, da ni za »privatnike« sem poslušal starodavno zgodbo o nastanku oziroma odkritju svetovno znanih Kraljevih Varov, o kamizku-gamsu, ki je bežec pred lovci s strme skale skočil v dolino...

Zgodilo se je po naključju

Ko si ogleduješ prekrasno in umetniško brušeno kristalno vazo prav gotovo nisi ne pomislil na to, da je način izdelovanja čudovitih kristalnih okrasov nastal povsem naključno. Najprej so z brušenjem stekla odstranjevali različne napake v steklu. Potem pa so spoznali, da globoki brusil poveljujejo lom svetlobe v steklu in ustvarjajo prečudovite barve...

Lestenc, težak 6 ton

V Kamenickem Senovu so se še leta 1724 odločili za izdelavo kristalnih lestencov in drugih svetil. Dandanes so lestenci znamenite »Lustury« iz Senova vedno najbolj znani na svetu. Izvažajo jih v ZDA, Sovjetsko zvezo, Anglijo, Italijo in še mnogokam...

Spostovani tovariši! Gotovo vas bo moje pismo zateklo že na zaslušenem oddihu. Vrata na Butarju revolucije so se zaprla — kar pa seveda nikakor ne pomeni, da je miniaturna revolucija za letos že konec. Toda do nadaljevanja v jesenskem kolu naj vas v teh dneh počitka ne vznemirja misel o novih zakonskih paketih in tesah, ki čakajo v hladilniku na nadaljnjo predelavo...

Verjemite, ne zavidam vam, Bogami, ni lahko biti dandanes poslanec. Moj bog, koliko odgovornosti! In o vsem morate biti poučeni, vse morate vedeti, bolje kot drugi, znati morate predvidevati vse posledice in vedno dati svoj glas za trenutno najbolj pravilno rešitev. Ne vem, ali so poslanci tudi drugod po svetu tako obremenjeni. Bojim se pa, da pri nas kmalu ne bomo mogli več dobiti za to odgovorno družbeno funkcijo toliko sposobnih solanih ljudi...

Pravzaprav nam nisem nameraval pisati o tem, a ker me je tako zanemlo, naj povem do kraja. Mislim, da leži na naših poslancih enkratna zgodovinska odgovornost. Drugod, ob utečeni in za svoje odločitve odgovorni državni administraciji, si poslanci lahko kdaj pa kdaj priroščijo tudi merico neresnosti in nekonstruktivnosti, lahko se poigravajo z leprparastičnimi dvobojnimi besednimi drobovji, ali, kar vemo lahko kakemu preveč ambicioznemu politiku podstarjajo nogo, da se potem ob vsemplnjenem veselju in kombiniranju skobaca na njegovo mesto kak drug, pa čeprav mnogo manj sposoben gospod, itd. itd. Naša državna administracija (kljub vsemu dolžnemu splošnarju ki ga čutim do nje) pa še zdaleč ni takšna, da bi si lahko o njej privoščili še nesposobne ali celo neresne poslance! Nikakor. Naši poslanci morajo biti dvakrat zreli moše, dvakrat pogumni in dvakrat budni, zase in za državno administracijo. Vedeti morajo vse tisto, kar ve državni aparat, ki zakone in predpise pripravlja, in vedeti morajo še več, da lahko posežejo v tok dopoklor s konstruktivnimi predlogi, in stvari v poslednjem trenutku spravijo v pravi tir.

Zadnjič se mi je sanjalo — človeku se pač sanjajo vse mogoče neumnosti — da sem se znekel v taš kosi. Vso noč da sem se polil, tudi zmerjal sem menila in lokal in si iz obupa pulil las in bil očitno vsem samo še v nad. ego. Ko sem se potem sredi noči prebudil, sem se z naježeni lasmi sgrbil in kupček pod oedejo, in tako sočasno s ortogonijem koleno le bradi sem bulji v steno in šebval predi: 285 tisoč ton ali 394 tisoč ton? ... štiri odstotna stopnja rasti ali desetodstotna? ... področje za 25 od stoikov ali pa 39 odstotkov? ... koeficient 3 ali koeficient 5? ... ljudi bog (atistični seveda), razvesti me! ... zvišati starostno dobo ali znižati? ...

Prijatelj, ki je spal v sosednji postelji, se je v spanju nejevolno obrnil in zamomljal: »Pa jo znižaj, da bo mir!« »Ne gre za to, ali naj bo mir ali ne, ampak kaj je najbolj modro da nam ne bo treba sprejete odločitve še jutri spet popravljati!« sem rekel. »No prav, potem jo pa zvišaj!« »Ampak zvišati smo jo sele pred kratkim, pa se je pokazalo, da ima tudi to svoje slabe posledice.«

Prijatelj je zavehal: »No, potem jo pa spet znižaj.« MILAN MAVER

Praga - Moskva

Kaj je enakopravnost

Predvsem je treba razčistiti gospodarske račune

Sovjetsko-čehoslovaška konfrontacija in kompromis v Čierni, bratislavski sestanek in vsa politična burja ki je vihrala pred tema dvema dogodkoma, so za hip potisnili v ozadje premisleke, ki temeljijo na preprosti zavesti, da je treba živeti dalje in misliti ne le na jutrišnji dan temveč tudi na tiste, ki bodo še sledili. Predsednik praške vlade Černík je v zvezi s tem že napovedal, da bodo gospodarsko plat odnosov med Čehoslovaško in Sovjetsko zvezo bržkone urejali postopno, celoviteje pa prekone na nekem reprezentativnem sestanku SEV (Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč), do katerega naj bi prišlo do konca letošnjega leta. Na Čehoslovaškem, v Sovjetski zvezi in v drugih vzhodnoevropskih deželah je politično vzdušje »ajpada še vznemirjeno in bo bržkone nekaj časa še ostalo takšno. Toda ko se je celo v »čistih« političnih odnosih konfrontacijska strast morala umakniti treznejši presoji, je najbrž možno in verjetno, da ne bo prišlo do ekonomskega vojskovanja.

Trenja in očitki

Kdor bi si danes rad ustvaril realno in trezno predstavo o dejanskem stanju v gospodarskih odnosih med CSSR in ZSSR, se mora hčer nočes otepati z dvema nizoma duševno in propagandno obremenjenih podob. Prvi niz izhaja iz sovjetskih uradnih zdrtij, po katerih je »socialistični svetovni trg«, »socialistični mednarodni gospodarski sistem« ali kakorkoli to skupnost že imenujejo, grupa deklarativno in dejansko enakopravnih nacionalnih gospodarstev, kjer se posamezni interes ne križajo s skupnimi in kjer tudi med deklaracijami in stvarnostjo ni omevne vrednih razločkov. Drugi niz izhaja iz dveh virov. Prvega lahko iščemo v dejstvu, da so sprva tuje, nato pa vse glasnejše razprave zlasti v SEV vse jasneje kazale, da med deklaracijami in stvarnostjo različni vendarle obstajajo in da velja to zlasti za visoko ravne srednjeevropske članice SEV, predvsem za Čehoslovaško. Drugi izvor pa tiči v stvarih, ki so same po sebi zelo realne, a jih je zahodna propaganda žal tako razpihala, da je danes večših že težko ugotoviti, kolikšna je njihova prava mera in teža. Utrneje iz tega niza podob lahko na primer sledimo po podatkih, ki govorijo o relativnem stanju čehoslovaškega gospodarskega razvoja.

vzhodnoevropskimi državami precej dobro pozna tudi jugoslovansko gospodarstvo.

Resnici na ljubo je treba povedati, da je bilo mogoče v kuloojih SEV marsikdaj slišati podobne pritožbe na čehoslovaški račun s sovjetske strani. Sovjetska zveza naj bi bila pri vrsti surovin, ki jih je izvažala na Čehoslovaško, izgubljala zaradi nizkih cen. Trpela naj bi bila zaradi klasičnih »škarij cen«, ki so navzlic spornemu določanju cen za trgovino med posameznimi članicami SEV nastajale v njihovi medsebojni trgovini; in marsikdaj je nastajal vprašanje, kakor da gre v gospodarskih odnosih med ZSSR in CSSR skoraj za inačico znanega odnosa med manj in bolj razvitimi državami v kapitalistični svetovni trgovini, pri katerem manj razvita država tako ali drugače pada v nekvilitemno menjavo z bolj razvito, pa če to razvitejši partner subjektivno želi ali ne. Inventar teh mesečnih trenj in očitkov je v SEV nasploh in v odnosih med CSSR in ZSSR še posebej precej obširen — so pa posamezne pritožbe prevec izsekane iz celote ali pa (vsaj javno) premočno utemeljene, da bi se bilo mogoče povsem zanesti nanje.

Kje so drevesa, kje je gozd?

Toda trenja in očitki niso vsa zgodba; prej bi lahko rekli, da je ta njen del, ki je ta hip zaradi političnih in drugih okoliščin precej izpostavljen, vendar samo eden med mnogimi.

Drži, da so čehoslovaško-sovjetski gospodarski odnosi ta trenutek navzlic Čierni in Bratislavi in vsemu drugemu zelo zapleteni. Drži pa tudi nekaj drugega: namreč to, da v Pragi in v Moskvi ne izgubljujejo izpred oči celote gospodarskih interesov. In kakor je ta celota ta trenutek zelo zapletena, utegne morda pri iskanju njenih temeljnih resničnosti koristiti začetek, ki mnogokrat pride prav v zelo zapleteni situaciji. Namreč postopek, ki velja za hip zanemarljiv in odmisli zamegljujejo podrobnosti in se ozreli predvsem po temeljnih potezah podob.

Ena od temeljnih potez podob o sovjetsko-čehoslovaških gospodarskih odnosih je trenutno ta, da je bilo s Sovjetsko zvezo in Bratislavo in vsemu drugemu zelo zapleteni. Drži pa tudi nekaj drugega: namreč to, da v Pragi in v Moskvi ne izgubljujejo izpred oči celote gospodarskih interesov. In kakor je ta celota ta trenutek zelo zapletena, utegne morda pri iskanju njenih temeljnih resničnosti koristiti začetek, ki mnogokrat pride prav v zelo zapleteni situaciji. Namreč postopek, ki velja za hip zanemarljiv in odmisli zamegljujejo podrobnosti in se ozreli predvsem po temeljnih potezah podob.

mogočno vpliva na čehoslovaški razvoj, tudi če bi obe strani politično, diplomatsko in vojaško skrajno tenkovestno spoštovali črko in duha sporazuma iz Čierne.

Se toliko pomembnejši je tak odnos zato, ker novo čehoslovaško vodstvo samo realistično pričakuje, da bodo o tempu in dokončni usodi čehoslovaškega »preporoda« v daljšem razdobju in skrajni konsekvenci odločilni dogodki v čehoslovaškem gospodarstvu. Pred krizo v odnosih med CSSR in »zaskrbljen« varšavsko peterico je bilo na Čehoslovaškem že čutili močan pritisk za oživevanje delavskih in uslužbenških plač in Ota Šik na plenumih in drugod ni v prazno ponavljal, da sta boj za produktivnost in zoper inflacijo dve politično odločilni nalogi prenovljene partije. Enotnosti, ki se je skovala pred Čierni, ni mogoče preprosto »prepeljati« na gospodarsko to rišce, zdaj, ko je zunanji pritisk nekoliko popustil, je mogoče pričakovati, da bo politični notranji gospodarski razvoj spet precej bolj odločen. V zvezi s tem pa bi bilo za same vodilne sile čehoslovaškega preporoda koristno, če jim bo mogoče zagotoviti si kolikor toliko nemoteno gospodarsko sodelovanje s Sovjetsko zvezo, kakor pa če si zagotove samo hladni mir.

Po drugi plati tudi na sovjetski strani govore v prid gospodarskemu sodelovanju s CSSR zelo tehtni premisleki. Čehoslovaška je center ne samo vojaško-političnega ampak tudi gospodarskega sistema vzhodnoevropskih socialističnih držav. To so ključna križišča naftovodne, železniške in elektroenergetske mreže SEV. Tod vodi »centralna strateška smer« gospodarskega preporoda v zahodno Evropo — prodora, za katerega si Sovjetska zveza precej prizadeva.

Stroji za surovine — plusi in minusi

Navsezadnje velja omeniti še tisto najpreprostejše merilo, ki ga velja upoštevati pri presoji o tem, kakšni so obeti za razvoj in rezultate gospodarskega sodelovanja med državami: ali se njuni gospodarstvi razvijata naravnih virov in dosežene razvojne stopnje med seboj dopolnjujeta ali ne. Čehoslovaški večših pravijo »kovačnica socialističnega tabora« — Sovjetski zvezi tudi zato ne more biti vseeno, kako se bodo razvijali njeni gospodarski odnosi s CSSR. O dopolnjevanju med sovjetskimi in čehoslovaškimi gospodarstvom, ki izvira iz naravnih in razvojnih okoliščin prav toliko kot iz politične razdelitve Evrope po drugi svetovni vojni, precej zgovorno pričajo naslednji podatki.

V vsem čehoslovaškem izvozu tvorijo stroji in oprema 48,2 odstotka vrednosti; v izvozu v ZSSR pa 59,2 odstotka. Industrijsko potrošnja blaga tvori v vsem izvozu 18,2 odstotka, v izvozu v ZSSR pa 22,3 odstotka. Surovine tvorijo v vsem izvozu 28,9 odstotka, v izvozu v ZSSR pa samo 17,3 odstotka. Če upoštevamo, da ima CSSR sila skopu surovin, ki jih je težko pridobiti, solidarnost, enotnost in kar je še bolj težko reči, pod katerimi se radi kuhajo nerazjasnjeni računi. Utemeljenih ali manj utemeljenih, glasnejših in tišjih očitkov o kršenju enakopravnosti v gospodarskih odnosih v SEV pa bo najbrž občutno manj šele tedaj, ko bo reformsko gibanje omogočilo opredeliti, kje se interesi dejansko ujemajo in kje križajo, z mnogo bolj čistimi in realnimi računskimi slikami dejanskega stanja, kakor pa velja danes.

DUSAN DOLINAR

Portret tedna

Alphonse Massemba — Debat

»Razumnik bolj ceni dejanja kot neodgovorne deklaracije... Domovini se lahko služi na več načinov. Eni ji služijo tako, da lajajo na ves glas, drugi pa ji služijo molče... Če bi moral izbirati, bi se odločil za druge...«

To so besede iz novoletne poslanice, ki jo je predsednik Konga (Brazzaville) naslovil leta 1966 narodu svoje države, njih politična ost pa je bila namenjena radikalnemu delu nacionalno-revolucionarnega gibanja, ki je začelo v verbalnem revolucionarnem radikalizmu izgubljati trdnost, da pod nogami in se nevarno približevati se bolj radikalno usmerjeni mladinski organizaciji tega gibanja, organizaciji, katere politični vzor sta predvsem Mao in Fidel Castro.

Takrat je bilo v Brazzavillu slišati tudi dokaj nespojitve in sarkastične pripombe na račun predsednika republike, češ, »ob novem letu ne bo več govoril v takem tonu...« Pripombe, ki so se glede na poznejše dogodke izkazale kot prikrite grožnje, so po vsem videzu še enkrat izvenle v prazno, kajti Massemba-Debat je po dveh poskusih vojaške puča slej ko prej ostal predsednik republike in arbitrarni usmerjevalec med zmernimi in radikalnim delom nacionalnega revolucionarnega gibanja.

Kdo je mož, ki je bil dvajset dni pred peto obletnico prevzema oblasti za dan odstopljen s predsedniškega položaja, pa je potem s sprotno politično akcijo spet dobiti državno krmilo v svoje roke?

Rodil se je pred sedemindesetimi leti v osrednjem delu takratnega francoskega Konga; njegov krst v protestantovski in ne v katoliški cerkvi odkriva, da je bila že njegova družina »suporniška«, saj je bilo nekaj takega v francoski koloniji zelo redek pojav.

V Brazzavillu, ki je bil takrat upravno središče vse francoske ekvatorialne Afrike, je končal učiteljsko pot, pa je v sedem let — od leta 1940 do 1947 — služboval kot učitelj v Fort Lamyju, v današnji republiki Čad. Ko se je vrnil v domovino, je bil devet let šolski upravljavec v Brazzavillu, naskar je začel politično kariero, in sicer v Demokratiški uniji opata Fulberta Youlouja, prvega predsednika neodvisne republike Kongo. Leto pred proglasitvijo neodvisnosti je bil izvoljen za poslanca, ko pa je Youlou sestavljal prvo kongoško vlado, najdemo v njej tudi prvotnega ministra, ki se piše Massemba Debat, kmalu pa je za postal montažno barako, ki je dajala gostilnubje prosvetnemu ministru, in postal predsednik parlamenta.

Ze leta 1961 pa so se pokazali prvi znaki, da odnosi med njim in predsednikom Youloujem niso najbolj dobri. Opat — predsednik ga je namreč spravil z vodilnega položaja v mladim kongoškim zakonodajnem telesu in ga imenoval najprej za državnega ministra brez točnih določenih nalog in pristojnosti, pozneje pa za ministra za planiranje.

Do pravega preloma z osebnostjo oblasti predsednika v duhovniški sutani pa je prišlo maja 1963, ko se Massemba-Debat umakne z vlade in preide v odkrito opozicijo proti stranki, ki je v njej začel svojo politično kariero, in njenemu šefu. Youlou se je ga hotel znebiti na lep način in mu je ponudil mesto veleposlanika v Parizu, toda Massemba-Debat je odklonil ponujeno »zlato izgnanstvo«. Poznejši dogodki so pokazali, da je imel izostren politični posluh. Nepolne tri mesece kasneje so namreč sledili »trije slavni dnevi«, ki so zrušili Youloujevo osebnostni in jo zamenjali s kolektivnim vodstvom.

Dogodki, ki jih v Kongu še danes imenujejo »revolucija ali trije slavni dnevi«, so se začeli 14. avgusta, ko so sindikalne organizacije, predvsem katoliške, organizirale demonstracije proti vladi in zahtevale izpustitev političnih ječnikov in spremembo vladne politike, ki je bila izrazito neafriška: predsednik Fulbert Youlou je bil namreč najtesnejši Combejev zavezanec in njegovim spletkam so pripisovali tudi del odgovornosti za dramatični razplet v sosednjem Kongu, bivši belgijski koloniji.

Dva dni so trajale bučne demonstracije. Značilnost istega prevrata je bila v tem, da so prvič v zgodovini mladih afriških držav v političnem dogajanju take vrste sodelovale široke množice prebivalstva in ne vojska ali politični vrhovi. Demonstranti so napadli zapore, osvobodili politične ječnike in stavbo ministrstva. Kongoška vojska je omahovala, na čigavo stran naj se postavi. Youlou je računal na prisotnost francoskih čet, po seboj še, ker mu je njihov poveljnik obljubil, da bo interveniral v njegovo korist, »če bo to potrebno«. O vsem je odločil odzave de Gaullova nedvoumni ukaz: »Francoske čete v Kongu naj se pod nobenim pogojem ne vmešavajo v kongoške notranje zadeve.«

Ko je situacija dosegla vrhunec in je Youlou iz predsedniške palače od francoskega poveljnika zahteval, naj intervenira in reši »ustavno oblast«, je dobil kratek odgovor: »Francoske čete ostanejo v vojašnicah in bodo reagirale samo, če jih bo kdo napadel...« Na trgu pred residenco pa je množica rjoveč zahtevala, naj predsednik odstopi.

Sestnajstega avgusta popoldne je bila Youloujeva usoda zapečatena. Predsednik je podpisal dekret o odstopu. Z njim je padla tudi vlada. Novi kabinet je sestavil Alphonse Massemba-Debat, ki je hkrati obdržal tudi red obrambnega ministrstva. Za Kongo se je začelo novo obdobje.

Prva stvar, ki jo je storil novi premier, je bilo priznanje, ki ga je javno izkazal predsedniku de Gaulleu, v poslanici narodu pa je dejal: »Nočem zmanjševati teže odgovornosti, ki jo v tem trenutku prevzema moja vlada. Četudi smo revni in nerazviti, imamo razvit občutek za pravičnost in čast...«

Tisti, ki bi hoteli de Gaullovo priznanje za kongoške zadeve priti do dna, bi nemara ugotovili, da Youlou v Parizu že nekaj časa ni užival prevelikega zaupanja, čeprav je bil produkt francoske kolonialne politike. Zagrešil je namreč veliko neprevidez in nepremišljenost: ameriški kapital je zainteresiral za bogata nahajališča uranove rude... Toda vzroki za pariško daljnovidnost pravi nič ne zmanjšujejo pozitivne teže njegovega stališča ob avgustovskih dogodkih.

Novi režim v Brazzavillu je proti korupciji in razpisnitvju prejšnjega režima postal nasprotni skromnost in varčevanje v najširših nacionalnih okvirih. Julija naslednjega leta se je sestel ustanovni kongres nacionalnega revolucionarnega gibanja, ki je kot prvi sklep sprejel zahtevo, naj vse francoske čete odidejo iz Konga. Francozi so brez oporekanja sprejeli to zahtevo in decembra istega leta je zadnji francoski vojak zapustil kongoško ozemlje, toda pred odhodom so Francozi storili še nekaj drugega: povedali so plače kongoškimi oficirjem in podoficirjem, ter s tem novemu režimu nakopali na vrat glavo, ki po svoji mentaliteti najemniška, čeprav je barva njene kože črna.

Massemba Debat, ki je medtem postal predsednik republike, pa se je znašel tudi pred čisto »mafriškimi« težavami. Državljeni brazzavillskega Konga, ki jih je Combe izgnal iz Konga (Kinshasa) so povečali pritisk brezposelnih in nepreskrbljenih, katerih armada je narasla že z odhodom francoskih čet in mnogih francoskih trgovcev in podjetnikov.

Socialistično usmeritev dežele, ki so jo sprejeli na ustanovnem kongresu nacionalnega revolucionarnega gibanja, je Massemba Debat skušal uresničiti brez hudih pretresov v notranji in zunanji politiki. Socialistični sektor naj bi se razvil ob že obstoječem privatnem, država pa naj bi nazven vodila politiko »pozitivne nevtralnosti«, kar je kongoška inačica za izmenklovoško usmeritev. Dežela je ohranila zelo dobre in tesne stike z bivšo metropolo, zavdajoč se, da bi prekinitev teh stikov izkazala daljnosežne pretrese v že tako slabotnem gospodarstvu; ostala je članica v OCAM, leta 1964 pa je bila celo gostiteljica sestanka, na katerem je bila sklenjena carinska in trgovska unija centralnoafriških držav (UDEAC), katere značilnost je v tem, da v njej sodelujejo države z različnim družbenim sistemom.

Seveda ni šlo vse gladko. Levi radikalizem, ki ga je podpirala mladinska organizacija nacionalnega revolucionarnega gibanja je bil s svojim pritiskom nenehno prisoten v vseh prizadevanjih socialističnega razvoja brez hudih pretresov. Predsednik sindikalne konfederacije Diallo Idrissa je zahteval popolno nacionalizacijo, notranji minister Hombressa je zahteval radikalne ukrepe proti vsem tujcem in takojšnje videološko preobrazbo, medtem ko je zmerniško krilo nacionalnega revolucionarnega gibanja smatralo, da je tudi »socialistični razvoj brez hudih pretresov prevec radikalen in poln nevarnosti.«

Med tema dvema tendencama, ki sta obe uživali priklono, pa tudi nepriklono podporo iz tujine, je Massemba Debat dobil uspešno nastopal v vlogi pomirjevalca, čeprav je vedno, vsaj na videz bolj puščač radikalnemu krilu. To je bilo posebej zaželeno aprila 1965, ko je dotodajni premier Pascal Lissouba odstopil, in ga je zamenjal Noumazalay, prvi sekretar nacionalnega revolucionarnega gibanja in član politbiroja, ki ga — upravičeno ali ne — imajo za »prokitajško« in »prokubansko« usmerjenega.

Nedavni poskus puča ni prvi. Ko je bil Massemba-Debat 27. junija 1966 na konferenci OCAM v Tananarivu, je padalski kapetan in ožji Noumazalayev prijatelj Kyouabi (ob navidez malenkostnem pleniškem povodu zasedel vse vladne sgrade v Brazzavillu in se je cela vlada umaknila na stavico, ki ga je branila strankina milica, je položaj režisiral Massemba-Debat, ki se je preko Pariza vrnil v Brazzaville; množica mu je namreč priredila burne ovacije, tako, da se je z letališča odpeljal naravnost v predsedniško palačo. Puča je bilo konec, vojska se je umaknila v vojašnice. Kyouabi je bil premečen v oddaljeno garnizijo Pointe Noire, Noumazalay pa je moral čez nekaj mesecev odstopiti predsedstvo vlade drugemu... »

Morda ni naključje, da tudi ob nedavnem puču, oziroma poskusu puča sredamo istega padalskega kapetana kot doba prevratniške akcije. Tudi tokrat je predsednik republike uspel. Je rešil situacijo: s predsedniškim dekretom je ukazal ukrepe, ki so jih storili uporniki in vselej v svojo novo vladno radikalnega Noumazalaya, pa tudi njegovega zmernega antagonistia — bivšega premiera Pascala Lissouba... »

»Veliko koristnejše se je učiti od drugih, kot da druge poučevate, je nekdo dejal Massemba Debat. Ob mnogih priložnostih pa je dokazal, da se zna te modrosti tudi v praksi držati.

MIRAN SUSTAR

Čehi o sebi

Majhen in velik

Ko je prvo dopolnila na četrem kongresu pisatelj Pavel Kohout začel brati Solženicinsko pismo, v katerem ta veliki dedič Tolstoj opisuje tragično usodo sovjetske književnosti v razmerah stalinizma in neostalinizma, je Jiri Hendrich, (Novotrijev clovek), ki je sedel v prvi vrsti na tribuni, pordeh, oblekel sukničje prek bele, okrašene srajce in ne gotovo odšel; zdaj, kjer smo sedeli Prochaska, Lustig in ja; je izrekel nepozabne besede: »Vse ste zaigrali, vse ste za igrali...« in zapustil zasedanje.

Marsičesa so se že naučili nade ološki očetje prenesti od nas, marsikaj preslišati, kadar v interesu lastnega mira niso hoteli slišati, toda tedaj so se dotaknili site, ki so se je sami bali in kateri niso mogli zamisliti uses, kot so jih po potrebi lahko sebe. Prvi udarec, ki je že v zacetni urah pretresel kongres pisateljev in vodil do nadaljnjih konfliktov, je bil torej udarec v sovjetsko bariero.

Primerjava obeh položajev zgorajno kaže, kakšna medsebojna enakopravnost se skriva za besedami o prijateljstvu, ljubezni, bratstvu in večnih časih. Zato me večših draži uporabljanje stare kritične: kot enak z enakim. Tak nas odnos do Sovjetske zveze nikoli ni bil in tudi sedaj, ko se je vodstvo naše države z občudovanjem vrednim pogumom postavilo na lastne noge, ni.

Skušajmo s samo zamisliti, da bi sedanjí položaj obrnili. Predstavimo si to nepredstavljivo stvar, in sicer da bi naš predstavniki poslali v Moskvo noto, v kateri bi protestirali proti razmeram v sovjetskem sodstvu, proti surovim procesom zoper intelektualce in študente, proti stalinistični sovjetskega marksizma, proti nevarnosti neostalinizma, in da bi jim vsiljevali mnenje (podobno kot oni vsiljujejo nam), češ da to še zdaleč ni sovjetska notranja zadeva, ampak stvar vsega mednarodnega komunističnega gibanja, ki ga sovjetske razmere diskreditirajo in ki v lastnem interesu vztraja, da jih je treba spremeniti.

Si je sploh mogoče zamisliti, da bi sovjetski voditelji na to reagirali tako kot mi? Da bi široko osvetljevali in zagovarjali svojo politiko? Da bi v tej ali oni stvari priznali neuspeh? Da bi vabili naše funkcije, delovne ljudi in turiste, naj se pridejo na lastne oči prepričati, kakšna demokracija je v Sovjet-

ski zvezi? Da bi nam v vsaki vrstici zagotavljali večno ljubezen? Da bi nas povabili, naj se o vsem tem pogovorimo z njimi, in da bi bili presrečni, da se smejo srečati z nami na svojem ozemlju, ne pa na našem.

Takšna predstava se nam zdí absurdna, kar samo dokazuje, da naši odnosi niso odnosi enakega z enakim in da si takih sploh ne znamo predstavljati. Razburi nas le kričanje neenakopravnosti, mirnejša in skrita neenakopravnost pa nam je prešla v kri in se nam zdí navadna in normalna stvar.

S tem nočem očitati našim politikom potrpešljivega stališča do žalitev, njihovega mirnega tona in prizadevanj po dogovoru. V sedanjih okoliščinah prav njihova neizbrana dobra volja postaja orodje, ki pred vsem svetom razkriva partinerno agresivnost, aroganco in nedostopnost. Toda naj bo to orodje še tako pravično in primerno, to ni orodje enakega pravičnega, ampak majhnega proti velikemu, ogroženega proti tistemu, ki ga ogroža.

Doseči resnično enakopravnost in polnopravnost — kako velikanski napor bo to za našo majhno državo, obdano z ljubezni polnimi očmi zaveznikov čevl. Ne da se v enem tednu spremeniti obojestranske navade, utrjene v dvajsetih letih. Tudi se ne da naenkrat spremeniti našega narodnega značaja, ki je bil v

zadnjih stoletjih, žal, malo vajen ostra-ge zraka samostojnosti in svobode in ki ima razen svojih svobodomišelnih tradicij tudi svoje močne avstrijske tradicije poslušnosti in prilagodljivosti.

Toda narodni značaj se ustvarja in spreminja v zgodovinskih viharjih in v tem težkem in dramatičnem letu bomo znova dobili odgovor na vprašanje, kdo smo, kakšni smo in kaj zaslušimo. Pred našima narodoma je neprestano odprta možnost, da njuno žitljenje postane stvarjenje, da bosta živelja tuja, vsiljeno usodo, da se od prostovoljnega zavzetka veseli mimogrede spreminjata v ničevo stvar v njenih rokah, da se obodita na notranjo nepomembnost in nepristnost ter prej ali slej propadeta.

Za majhen narod je vprašanje njegove eksistence stalno odprto. Njegova svobodenost je zanj večni napor, prizadevanje in boj. Samo narod, ki strastno teži k temu, da bi bil sam svoj, da bi živel po svoje, je pomosen narod, le zanj je žitljenje res žitljenje, le tak si zasluži, da živi in je; in samto tak narod si ohrani žitljenje.

MILAN KUNDERA

Sofija 1968

Kako graditi socializem?

9. svetovni festival mladine in študentov

Na 9. svetovnem festivalu mladine in študentov so bila med drugim organizirana tudi številna srečanja, na katerih so predstavniki mladinskih organizacij in gibanj razpravljali o sodobnih političnih in ideoloških vprašanjih sveta. Prisostvoval sem razpravam na »Svobodni tribuni«. Osrednje dogovorjene teme razprave so bile: »Socializem in kapitalizem«, »Politična angažiranost mladine« in »Položaj osebnosti v družbi«.

Razprave na Svobodni Tribuni so dale zelo zanimiv pregled nad ideološko in politično mislijo precejšnjega dela tistih sil mladih generacij, ki so na svojo zastavo napisale cilje: mir, prijateljstvo, solidarnost in socializem.

Predstavniki mladine Kitajske in Kube ni bilo na festivalu. Prisotnih tudi ni bilo nekaj drugih pomembnih mladinskih in študentskih organizacij, ki imajo v svojih programih predvsem cilje miru, antirasizma in podobne obče človeške cilje. Svobodna izmenjava misli je bila omejevana in celo ogrožena z dokaj primitivnimi izpadi posebno bolgarske delegacije, npr. v odnosu do Karla Dietricha Wolffa, predsednika študentske socialistične zveze Zahodne Nemčije. V dvoranah je bilo prestirano mnogo domačinov, ki so svojim skandinavcem in aplavzi dajali pokvarjeno sliko mišljenja delegatov na »Svobodni tribuni«.

Različni pogledov na bistro socializma

Ze razprava o osnovnih vprašanjih prednosti socialističnega sistema je pokazala, kako zelo različni so pogledi na bistro socializma. Predstavniki bolgarske delegacije je npr. kot osnovni argument za prednost socialističnega sistema navajal argument višje gospodarske rasti v socialističnih deželah, in to posebno višje gospodarske rasti na področju industrije. Povedal je, da ima večina socialističnih dežel neugoden start v ekonomski tekmi s kapitalističnimi deželami.

Predstavniki romunske delegacije je zelo resno podvomilo o znanstveni serioznosti argumenta gospodarske rasti. Gre za dva različna tipa civilizacije. Razmišljati moramo tudi o tem, kaj se dogaja v glavah drugih ljudi, to je ljudi, ki živijo v kapitalizmu. Drug predstavniki romunske delegacije je ugotovil, da dandanes sploh ne razpolagamo s kompletno analizo socializma in socialističnih in kapitalističnih deželah. Katarina Čevakovića iz Češkoslovaške pa je ugotovila, da se je kapitalizmu posrečilo rešiti temeljne probleme gospodarstva in standarda tudi s pomočjo državnega in zasebnega monopolizma, toda nikakor se mu ne posreči rešiti vprašanja, kako humanizirati družbo. Samo socialistična in komunistična družba je in bo sposobna razrešiti osnovni problem osvoboditve človeka, to je, da bo človek obvladoval rezultate svojega dela. Postopna likvidacija odtujitve človeka je možna samo z nadaljnjim razvojem socialističnih družin in socializma. Tudi uvedbo državne lastnine problema nismo razrešili. Kajti manipulacija s človekom je formalna in dejanska negacija družbene lastnine. Procesi humanizacije in demokratizacije češkoslovaške družbe so na liniji osvobajanja človeka. Smatramo, da so teorije tako imenovanega ljudskega kapitalizma, ki vznikajo v kapitalističnih deželah, enostavno zavajanje delovnih ljudi.

Filozof Drobnicki iz SZ je kritiziral mišljenje predstavnika Romunije, ki je dejal, da je kapitalizem res rešil ekonomske probleme, kajti s tem, da je kapitalizem uspel v veliki meri urešiti problem standarda delavstva, vendarle osnovni problemi človeka kot proizvajalca niso urejeni. Če socializem razrešuje osnovni problem človeka, tako da lahko človek dela in upravlja z rezultati in pogoji svojega delovanja. Menil je, da je smisel človeka treba videti predvsem v tem, da služi vsemu človestvu in da je isto, kar je spoznano za nujno, tudi svobodno.

Ne kaj, temveč kako

Morda je predstavnik Madžarske postavil eno od osnovnih vprašanj in tudi na to »Svobodni tribuni«. Za nas ni dilema ali kapitalizem ali socializem, ampak obstaja samo problem, kako graditi socializem.

Razumljivo je, da so bili procesi, ki se danj potekajo v Češkoslovaški, v ospredju pozornosti vseh tistih, ki so razpravljali o poteh razvoja socializma in socialističnih deželah. Ravno v času te razprave so potekali razgovori med delegacijama komunistične partije Češkoslovaške in socialistične partije Sovjetske zveze. Lahko zapišem, da so predstavniki mladine socialističnih dežel, ki so bile podpisnice varšavskega pisma, ves čas posredno polemizirali z dogajanjem na Češkoslovaškem, vendar v direktne in grobe napade niso šli; čaka-li so rezultate pogovorov. Morda so bili najbolj grobi predstavniki bolgarske mladine. Sedanja dogajanja v Češkoslovaški so doživela odkrito podporo pri delegaciji Jugoslavije, indirektno podporo pri romunski delegaciji in odkrito ter zelo močno podporo pri številnih komunističnih in drugih socialističnih deželah.

Značilno je, da je predstavnik komunistične mladine s Finske posvetil skoraj ves govor procesom v Češkoslovaški. Prijamam iz dežele, je dejal, v kateri je buržoazni demokracija razvila, kjer vlada zakonitost, kjer vlada svoboda misli, govora in tiska. Za komunistično partijo Finske in mladinsko organizacijo je izredno pomembno, kako se bodo razvijali procesi v Češkoslovaški. Če bodo šli svojo normalno demokratično pot, potem bomo mi izredno veliko pridobili pri volivcih. Češkoslovaška je bila in je industrijsko razvita dežela. Ti pogoji se pri izgradnji družbenega političnega sistema niso upoštevali. Menil je, da je administrativni sistem upravljanja družbe dober za agrarne dežele. Taka načela Čehom in Slovkom niso ustrezala. Vidimo, da držijo komunisti situacijo v rokah in da imajo za seboj ogromno večino svojega naroda, zato moramo ta proces vsi enozno podpreti. Nizozemski predstavnik je povedal, da pri njih ljudje povezujejo socialistični sistem z manjšo osebno svobodo. Sedaj je osnovno vprašanje, je rekel, ali greša lah-

ko socializem in osebna svoboda skupaj. Če bomo v socialističnih deželah ta problem uspešno rešili, potem bomo ogromno pridobili pri volivcih zahodnega kapitalističnega sveta.

Jugoslavoani smo direktno in določeno podprli mladino, komunistično partijo in delavski razred Češkoslovaške, kajti po našem mnenju so oni tisti, ki so prvi odgovorni za razvoj socializma v svoji deželi. Zanimivo je, da so nekateri predstavniki mladinskih organizacij, npr. z Nizozemske in ZR Nemčije, zelo jasno postavili vprašanje delavskega samoupravljanja kot enega od osnovnih problemov za nadaljnji razvoj socializma v njihovih deželah.

Kot predstavniki posameznih mladinskih organizacij iz manj razvitih dežel so v razpravi sodelovali tudi študentje univerze Patricia Lumumba iz Moskve. Pri njih sem opazil več kot očitno inkontrancijo sovjetskega vzorca socializma.

Zahteva po delavskem samoupravljanju

Predsednik z Nizozemske je načel vprašanje majhnih dežel, ki jih v celoti obvladuje veliki mednarodni monopolizem, posebno monopolizem ZDA. Predstavniki socialističnih študentov iz Zveze republik Nemčije je načel probleme militaristične politične zahodnonemške vlade. Ugotavljal je, da se je v tej deželi zelo težko boriti za socialistične ideje, da se je pomemben krog mladine in študentov zavzel za socializem, vendar težko najde tesno vez s širšimi krogi delavstva. V zahtevi po delavskem samoupravljanju vidita predstavnika nemške in nizozemske mladine eno od konkretnih metod za realizacijo socialističnih idealov. Predstavniki nemške mladine je zelo ostro kritiziral — kot je on dejal — oportunizem francoske komunistične partije, ki v svoji politični program ni povzela političnih ciljev, to je boja za samoupravljanje, za delavsko kontrolo, ampak se je zadovoljila le z ekonomskimi zahtevami. Trdil je, da je veliko članov KP zaradi tega KP Francijo zapustilo, da pa so v KP Francije prišli malomeščanski elementi.

Na svobodni tribuni smo lahko videli, da so ne glede na politične poglede med predstavniki obeh nemških dežel dokaj nepristni odnosi. Posebno nestrpnost pa so pokazali predstavniki Nemške DR do predstavnikov mladine iz zahodnega Berlina. Skupno obsodbo so doživeli pojavi militarizma, neofašizma in imperializma v ZR Nemčiji. Zahodni Nemci so predvsem napadli — kot oni pravijo — totalitarizem vzhodnih socialističnih dežel. Med drugim so ostro napadli Sovjetsko zvezo, ki po njegovem mnenju podpira represivne režime. Vzhodni Nemci »ohajevali« predvsem priznanje svoje državne eksistence in priznanje, da so demokratična in socialistična dežela.

Tudi predstavniki manj razvitih dežel so

spregovorili o različnih poteh socializma. Npr. predstavnik Združene arabske republike je obširno govoril o prizadevanjih socialističnih sil v tej deželi, da na svojo nač načnejo razvijati socializem.

Predstavniki mladinske delegacije iz Brazilije so načeli vprašanja pogojev revolucionarne preobrazbe Latinske Amerike. Tako kot Kubanci, tudi oni vidijo edino v oboroženem uporu in revoluciji možnost za preobrazbo družbenih odnosov v tem delu sveta.

Pomen mladih raste

Zelo zanimivo so bile tudi razprave o vlogi mladih ljudi v političnem življenju. Več kot očitno je, da so v tem vprašanju veliki bolj razmišljali v bolj razvitih deželah, kajti drugod se mladina kot posebna družbena grupa niti tako ne konstitira. Pojavlja se kot dokaj neizdvojen in sestavni del celotne družbe. Je le udarna in vojaška moč teh družb. Tako se je razprava na to temo razvila predvsem med predstavniki socialističnih dežel. Jugoslavoani smo ugotovili, da imajo mladi v sodobni družbi vedno večji pomen v političnem in družbenem življenju. Po svojem položaju v procesu proizvodnje in po svojem položaju v razporeditvi politične moči so mladi bolj pri dnu družbenih lestevic in zelo blizu tistim slojem prebivalstva, ki objektivno težijo k družbeni enakopravnosti in bolj progresivnim družbenim odnosom.

Bolgarski delegati so teorijo o mladini kot vendarle do neke mere posebni družbeni grupi ostro napadli in trdili, da mladi niso nekaj posebnega v družbi, ampak so samo sestavni del delavskega razreda. Zato je tudi povsem logično po njihovem mnenju, da se morajo predvsem podpreti mišljenje komunistične partije in tistemu, kar je v tezah o mladini povedal za bolgarsko mladino Todor Živkov.

Predstavniki češke mladine pa je povedal, da kritika češke mladine nikdar ni bila prijetna za vladajoče kroge. Menil je, da sploh niso domeli bistva kritike in da so sile ukrepali proti kritiki mladih. Tega so bili deležni tudi aktivisti mladinskih organizacij. Poglavitna metoda pa je bila ta, da so sicer mlade poslušali, jim tudi pritrdjevali, toda niso niti storiili za spremembo položaja. Edino mladinska organizacija je dala možnost mladim, da so se v njen izražali. V tej situaciji so mladi množično podprli novo politiko v KPC.

Poljski delegat je začel polemiko z nekaterimi predstavniki zahodnih študentskih gibanj, katerim je očital predvsem lužnje, po katerih naj bi mladina sama razreševala osnovne probleme družbe. Nazval jih je »kritične« in jim rekel, da jih zato, ker so samo kričali, kapitalisti pustijo, da kričijo in se jih kot takih ne boji. Postavil je osnovno tezo, da se morajo mladi ljudje čvrsto povežati z delavskim razredom in s progresivno inteligenco, kajti le v tej koaliciji so možne družbeno progresivne in realne politične rešitve in rezultati. Za nje ga je osnovni problem vseh socialističnih sil v socialističnih državah, kako angažirati mlade ljudi pri razreševanju osnovnih družbenih vprašanj teh družb. Za situacijo na Poljskem je ugotovil, da so številne mladinske organizacije dobre za razvoj mladinskih specializiranih aktivnosti, vendarle pa je menil, da je za razreševanje osnovnih političnih vprašanj boljše imeti eno samo politično organizacijo. GOJKO STANIČ

OB OBALI GRENLANDIJE

Nevarnost žarčenja

H - bombe pri Thuleju

Američani skušajo očistiti okuženo področje

Köbenhavn 25. julija AFP — V sporočilu danskega ministrstva za zunanje zadeve so navedeni razlogi, zakaj ni bilo odobreno izstreljevanje ameriških raket iz oporišča v Thuleju na Grenlandiji. Med razlogi omenja sporočilo nevarnost za letalski civilni promet, morskoro plovbo in prebivalstvo Grenlandije.

Ves kemični eksploziv štirih termonuklearnih bomb, ki so bile na amerškem letalu B-52, ko se je zrušilo 21. januarja na ledeno polje 13 km od Thuleje, se je vnel zaradi strahovitega udara. Ta nesreča, ki se je zgodila po znanem dogodku pri vasi Palomares v Španiji, je takoj dvignila precej prahu, toda položaj je videti dosti hušji po preiskavi, ki jo je opravila komisija za atomsko energijo ZDA. Preiskovalci so morali delati v izredno težavnih okoliščinah zaradi mraza in viharjev polarne noči.

Dr. H. D. Bruner, ki je vodil preiskavo in je sporočil javnosti novice, da se je eksploziv vžgal, je tudi povedal, da je letalo, katerega 7 pilotov se je rešilo s padali, strmoglavilo navpično z nadzvočno hitrostjo in se razstrelilo na ledu. Lastna energija, ki ji je treba pristeti energijo, sproščeno po močnih detonatorjih bomb, je letalo dobesedno razkrojilo. Plamen se je dvignil nekaj sto metrov visoko. Ostalo je samo nekaj loptice turbin, ki so jih našli 8 km daleč od mesta nesreče.

Ali bi lahko eksplodirale atomske bombe? Pred to nesrečo se je uradni odgovor glasil, da ne bi mogle eksplodirati. Ko pa je komisija upoštevala vse, kar se je zgodilo,

je začela dvomiti. Ker so detonatorji po naključju eksplodirali, ni mogoče popolnoma zanesljivo trditi, da ne bi v drugačnih okoliščinah lahko odpovedal mehanizem, ki nadzoruje varnostne naprave, če bi prišlo do kratkega stika. V tem pogledu bi morala biti nesreča z letalom B-52 resno opozorilo. Zelo verjetno je prav ta dogodek prisilil Američane, da so ustavili polete 200 letal, ki so s pomočjo 600 letal za oskrbovanje z gorivom nenehno križarila nad ozemljem ZDA in oceani in prevažala atomski potencial 20.000 megaton (100.000 krat večji od rušilne moči atomske bombe, ki je padla na Hirošimo).

Komisija je tudi upoštevala okuženo ledeno polje, ki jo je povzročila radioaktivnost termonuklearnih bomb. Te so se popolnoma razbile, tako da se je njihov plutonij razširil po precejšnji površini. Plutonij je zelo nevaren element, ki lahko povzroči škodbe okostja in ledne deformacije.

Preiskovalna komisija je skušala predvsem ugotoviti, ali so bili okuženi tudi ljudje in živali. Prva poročila so bila ugodna. Predstavniki krajevne favne so predvsem tuljuni, morske vidre in morski sloni, ki jih Eskimi ne uživajo, ampak z njihovim mesom hranijo pse.

Toda potem je prišlo vznemirljivo odkritje: letalo B-52 je strmoglavilo v listem delu ledenega polja, kjer ptice selivke ležejo jajca. To pa pomeni nevarnost, da bi se lahko okužili ves svet. Zato so Američani na nasvet učenjakov sklenili, da bodo odstranili vse, kar bi utegnilo biti okuženo. Tako se je za-

čela velika inventura. Določili so območje, v katerem se je razširil plutonij (dolgo 6 km in široko 1 km). Potem so Američani sklenili, da bodo odpeljali ves led v kovinskih posodah. Čo so lahko storili zato, ker se je ledeno polje začelo taliti.

Ko bo ta naloga opravljena, bodo po vseh predpisih začeli razkuževati ta material v Oak Ridgeu, kjer ima komisija za atomsko energijo svoj sedež. V ledu se bodo pojavili širje sloji gostote, ki bodo vsebovali delce sežganega letala in naposled plutonij. Ves ta material bodo obdelali previdno, ker je radioaktiven.

Toda Američani ne vedo, če bo s tem zadeva urejena. Morali bodo izmeriti radioaktivnost vsega materiala, ki so ga prepeljali v ZDA, in jo primerjati s količino radioaktivnosti plutonijske mase v atomskih bombah. Če se primerjava ne bo skladala in če bo razloček med obema masama precejšen, bodo morali poiskati preostalo količino plutonija. Ker ima plutonij veliko gostoto, se je potem, ko se je led stalil, gotov pogrezniti na dno morja. V trenutku nesreče so se deli plutonija morda zagodili v ledeno smoto.

Da bi bila nesreča še večja, so ugotovili, da je letalo tresčilo na mestu, kjer je morje precej globoko, nad majhnim prepadom, ki sega 250 m globoko. Toda to ne bo preprečilo razkuževanja tega območja. Američani bodo poslali tja podmornice, ki so opremljene tako, da lahko dvigajo predmete z dna morja.

(Albert Ducrocq — »Panorama«)

Ekvatorialna Gvineja

V kratkem neodvisnost

Danes odločilno glasovanje v španski koloniji

Španska ekvatorialna Gvineja je majhna otoka — pravi »družba« v primerjavi s kolonialnimi posestmi, ki jim je svoje čase gospodovala Španija. Meri le 28.050 kvadratnih kilometrov in sestoji iz otočja Fernando Poo in celinskega ozemlja Rio Muni, stisnjena med Gabonom in Kameronom kakih 200 kilometrov severno od ekvatorja. Domačega prebivalstva je okrog 250.000. Špancev približno 7000, tujih delavcev pa 80.000.

Španija je navadno globoko posegla v način življenja avtohtonega prebivalstva in svojim kolonijam zapustila močne sledi španske kulture in gospodarstva. Na svojo posest je gledala drugače od Francije in Britanije. Predvsem je kolonije imela za del svojega ozemlja in pod tem geslom tudi gojedevala podjarmljenim narodom. Tako ni šundno, da se popotnik, ki pride v Santo Isabelo na otoku Fernando Poo, počuti kot v katerem španskem mestu, le da je tu prebivalstvo črne polti. Otočje Fernando Poo je namreč v gospodarskem razvoju daleč pred celinskim delom ekvatorialne Gvineje in je v tem pogledu bližje evropskemu jugu kot pa ekvatorialni Afriki. Bogate plantaže so v večjem delu v rokah bogatih španskih kapitalistov, ki imajo velik vpliv na prebivalstvo. Ker gre pretežno za gospodarje plantaž kakosa, jih imenujejo kar »sindikat kakasa«. Tudi splošna življenjska raven otočja je precej višja od ravni v Rio Muni; tako je letni dohodek na prebivalca na Fernando Poo v našem denarju okrog 3.000 novih dinarjev, na celini pa le nekaj nad tisoč.

Ekvatorialna Gvineja je bogata tropskih kultur Na otoku Fernando Poo, ki meri nekaj nad 2000 kvadratnih kilometrov, pridelujejo eno od najkvalitetnejših vrst kakasa na svetu. Letni pridelek znaša okrog 35.000 ton. Drugi najvažnejši pridelek otoka pa so banane, potem kava, palmovo olje ipd. v Rio Muni se v prvi vrsti ukvarjajo s pridelovanjem kave. Na leto je izvozilo okrog 20.000 ton. Dežela pa je bogata tudi tropskega česa. Španci so v tej koloniji zgradili za Afriko dokaj dobro omrežje cest; na 10 kvadratnih kilometrih ozemlja je poprečno 1 kilometer cest. Dobro pa so opremlili tudi

prisanjske, zlasti na otoku Fernando Poo. Tako so deželo laže izrabljali in nadzorovali. Predvsem to velja za otočje, ki je ekonomsko tesno povezano z Madridom. Boje se, da bi španski kapital skušal otočane pridobiti zase, namreč da bi se izrekli proti neodvisnosti in se tako povsem ločili od Rio Muni, ki je gospodarsko tako močno pomemben za Franca, da ga bo zlahka pogrešal. Tudi sam načrt ustave je pripravljen tako, da štiti španske ekonomske interese v veliko nezadovoljstvo Gvinejcev; pritožujejo se, da so načrt izdelovali predvsem Španci, ki niso upoštevali gvinejskih specifičnih razmer. Tako je kar 33 od 44 gvinejskih delegatov, ki so »sodelovali« pri pripravljanju načrta v Madridu, glasovalo proti načrtu. Volilni zakon pa so jim španci predložili zadnji dan pripravljalne konference, tako da mu nihče ni mogel ugovarjati.

Ekvatorialna Gvineja je resda majhna dežela, vendar pa je daleč od tega, da bi bila enotna in homogena bodisi po prebivalstvu bodisi po razvitosti. Tudi ta dežela je pač zrtve nekdanjih brezobzirnih kolonialnih apetitov, ki so brutalno razkosali toliko afriških narodov. Prebivalstva je več vrst. Na Fernando Pooju živi kakih 15.000 pripadnikov plemena Bubi, nekoliko manj je Pangov in okrog 200 afriških mešanec, tako imenovanih Fernandoz, ki tvorijo elito otoka. V Rio Muni so v večini Pangali ali Pamueji, ki jih je usoda kolonializacije porazdelila med tri dežele; živijo namreč tudi v Južnem Kamerunu in Gabonu. Nekaj pa je še Bubov iz plemena Bantu.

Politično je dežela porazdeljena na 13 področij in dve pokrajini. Začetki dekolonizacije pa segajo v leto 1963, ko je Španija začela s reformo, ki naj bi pripeljala do neodvisnosti. Leto kasneje je izvedla referendum o interni avtonomiji, po katerem je španska Gvineja dobila svojo vlado in skupščino, seveda po španskem vzorcu. Framirani vrh oblasti pa je španski generalni guverner s sedežem v Santo Isabeli. V deželi sta dva politična toka Munge, gibanj za enotnost ekvatorialne Gvineje, in Monalige, gibanje za osvoboditev ekvatorialne Gvineje. Predstavniki obeh gibanj tvo-

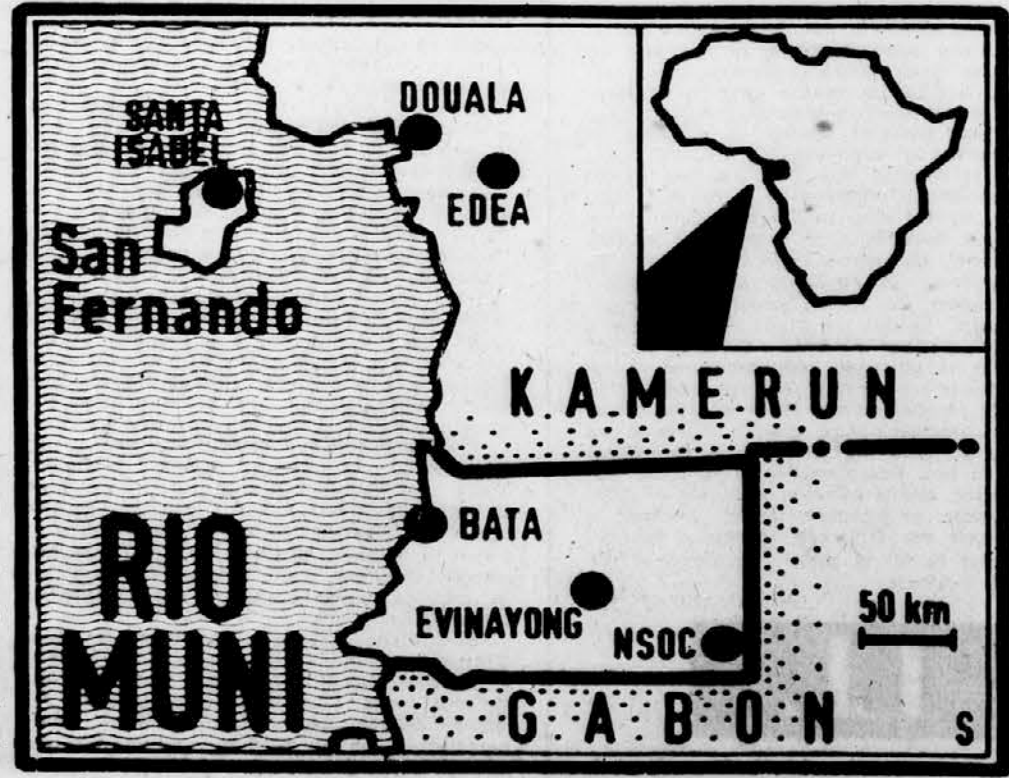
rijo sedaj nekakšno koalicio »interna« vlada.

Oktober naj bi kolonija dobila status samostojne države. V deželi pa vlada dolocena negotovost tako zaradi notranjih trenj kot tudi zunanje pritiska. Na otoku zdaj diktrirajo Bubi, ki se bojijo, da bi si Pangji v neodvisnosti lastili njihovih privilegijev in nazadnje prevzeli oblast. Prav tako pa, kot smo že prej omenili, bi se lahko zgodilo, da rečejo otočani pod španskim pritiskom in v strahu pred celino, »ne« za neodvisnost. »Če bi se to zgodilo« je dejal pred kratkim eden izmed gvinejskih delegatov v Madridu, bi ekvatorialna Gvineja doživela tragedijo Konga in Katanga. Tako deželo že na predvečer neodvisnosti ogroža separatizem, tako značilen za novorojene afriške države.

Zunanjo nevarnost za bodočo neodvisno Gvinejo pa predstavlja Nigerija, ki je otok Fernando Poo že večkrat zahtevala zase, zaradi bližine oziroma ugodne geografske lege. Nigerijci pa po drugi strani predstavljajo poglavito delovno silo na plantažah Fernando Pooja. Ker se domačini bojijo, da bi jih preplavili, sme Nigerijci delati na otoku le 2 leti. To odvisnost od vira delovne sile pa bi si Nigerija (ko ne bi bila več v vojni) utegnla napeljati na svoj mlin. Če bi namreč prepovedala emigracijo delavcev na Fernando Poo, bi pahnila otok na rob propada in ga pripeljala do tega, da bi koloni pred določenimi nigerijskimi zahtevami. Manj skrbi pa bi novi državi povzročal sosednji Kamerun. Ta namreč goji le željo, da bi se ekvatorialna Gvineja zaradi prirodne lege in prebivalstva pridružila Kamerunu kot tretja federalna država. Glede tretjega sosedja, Gabona, pa bi si neodvisni Gvineji ne bilo treba beliti glave. Gabonu ni do teritorialnih »avantur«.

Tako prihodnost neodvisne ekvatorialne Gvineje ni najbolj rožnata. Njena samostojnost pa Madridu ne bo brez koristi. S tem si bo najbrž zagotovil kak glas afriškega poslanca v OZN, ko bo šlo za usodo Gibraltarja.

ALBINA PODBEVŠEK

Jubilej

Geograf dr. V. Bohinec sedemdesetletnik

Geografija in z njo združeni kartografija, speleologija, bibliotekarstvo ter drugo kulturno delo so bogato izpolnili 70 let življenja izredno delavnemu in neutrudnemu dr. Valterju Bohinecu, ki je šele lani, po 46 letih službovanja, stopil v pokoj, ne da bi seveda opustil delo na geografskem in speleološkem področju. Rodil se je 12. 8. 1898 na Voloskem v Istri. Po maturi na klasični gimnaziji v Ljubljani je študiral na Dunaju, v Zagrebu, v Neaplju in v Ljubljani, kjer je 1. 1921 promoviral. Nato se je še leto dni izpopolnjeval pri strokovnjaku za regionalno geografijo prof. Hettneru v Heidelbergu. Sploščeta je bil asistent v geografskem inštitutu mlade ljubljanske univerze, od 1927 do 1939 je učil na III. oz. I. gimnaziji, nato pa je do upokojitve delal v univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Razen strogo znanstvenih razprav o ljubljanski mestni aglomeraciji, o ruteski pokrajini, o postglacialnem Koroškem jezeru itd. je za solsko matico pripravil 1. knjigo Geografije sodobne Evrope, za Poljudno znanstveno knjižnico I. zvezek Nil in dežela Egiptanov, pisal znanstvene referate, ocene in biografije v Geografskem vestniku, Glasniku Geografskega društva v Beogradu, v Hrvatskem geografskem glasniku, v Glasniku Muzejskega društva, v Slovenskem etnografskem vestniku, Protusu, Pomorstvu in v različnih slovenskih dnevnih in tednikih ter v praških Slawische Rundschau in Prager Presse. Sodeloval je pri Spominjskem zborniku Slovenije, pri zborniku Julij-skega Kraljina, pri knjigi Naše morje, pri Pomorski enciklopediji in pri osem vrstih geografskih učbenikov za srednje šole, od katerih je Občji zemljepis doživel celo dve izdaji v hrvaščini. Šest let je bil privatni docent za regionalno geografijo na ljubljanski univerzi. Ob povojnem razmahu turizma je mnogo sodeloval pri Turističnem vestniku, napisal lepo vrsto turistično geografskih člankov in študij, med drugimi več poglavij za knjigo Slovensko Primorje in luči turizma, ki je izšla 1. 1952, ko je v geografski literaturi o Primorskem zvela velika praznina. Po vojni so dr. Bohinec vabili na univerzo v Sarajevu, a se ni hotel ločiti od Slovenije.

Mladi dr. Bohinec je bil med osrednjimi pobudniki za ustanovitev Geografskega društva (1922) in za izdajanje lastnega glasila — Geografskega vestnika. Bil je član prvega uredniškega odbora in je napisal prvo razpravo, kjer je prikazal dotodanji razvoj geografije pri nas (1925). Izid prve številke je s simpatijo pozdravil največji jugoslovanski geograf Jovan Cvijić. Težko bi bilo prikazati, koliko je dr. Bohinec storil za popularizacijo geografije s številnimi predavanji in po raznih družinskih doma in drugod (v Dalmaciji, v BiH, Avstriji, Italiji, Nemčiji). Udeležil se je 1. kongresa slovenskih geografov v Pragi 1. 1924 in demala vseh kongresov jugoslovanskih geografov. Geografsko društvo na Dunaju ga je imenovalo za dopisnega, slovensko Geografsko društvo pa za častnega člana.

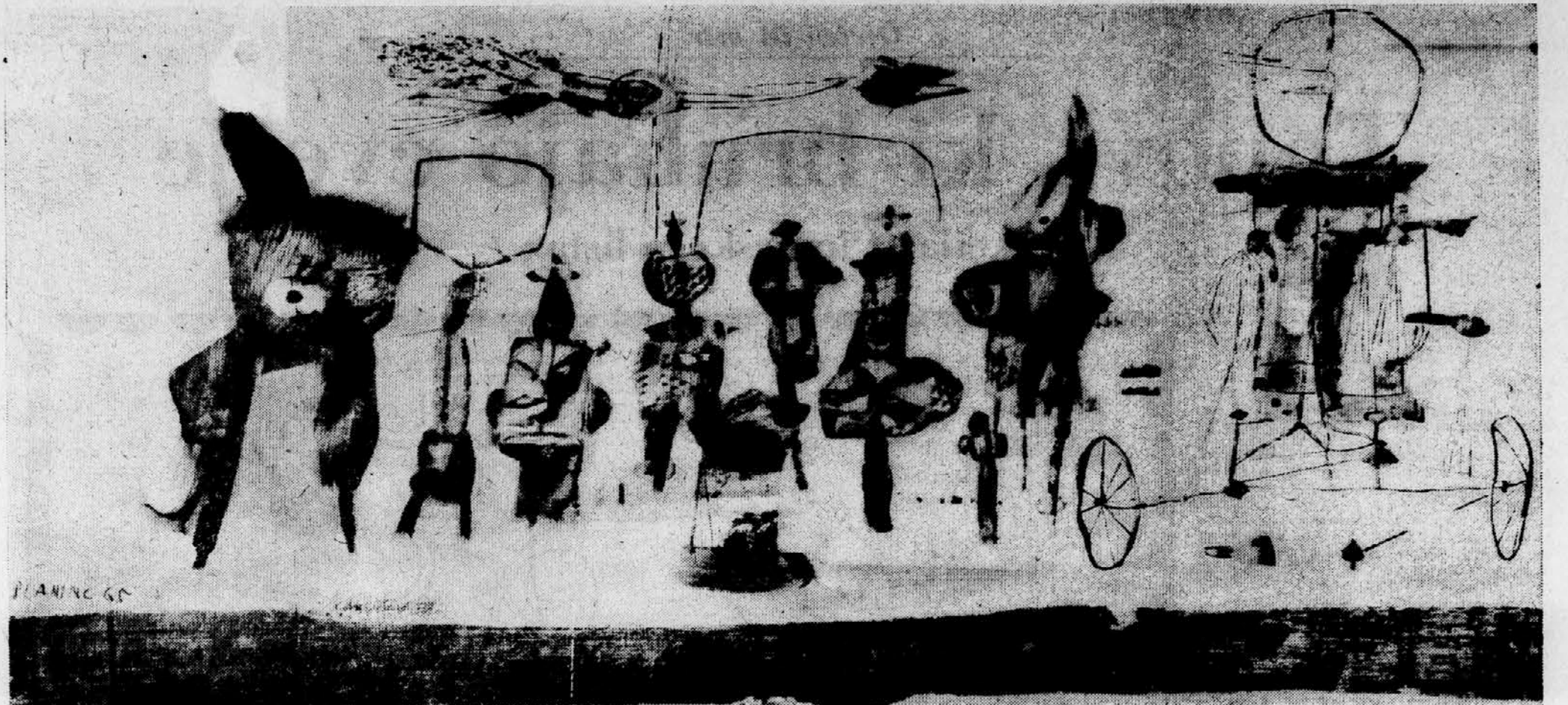
Zelo pomembno je Bohinecovo delo na kartografskem področju. Kakor so v prejšnjem stoletju solski atlanti nosili ime Blaža Koenena, stoji zdaj Bohinecovo ime na raznovrstnih izdajah atlantov, stenskih in ročnih zemljevidov. Prvi zemljevid, to je politični stenski zemljevid Evrope, je priredil 1. 1929,

dve leti nato pa stenski zemljevid dravske banovine; tiskalo ju je še dunajsko podjetje Ed. Hötzl. Pred vojno je sodeloval še pri izdajah solskega atlanta in zemljevidov celin. Ko so bile po vojni šole širom Jugoslavije domala brez zemljevidov, je dr. Bohinec poskrbel s sodelavci za ročne in stenske zemljevide Jugoslavije in Slovenije. Ročni zemljevid Jugoslavije je v letih 1948 do 1952 izšel v 10 izdajah, v slovenski, srbski in makedonski varianti in so ga uporabljale šole po vsej državi. Celo v hotelski avli na Obličju nas je razveselil stenski zemljevid Jugoslavije z Bohinecovi imenom. Med najpopolnejšimi in najlepšimi je bil turistični zemljevid Slovenije in sosednjih pokrajin, ta je šel tudi v tuje države in na tuje celine. Vse te zemljevide še sedaj zalaga DZS, nekateri v pomanjšanem merilu. Sledile so planinske karte Slovenije, ki so pomenile napredek v primeri s Knafelčevimi greben-skimi zemljevidi Alp. Usodna odločba o prepovedi kart je zaustavila nadaljnje delo in planinska kartografija je še spet vrnila v primitivne oblike. Tudi avtokarte, ki jih v velikih nakladih izdaja AMZS, so rezultat Bohinecovega sodelovanja.

Njegova posebna ljubezen velja speleologiji ali jamarstvu. Ko so zoologi pod vodstvom prof. Hadzija po prvi svetovni vojni obnovili že 1. 1910 ustanovljeno Društvo za raziskovanje jam, se jim je brž pridružil tudi dr. Bohinec. Udeleževal se je ekspedicij v jame. Sodeloval je pri odkrivanju Taborske, tedaj Zupanove jame in 1. 1927 pri obliči o njej strokovni opis v Geografskem vestniku. Pozneje je bil mnogo let predsednik društva, zdaj je njegov častni predsednik. Na ustanovnem kongresu Speleološke zveze Jugoslavije 1. 1954 v Postojni so ga izvolili za prvega predsednika zveze. Neutrudno urejuje društveno glasilo Naše jame in znanstveni zbornik Acta carsologica. Kot generalni sekretar je vodil priprave za mednarodni kongres speleologov, ki je bil 1. 1965 v Ljubljani, Postojni in Dubrovniku. Uredil je zajeto knjigo kongresnih razprav v mnogih jezikih. S tov. Barom je prepotoval vse jamarске centre sosednjih držav in predaval o značilnostih našega Krasa. Vsako leto se obračajo nanj po nasvete in ga obiskujejo speleologi iz drugih držav, ki se zanimajo za naš Kras. V društvo je uvedel veliko mladih ljudi, da zdaj po znanstvenih metodah preučujejo naš podzemski svet in vodijo jamarško organizacijo.

Poklicno je dr. Bohinec delal v bibliotekarstvu in je starosta bibliotekarjev, saj je že 1. 1939 stopil v univerzitetno knjižnico, ki je bila takrat še v stavbi poljanske gimnazije. Bil je prvi, ki je naredil strokovni izpit iz bibliotekarstva. Dolga leta je bil vodja kartografskega in slikovnega oddelka NUK kot višji znanstveni sodelavec. Napisal je zgodovino knjižnic in o tem predaval na tečajih za bibliotekarje. Do podrobnosti je poznal knjižno zalogo naše največje knjižnice in je z nasveti pomagal mnogim znanstvenikom, ki so črpali njeno bogastvo. Razen neprestane delavnosti za posebno odlikuje pripravljenost za pomoč vsakomur pri študiju in znanstvenem delu, s čimer si je pridobil širok krog znancev in prijateljev. V imenu vseh teh mu ob 70-letnici želimo se veliko let krepkega zdravja in uspehov na vseh področjih njegovega delovanja, ki naj se mu še dolgo ne odrece.

FRANCE PLANINA

STEFAN PLANINC: »PRAZNIK«, MESANA TEHNIKA 1965

Naši sodobni slikarji in kiparji

Štefan Planinc

Slikar Štefan Planinc, rojen 1925 leta v Ljubljani, je dokončal Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani pri prof. G. A. Kosu, specialko za slikarstvo pa 1954. leta pri prof. M. Preglju, Udeležil se je vrste skupinskih razstav slovenskega in jugoslovanskega slikarstva, tako v Ljubljani, Beogradu, Splitu, Zadru, Slovenj Gradcu, na Reki, v Sarajevu, Zagrebu, Udinoh, v Poreču, Celovcu, Pragi, v San Marinu, Faenzi, Parmi itd. Samostojni razstavi je imel 1959. leta v Københavnu in 1961. v Ljubljani. Planinc

prilpada grupi »BE-54« mladih slikarjev in kiparjev, ki so na skupnih nastopih pokazali, da predstavljajo kvaliteten odtenek sodobnih hotenj naših mlajših likovnih generacij. Planinc je svoboden umetnik. Mnogo se ukvarja z ilustracijo, zlasti z mladinsko. Za svoje dosežke na tem področju je prejel tri Levstikove nagrade (1958, 1959, 1963). Za slikarsko delo pa mu je bila leta 1964 podeljena nagrada Prešernovega fonta in leta 1966 nagrada v Sobotici.

pravi umetniški jaz mu je odkrila pravzaprav postranska veja njegove likovne dejavnosti, ilustracija. Ob življenju v situaciji, opisane z besedo, v svetove pisčeve domišljije je Planinc odkril cilj lastnih likovnih hotenj. Njegov nastop s fantastiko je bil dokajšnje presenečenje, a tudi osvoboditev. Saj prav Slovenici ob širokem krogu »beograjskih fantastikov« premoremo komaj petorico sodobnih ustvarjalcev starejše in mlade generacije.

Na začetkih se je Planinc ogreval za tehniko tempere na steklu. Ta se je lepo prilagala ostro risanim oblikam fantazijskega živčava. Vendar je kmalu prešel na platno, ki je ponujalo večje slikarske možnosti vedno bolj sproščenu vretju ustvarjalne domišljije. Planincu ni bilo treba iskati ven in ven nove tematike, kmalu se je omejil na svoj »Pravstev«. Tega je variral, dopolnjeval in obogatil z novimi likovnimi domisljami in vsebinskimi odtenki. Razvojno moremo slediti Planincu od začetnih prenatrpanih embrionalno mehurjastih prikazov in organizmov do poznejših dosti bolj razumsko urejenih in na bistveno učinkovitejše uperjenih kompozicij. Od nekdanjega poljenja vsakega centimetra platna, ki je vzbujalo bolj vtis ritma kot pa dalo živeti posameznim oblikam, pa do zadnjih rešitev, kjer so nekdanje »mikroskopske« oblike mešajo kdaj z geometrijskimi, kdaj pomensko ilustra-

tivnim. Vedno bolj pogosto se pojavljajo deli človeške figure, detajli malone fotografskih nadržnosti, toda vselej povzdignjeni in nadresničnost, nad vsakdanjo verjetnost; tu tičnica, preobličena v začarani lampionček, tam odprta lobanja z možgani. Slikar se je še močneje približal našemu nekdanjemu surrealizmu, ki je iz »resničnih« stvari sestavljal nove vsebinske in likovne sklade. Kot posebnost pa je slikar pridal še oblike in barvne ploščke, ki dražijo našo likovno občutljivost brez neposrednega zapeljavanja s fantastično pripovedjo: na platno je vnesel kot kompozicijske poudarke barvno intenzivne paralelogramske in okrogle like, vzporedno črtovje ipd. Reki smo, da je Planincovo slikarstvo dobilo prve pobude iz njegovega ilustratorskega ustvarjanja. Njegova ilustracija zasluži posebno oznako. Planinc je medvedno eden naših najbolj kvalitetnih ilustratorjev. Naš obratni svoj poseben slog in hkrati tenkočutno prishitni literarnemu tekstu. Številne odlične ilustracije za mladino in odrasle, ki so slikarju prinesle zaslužena priznanja, bodo za vzgled bodočim prizadevanjem naših likovnikov v tej pomembni umetniški zvrsti. Planinc je dokazal, da je mogoče ustvariti ilustracijo, ki je hkrati lirična, a tudi dovolj moško stvarna, da pritegne tako starejšo kot mlajše bralce.

MARLIJAN TRŠAR

Sedaj predstavlja Planincovo slikarstvo pri nas dokaj redek primer čustvene smeri moderne fantastike, ki bi jo mogli v mnogih njenih hotenjih imenovati tudi naslednjo surrealizma. Gre mu torej za odkrivanje nadresničnega sveta, ki naj poteši umetnikovo nezadovoljstvo in doživljajsko enoličnost ob svetu, ki ga živi. Pri Planincu se nam nemalokrat zadi, da uporabljajo oblikovno bogastvo mrtvih in živih drobnicavosti, ki se nam odkrivajo pri pogledu skozi mikroskop. V resnici pa so to domišljeni organizmi nekakšne nove stvarnosti, ki očara in zvrabi gledavca v podziviljanje umetnikove vizije. To je pre-

tanjena igra oblik, ki se med seboj sprekelo, brudijo, držajo v ravnovesju ali se borijo za prevlado. To je pisana družba oblik, ki nekaj »pomenijo« v našem besednjaku vsakega dne, pa takih, ki jim ne bi mogli odkriti ne pomena ne namena. Kdo bi vedel, na katere premalo poznane vzgibe naše podzavesti učinkujemo, da se jim odzovemo in jih sprejememo kot kos resnice o našem lastnem podzavestnem svetu.

Bilo bi napak misliti, da si je Planinc na hitro zgradil ta presenečajoči vr domišljjskih cvetov. Leta po študiju pomenijo zanj preskušanje različnih načinov realističnega izražanja. Njegov

Pariško pismo

Avignon med Scilo in Karibdo

Jean Vilar in Maurice Bejart rešujeta festival

Letošnji, po številu že dvaindvajseti festival v Avignonu se prebija med Scilo in Karibdo. Če ne bi bilo obeh velikih revolucionarnih umetnikov, gledališčnika Jeana Vilara, ki je ta avignonska srečanja sploh začel, in mojstra baleta 20. stoletja Mauricea Béjarta, bi najbrž že letos festival zašel v slepo ulico in morda tudi kot ustanova za prihodnje izginil. Pravo protislovje je, da so se razdiralne demonstracije skušale ugnesti tudi v okviru tega tako naprednega in ljudsko širokega festivala, ki je doslej vsako leto zbiral na starinskih dvoriščih nekdanje papeške palače na tisoče in tisoče študentov z vsega sveta. No, kljub temu kaže, da so organizatorji položaj, v katerega so se jeli vmesavati tudi politična rivalstva in časopisi, le obvladali in da bo do konca, 14. avgusta, festival s svojim sicer močno okrnjenim programom nemoteno potekal.

Ze v začetku letošnjega festivala — prva predstava je bila 17. julija — so se nabrali kljub jasnemu nebu provansalskega juga, težki oblaki. Ne mislim pri tem samo na razne polemike, ki so že prej vemale glede vprašanja, kakšno dramatično naj Jean Vilar uprizarja na tem kulturniško svobodnjakem festivalu: klasiko ali avantgardo. Vilar, ki je v marsičem zaradi svoje svobodnjake umetniške narave leta 1963 tudi zapustil vodstvo pariskega TNP in lani tudi odklonil, da bi prevzel obnovno pariško Opere, se diskusij o umetniškem delu pač ni bal, saj je vsako leto vključeval v svoj avignonski festival tudi diskusijske večere. Letos je še posebej želel široko odpreti vrata kritični razpravi na temo »Gledališče v družbi«.

Spremembe v političnem zaledju

Toda majska vstaja v Parizu s svojimi odmevi po vsej Franciji, zlasti še v umetniških krogih, mu je po eni strani spodbudila že dogovorjeni gledališki repertoar, kajti zaradi stavk gledališki ansambli niso mogli nastudirati izbranih dramskih predstav; po drugi strani pa so parlamentarne volitve, zapísane po nemirih in razpustitvi skupščine, prinesle politično spremembo tudi v

samem lokalnem političnem predstavnštvu v Avignonu. Dosedanji dolgoletni župan Avignona, socialist Henri Duffaut, ki je bil znova poslanski kandidat leve FGDS, je na volitvah izgubil in novi poslanec je postal gollist Jean — Pierre Roux. Čeprav se Roux prav zato, ker se je zavedal, da je avignonski festival ne le kulturno, ampak tudi turistično dragocena pritlikina avignonskega mesta, po izvolitvi celo odpovedal formalnemu vpisu v parlamentarno skupno gollistične UDR ter je ostal »nevpisan«, je seveda z vsemi sredstvi začel boj proti levicistkemu županu in dosedanji občinski dejavnosti. Pri tem mu je seveda letošnja zadržega v umetniškem delu festivala z dodatnimi izgredi prišla toliko bolj prav. Vodstvu festivala je zlasti očital, da letos sploh ne sodeluje nobeno francosko gledališče, da so se pod plaščem festivala priklitali v staroslavno mesto degenerirani in anarhistični elementi oziroma da Avignon v prihodnje za take tuje ekshibicije ne bo več dajal svojega denarja. V vse skupaj so se vmesali tudi nekateri časopisi, zlasti marsejski »Provencale«; v mestu so razgrete strasti pripeljale celo do telesnih obračunavanj in pretepev; v tradicionalno kulturno razpoloženje se je morala vmesati policija. Sam oslabljen župan Duffaut in z njim tudi Vilar sta se morala braniti s precej marsejski rokami, kajti hkrati sta morala zavzemati stališče tako proti politični desnici kot proti anarhoiznim neredom v mestu; vse s tež-

njo, da festivala vendar vsi skupaj ne pokopljejo. Volilni boj se nadaljuje in moji nasprotniki iščejo incidentov, je menil župan, »kaj sem pristaš miru in blaginje svojega mesta. Ne bom dopustil, da bi peščica uemonstrantov kompromitirala dvajsetletno delo. Če hočejo svoj družbeni protest izražati intelektualno, jim damo vse možnosti, ne sprejemam pa mitingov po cestah.«

Očitki Vilaru

Podlaga letošnjega avignonskega festivala so bili gostovanje Bejartovega Baleta 20. stoletja, predstave avangardno provokativnega gledališča Living Theatre nekaj koncertov in tokrat izredno bogat filmski program. Toda vnetljivost letošnjega majskega uporništa, ki je z gesli družbenega protesta onemogočila že vrsto festivalov v Franciji, kljub izjemno družbeno angažiranem značaju dosedanjih Vilarovih festivalov ni mogla tudi mimo Avignona. Iz Pariza se je preselila v Avignon skupina študentskih in drugih kulturniških »revolucionarjev«, zlasti nekateri bivši aktivisti iz sorbanskega komiteja za kulturo in iz Odeona, ter začela s provokacijami in protesti, češ da avignonski festival ni dovolj družbeno angažiran in da je treba sedanjo družbo sploh razrediti. »Kakšen ljudski festival, ki poteka pod varstvom policije,« so očitali Vilaru, čeprav je leta za vzdrževanje nujno potrebnega reda raje prizustil celo neko civilno redarsko službo sestavljeno tudi iz članov avignonske komunistične mladinske organizacije, da se ne bi vmesavala prava policija. Vilarja so, ko je osebno tiščal vrata zoper nasilen vdor dolgočascev brez vstopnic na Bejartovo predstavo, zmerjali demonstranti celo s fašistom in po mestu so nalepili izzvalne lepake »Avignon — kulturni supermarkat.«

Izgredi so se posebej razpletli, ko je začelo s svojim programom gledališče Living Theatre. V njihovem happeningu »Paradise Now«, »Raj za zdaj«, se namreč igrali kot v modernem misteriju razkropijo s prizorišča v samostanu Carmes tudi po mestnem tgu in okolišnih ulicah in še pozno v noč protodražajo v smislu kulturne revolucije. Avignonski župan je torej zaradi nastalih neredov predstavo v tej obliki prepovedal. Po dolgih prerekajih se je zdaj reka končno umirila. Kot kaže, se bo festival le končal po programiranem vzornem rednu. Ansambel Living Theatre, ki je bil že izgnan iz ZDA in ki zdaj stoluje v Parizu, je po prepovedi svoje predstave »Raj za

zdaj« iz protesta zapustil avignonski festival.

V celestinskem samostanu so na programu koncerti, od sodobnih avtorjev, n.p. Di-ega, Massa, Solala (jazz), do eksperimentalnega orkestra ORTF in polifonistov ter strashoburkih perkusionistov in orgelskega tria iz Pariza. Proti koncu festivala se bo razkrošil filmski program. Razen tako imenovanih ustvarjalnostnih filmov (Kleinov »Gospod Svoboda«, Rouchov »Jaguar« in Truffautovi »Ukradeni poljub«) bodo v Avignonu vrtili skupno še čez osemdeset filmov, zlasti panoramo tako imenovanega mladega filma, eksperimentalne filme, izbor z najnovejših mednarodnih filmskih festivalov in retrospektivo ameriškega komika Busterja Keatona. Med filmi iz 16 dežel so tudi štirje izdelki iz Jugoslavije. Sam generalni sekretar francoske kinoteke Henri Langlois, cigar afera zaradi odstavitve se je končno podelja, bo pa kar z dvajsetimi filmi podal prerez sovjetskega filma.

Toda pglavljatna umetniška atrakcija letošnjega avignonskega festivala je bil, zlasti ker ni bilo gledališkega dramskega programa, Maurice Bejart s svojim Baletom 20. stoletja iz Bruslja, ki je za to priložnost postavil baleta »Posvetitev pomladie«, »Maša za naš čas«, »Brez cvetja in vencev« in »V iskanju«, za kar je uporabil neki skrivnostni glasbeni motiv, ki ga je odkril v indijskem Benaresu. Dosedanje predstave moštrskega in res sodobno angažiranega Bejartovega baleta so bile v Avignonu nabito polne navdušenega občinstva. Ko je med eno izmed predstav vendar neki demonstrant jel glasno razpravljati z Bejartom, je le-ta samo ojačal glasbeno spremljavo na magnetofonskem traku in tako prekril vpitje mozkava, medtem ko je balet mirno tekal dalje.

Vendar Jean Vilar, ki ga je spopad z mladimi anarhističnimi netilci kulturne revolucije sicer ne samo utrudil, ampak tudi potrl, ni popustil, govoreč: »Zakaj bi morali z gledališčem prenehati, če se zgodovina premika? Menim je, da bi bilo škoda uprasti avignonski festival, ki je v dani družbi vendar nudil maksimalno svobodno možnosti za izražanje vsem, tudi v Liboni nedavno izgnanemu Béjartu ali Living Theatre, seveda pod določeni mediališkimi pogoji. Toda ob tej »karikaturni majši«, kot je dejal, je tudi že rahlo resigniran napovedal svoj festivalski umik, obenem pa nov boj: »Morda bo treba vse skupaj začeti znova v kakem mojem predmestju...«

BOGDAN POGACNIK

dr. Valter Bohinec

Otroci in mir

Topovi, ki bruhajo cvetje

Akcija „Pionirskega lista“

Lisice i tice imajo svoj stan. a so sloveci, gde bi polotli glavu, nema. Miroslav Krleža, Balade Petrice Kerempuh

Koga vojna najbolj prizadene, če ne otroke. Od tistih, ki so v zibel, do tistih, ki morajo se negodni nositi orožje in z njim se jati smrt.

Od pamtveka se piše zgodovina človeškega rodu v bitkah in moritvah, v krvi in solzah, v krivicah in nasilju.

Francesco Goja je s svojimi grafikami Strahote vojne pretresljivo zavpil proti grozotam vojne kot človek in kot velik umetnik. Njegova likovna govorica govori že stoletja. V njegovih grafikah srečujemo vojaka in nezakleto ljudstvo, tudi nezakleto nega otroka, pod peto vojaškega škornja.

Mapa risb bosenskega slikarja smeta Muzejnoviča, ki je upodobil nezalisanu trpljenje otrok in mladine v zadnji vojni, še sedaj in vedno znova pretrese.

V vojni štejejo danja. Vojna poročila navajajo mrtve in ranjene na eni in na drugi strani. Otroci, ti pa so v vojni kot nebodigatreba. V vojnih poročilih ni otrok. Toda otroci so, v zibel so, molajo se materam pred nogami, tudi v vojnem času. Vojno občutijo kot zmaja, ki preti, da jih bo pregazil. Vojno občutijo kot neodumljivo zlo in kot morečo resničnost. Vrže jih v težko trau. iz katere se težko spet postavijo na noge.

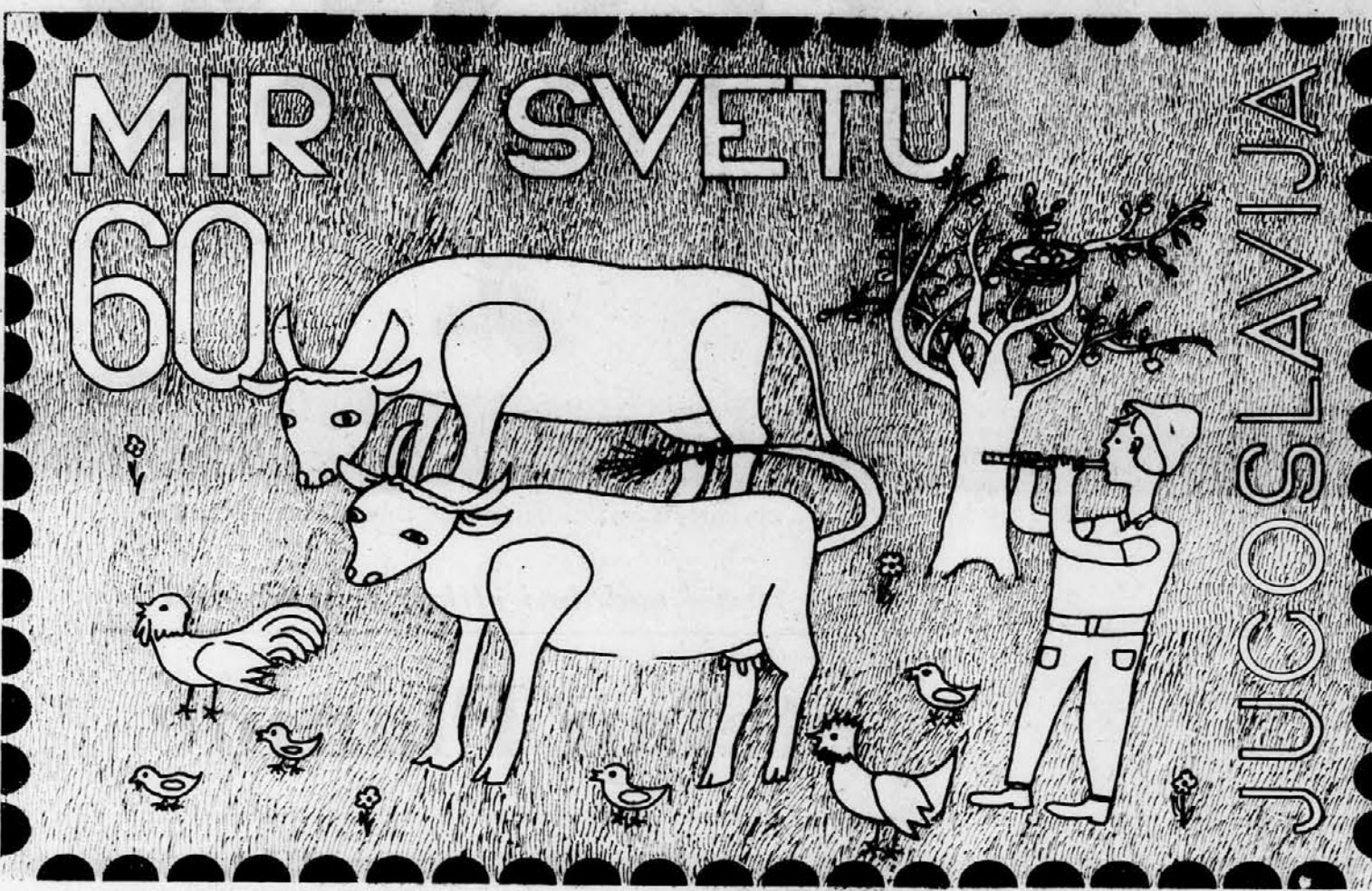
A kolikor so stare vojne vihr, toliko je stara sanja. želja, hrepenenje po miru. Od nekdanj so si ljudje z domišljijo ustvarili nebesa, svet, kjer ni spopadov, kjer se ljudje med seboj ljubijo ali se vsaj dobro prenašajo, če se že tudi ne ljubijo. Ljudska domišljija si je ustvarila v stiskah moritev ljudske pravljice, v katerih je ostvarjen svet brez zla. Nikomur pa ni tako blizu hrepenenje po miru kakor prav otrokom.

Pionirski list je razpisal nagradno tekmo vanje za poštno znamko pod geslom MIR V SVETU. Otroci so se širo po Sloveniji odzvali temu natečaju. Poslali so mnogo osnutkov za znamke. Hrepenenje po miru so izrazili z barvo in s črto.

Z veseljem, z navdušenjem so se lotili risanja. Vedeji so, da bo pošta za tisk odbrala od vseh motivov mogoče samo eno osnutek, vedeji so, da bodo le redki dobili za osnutek nagrade, a vedeji so se, ko so pomislili, kako bi na papirju ustvarili svet brez vojne. Ko so to domislili, ko so to doživeli, jim je risba sproščeno in hitro nastajala.

Se nikoli morda niso bile možnosti za svetovni mir tako blizu in tako zrel, kakor so sedaj. Se ni dolgo, ko je bil svet brez vojne v naši zavesti kot sanja ali kot programska vera, ki nam jo je zapisal Prešeren v Zdravljici ali Marx v Komunističnem manifestu.

Resnica pa je taka: otrok gleda dan za dnem na televizorskem zaslonu slike z vietnamskega bojišča, z afriškega bojišča, gleda demonstracije, poslušata protestne pesmi,

bere v časnikih vojna poročila, postuša starše, prijatelje in znanke, ki govore o vojni nevarnosti, saj je postal svet nedeljiv.

Otroci poslušajo še sedaj, koliko hučega so preživeli med vojno njih očete in mame in njih babice in dedje. Z odprtimi usti poslušajo, kako so fašisti tolkli sredi noči s puškinih kopiti na vrata, dokler da niso predramili vse družine, tudi otrok, in vse skupaj odpeljali v zapor...

Nasi otroci vojne niso doživeli. Pomislijo na vojno. Zaželejo si miru. Takrat se zavzajo, kaj vse jim je v življenju neogibno potrebno. Mir jim pomeni: varnost, zaščito, ljubezen. To vse pa daje otroku dom.

S svetlimi barvami so narisali mamo, kako drži objete otroka. Jutro je, otrok spi pri odprtem oknu, obseva ga sonce kot simbol topline.

Mama je tista, ki reže otrokom hlebec kruha, otroci pa, cela vrsta jih je, jedo z veseljem vsak svoj kos.

Otroci se igrajo na trati s kolebnicami, nabirajo cvetje, plešejo kolo, v pevskem zboru pojejo, igrajo se pink-ponk, žogaja se, brcajo žogo, popotujejo po beli cesti v širni svet, popotujejo s čolni po reki in po sinjem morju, pasejo ovce, zalivajo cvetje, pozimi delajo snežnega moža, se grejejo na domači topli krušni peč, na pomlad se vrte na vrtiljaku, svoji mladosti naproti.

Hočejo se igrati in delati, rasti, če ne več, vsak dan za las, da bodo rasli in odrasli in da bodo sposobni peljati svet naprej, svet brez vojne.

Med motivi jih je nekaj, ki so povzdigli pojem svobode, sporazumevanja in ljubezni v simbole. Otroško naiven motiv je gotovo enkraten v svoji preproščini. Otroci so se prijeli okoli Zemlje v kolo. Z željo po miru, po dobrem in ljubezni so Zemljo osvojili. Ko da na njej ni več prostora za svet odraslih, za svet razprtij, nasilja, sovraštva in vojne. V drugi varianti se drže otroci v krogu, sredi samega sonca, ki je v njih zaznavi simbol življenja.

Tu je še motiv dveh rok, prijeli sta se in stisnili, to je kot monumentalni detajl, dragocen simbol sporazumevanja, zveze in zaveze med ljudmi, ki dobro mislijo.

Mir in vojna. Svoboda in zatiranje. Kdo more biti večji zagovornik svobode kakor prav otroci, ki se bujujejo vsa svoja mlada leta za svoj obraz in za svoje mesto v svetu. Svoboda, ki je tako zelo abstraktna, a ki jo vsak od nas tako živo čuti. Svoboda — morali so najti simbole zanjo.

To je ptič, ki je pravkar zletel iz kletke, to je ptič, ki si je spletel gnezdo v krosnjah drevesa, gnezdo, ki je enormno veliko, saj je z mladici vred prekrilo vso krošnjo.

To je ptič, ki krmi v letu svoj zarod, to je ptič v svobodnem letu, razprij je krila in leti, leti, kamor ga nese perot, to je ptič z oljčno vejico v kljunu...

Ko prelistavam in gledam in se srečujem s ptici na osnutkih znamk, ki so jih narisali otroci, se spomnim na Picassovega goloba z oljčno vejico. Narisal ga je zrel in velik umetnik in tu otroška roka, ki ni še nikoli videla Picassovih slik.

Ob misli na mir otroci ne prenesejo moralnega orožja. Zdi se, kakor da se ga je dotaknila črna palica otroške fantazije.

Če že res ne moremo brez topov, so pomislili otroci, potem naj top izstrelji namesto moralnih krogel cvetje.

Na drugem osnutku je iz zarjavele topovske cevi pravkar poletel golob z oljčno vejico. Ta otroška črna domišljija je v hipu spremenila pomen tega orožja, saj izstreljuje po vsem širnem svetu cvetje vseh barv ljudem vsega sveta.

Med osnutki imamo tudi dober primer plakata: letalo, ki leti v zraku, meče listke s parolo MIR V SVETU nad ljudi, a ljudje jih lovijo.

Med osnutki je tudi goreča domačija. To je razdejavanje, ki ga povzročijo vojna, ki je ti otroci niso doživeli.

Osnutki za znamke, kakršne so otroci narisali, so zajeli motive iz današnjega sveta in iz današnjih njihovih želja.

Te želje so: rasti, razvijati se pod varno streho doma, ob skrbni materinski roki, ob kosu kruha, ki ga reže mama, igrati se, delati, učiti se, živeti, živeti, živeti.

Osnutki, ki so jih narisali otroci za serijo znamk MIR V SVETU, povečini niso niti klisejski niti parolarski. Doživeli so. Govorijo nam s pristno mislijo. Preprosto in lepo govorijo. Življenje, ki ga živijo iz dneva v dan, je kljub spletu nasprotij v miru lepo, za vsakega enkratno in zato tudi neponovljivo.

To je likovna govorica otrok, ki govori od srca do srca. Mladim in starim, otrokom vseh barv, doma in čez mejo.

Na to naj bi pomislili državniki, ki se razgovarjajo dostikrat, se pogajajo in podpisujejo izjave v senci groženj in v znamenju suhega in odloženega parolstva. Seči bi morali do otrok: njih govorica je pristna, iskrena in neparolarska.

BRANKA JURCA

Recenzija

Nemški slavistični zbornik

Razprave tudi s področja slovenistike

V dne 7. do 13. avgusta poteka v Pragi šteti mednarodni slavistični kongres, ki se je zanj prijavilo več kot tisoč slavistov iz raznih dežel sveta. Napovedanih je okrog 500 znanstvenih referatov, med njimi kakih 80 iz vrst jugoslovanskih udeležencev. Ni dvoma, da bo za zlasti ta kongres, nemara največji med svojimi predhodniki, izpril čedalje večji razmah slavističnih študij v mednarodnem svetu in že to dejstvo upravičuje izredno zanimanje za praško mednarodno srečanje.

jo je dr. B. Berčič opremil z uvodno besedo. Ta dokument najstarejše slovenske literature je pritegnil pozornost prof. Kisslinga, znanega zlasti kot turkologa. S citati iz Trubarjeve pesnitve v izvirnem besedilu razpravlja o tem, kolikovo je vplival na njegovo idejno vsebino, predvsem na Trubarjev odnos do Turkov, Nemec Veit Dietrich, s katerim je utemeljitelj slovenske njevnosti več let korespondiral in tudi sicer vzdrževal osebne stike. Dietrich se je takrat ukvarjal s preučevanjem islama, ki je zanimal tudi našega Trubarja, in ta je v svoji slovenski domovini, kamor so se večkrat usmerili turški napadi, posebej iskal mohamedanske vernike, da bi bil izvedel kaj več o njihovi veri, natvno misleč, da bi jih mogel z bližjino in z molitvijo spreobrtniti. Bilo je v času, ko je sam Veit Dietrich z ogorčenjem ugotovil, da so fanatični katoličani ljubili Turke v desetih kot pa evangeličanski kristjani. V obravnavanju Trubarja in njegove pesnitve se prof. Kissling večkrat sklicuje na znano monografijo dr. Mirka Rupla, ki je nedavno izšla v nemškem prevodu.

Drugi slavistični prispevek v obravnavanem zborniku je razprava Lojzeta Krakarja »Zu Kossels Übertragung Schillerscher Gedichte...« (str. 437-448). Naš prisrčni pesnik, ki se znanstveno ukvarja v slavistični na frankfurtski univerzi, predstavlja v svojem prvirskem dokaj posabljeno, a za Nemce zanimivo snov: prevode Schillerjevih pesmi, ki jih je Jovan Vesel Kosselski priobčil v letu 1844-1847 v ljubljanskih »Kmetijskih in rokodelskih novicah«. Pisec označuje Kosseskega kot pesnika in prevajalca poezije,

navaja v slovenščini in v izvirnem besedilu posamezne kitice iz njegovih prevodov Schillerja ter v končnih sklepkih svojega razglabljanja njena vrednoti in vrednoti, kot smo bili doslej vajeni, prevajalca prijeme Kosseskega, to pa kljub vsem njegovim jezikovnim »novotvorbam«. Na str. 440 piše Lojze Krakar: »Preden je prišel Kosselski prevajatelj Schillerja, je bil leta bolj ali manj znan samo slovenskim izobražencem, ljudem pa, ki niso znali nemški, ga je približal šole Kosselski. Za izbor pesnitve, ki jih je on prevedel, kaže, da je bil poglavitni namen njegove prevajalce dejavnosti na etično-pedagoškem področju.«

Med drugimi razpravami v tem delu zbornika bi samo kronistično omenil Ruppelcheja S. Baura o prevajalnih problemih v liriki Viktorja Vida (gre za zbirko »Sabrane pjesme«, ki je izšla leta 1962 v Buenos Airesu), prispevek Miljenka Majetića o Ilji Erenburgu kot pesniku in Dimitrija Čičevskega razpravo o slovanskih baročnih pesnitvah. Tretji del obsega samo dve razpravi; od teh nas bo prav posebno zanimal spis Dagmar Burkharta »Mystische Elemente und Entmythologisierung in der südslavischen Volkspepik«, saj posega v strukturalne probleme tiste ljudske epike, ki je že za časa Goetheja pritegnila pozornost našega literarnega kroga.

Vsekakor so prispevki nemških slavistov za praški slavistični kongres tem bolj tehtni, ker so združeni v zajemno knjigo, ki bo še dolgo po kongresu zanimata raziskovalce slovanskih jezikov in literatur.

BOŽIDAR BORKO

KNJIŽNE NOVOSTI DRŽAVNE ZALOŽBE SLOVENIJE

IZVIRNA DELA:

KRAJEVNI LEKSIKON SLOVENIJE — I. knjiga ZAHODNI DEL SLOVENIJE

Prva knjiga vsebuje opise naslednjih slovenskih občin: Ajdovščina, Cerkljica, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Jesenice, Koper, Kranj, Logatec, Nova Gorica, Piran, Postojna, Radovljica, Sežana, Skofja Loka, Tolmin, Trzin, Vrhnika. V okviru vsake občine so še natančno obdelani zgodovinski, zemljepisni, gošpodarski, kulturno-prosvetni in upravno-statistični opisi posameznih krajev. Priloženi so tudi nadrobni zemljevidi vseh občin. 490 strani velikega formata, cena: pus. 120 Ndin.

Lojze Kovačič: DEČEK IN SMRT

Pisatelj Lojze Kovačič je brez dvoma v povojni generaciji slovenskih pripovednikov ena najizrazitejših in samosvojih osebnosti. Njegov roman »Deček in smrt« je intimni monolog oziroma psihološko preprčljivo in sugestivno poročilo dvanajstletnega dečka o smrti njegovega očeta. 372 strani, cena: broš. 40 Ndin.

Oton Župančič: ZBRANO DELO IV. knjiga

Četrta knjiga Župančičevega Zbranega dela, ki je izšla v zbirki »Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev«, prinaša pesnikov drobno satirično in priloznostno liriko — epigrame, aforizme, napise, posvetila. Knjigo sta uredila Josip Vidmar in Joža Mahnič, ki ji je napisal tudi obširne literarnozgodovinske opombe in pojasnila. 490 strani, cena: pl. 56 Ndin.

France Filipič: POHORSKI BATALJON

V novi izpopolnjeni izdaji prikazuje avtor celovito in zgodovinsko preverjeno podobo legendarnega pohorskega bataljona od njegovega nastanka prek borbenih akcij do tragičnega konca, ko je 8. januarja 1943 bataljon padel na Pohorju. Za knjigo, bogato ilustriirano z dokumentarnim gradivom, je dobil avtor letošnjo Nagrado vstaje slovenskega naroda. 724 strani, cena: pl. 80 Ndin.

PEDAGOGIKA I. IN II. knjiga

Obe knjigi sta plod kolektivnega dela najvidnejših jugoslovanskih strokovnjakov, ki se ukvarjajo s posameznimi področji pedagoške znanosti (pedagogika, duševni razvoj otroka in mladostnika, organizacija vzgoje in izobraževanja, telesna vzgoja, intelektualna vzgoja, moralna vzgoja, estetska vzgoja, družina in vzgoja, didaktika itd.). Knjigi nista namenjeni samo poklicnim učiteljem, ampak vsem, ki kakorkoli delujejo na področju vzgoje in izobraževanja. I. knjiga: 592 strani, II. knjiga: 584 strani, cena obeh: pl. 112 Ndin.

ZA DRUŽINO IN DOM

V enem samem delu, ki ima leksikalen obseg in je tudi vsebinsko urejen po načelih praktične uporabnosti, je zbrano najvažnejše in za družino najpotrebnejše. V knjigi bo našla vsaka družina in tudi širše družbene skupnosti, ki so zavzete s problemi družinske pomoči, številne nasvete in napotke: od vzgoje in zdravstva do mode, opremljanja stanovanj in modernih družinskih strojev. Priložnik ima 770 slik, posebne barvne priloge in obširne tabele z raznih področij. 888 strani, cena: pl. 100 Ndin.

SVETOVNI KLASIKI:

F. M. Dostojevski: BRATJE KARAMAZOVI I. in II. knjiga

Dostojevski je eden od predhodnikov modernega romana. V svojem slovitem delu »Bratje Karamazovi« analizira človeško duševnost z moralnih vidikov in odkriva njene zamotane mehanizme z mojštrstvom, ki je mogočno odmevalo in se odmeva v novejši svetovni književnosti. Obe knjigi: 824 strani, cena: pl. 120, pus. 140 Ndin.

Murasaki Šikibu: PRINC IN DVORNE GOSPE I. in II. knjiga

Delo ni samo najslavnejši klasični roman Japonske, temveč tudi najboljši tekst japonske ženske literature. Roman je napisan v elegantnem jeziku dvornih dam in izraža pisateljica (975-1031) lirična razpoloženja, ki so polna nežne romantičnosti in čistega npravnega občutja. Skozi brezmejen klopič zgodbe je živo prikazano življenje na cesarskem dvoru in posebno ljubezenske pustolovščine kneza Genčija. Obe knjigi: 904 strani, cena: pl. 120, pus. 150 Ndin.

Stendhal: RDEČE IN ČRNO

Roman je vsekakor mojstrsko delo morda največjega francoskega pisatelja. Naslov predstavlja dve barvi časa: rdeče pomeni vojaško uniformo, črno pa duhovniško obleko. Ti dve barvi simbolizirata tudi glavnega junaka, ki se povzpne iz nič, potepta pri tem vse moralne ozire in končno propade. 528 strani, cena: pl. 60, pus. 70 Ndin.

SVETOVNA SODOBNA DELA:

James Joyce: ULIKSES I. in II. knjiga

Roman velja za eno temeljnih del moderne književnosti. V celoti je skrbno sestavljen mozak življenja enega dneva v Dublinu (od jutranje zore 16. junija 1904 do tretje ure ponoči); dogajanje je vezano na vsakdanje opravke tega dneva, ki vsak zase vzbujajo v glavnih junakih presenetljiva čustvena razpoloženja in spoznavne refleksije podzavesti. Knjigi je napisal prevajalec Janez Gradnik 250 strani obsegajočo študijo o pisatelju in njegovem delu. Obe knjigi: 1084 strani, cena obeh: pl. 180, pus. 200 Ndin.

Günter Grass: PLOČEVINASTI BOBEN I. in II. knjiga

Grass je eno največjih pisateljskih imen v sodobni nemški književnosti. »Pločevinasti boben« je zbirka pesmi, ki je vezana na vsakdanje opravke tega dneva, ne da bi obtoževal ali dokazoval. Obe knjigi: 680 strani, cena: pl. 90, pus. 110 Ndin.

G. Spagnoletti — Č. Zlobec: SODOBNA ITALIJANSKA LIRIKA

Antologija predstavlja najpomembnejše italijanske pesnike 20. stoletja; vsebinke je razdeljena na šest ciklov, vsakega uvaja krašji literarnozgodovinski oris s temeljnimi oznakami posameznih obdobij. Prevajalec Ciril Zlobec je vključil v knjigo okrog 40 pesnikov. 256 strani, cena: pl. 44 Ndin.

Knjige dobite v vseh slovenskih knjigarnah. Naročila sprejema tudi uprava založbe s priloženo naročilnico, ki jo, prosimo, pošljite v ovojnici na naslov: DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE, Ljubljana, Mestni trg 26.

NAROČILNICA
Obvezno in nepreključno naročam naslednje knjige v označenih vezavi: _____
Zaselek vseh naročenih knjig bom poravnal: — takoj — v _____ mesečnih obrokih po največ _____ ND. (Noustanovno, prosimo, prebrtajta!)

NASLOV NAROČNICE:	Ime in priimek:	Ulica:	Kraj:	Zaprosjen pri:

Kraj in datum: _____ Podpis: _____

Razgledi po svetu

Francosko kmetijstvo (II)

Kmetovalcem skušajo omogočiti enakovredno delo in življenje

Francija razpolaga s 35 milijoni hektari, to je s 50 % vseh kmetijskih zemljišč v deželah evropske gospodarske skupnosti. Na prebivalca odpade še 0,77 ha zemljišč (v EGS 0,42, v SFRJ 0,43, v SRS 0,23 ha). Na eno kmetijo pa skoro 20 ha obdelovalne zemlje. S tem in njeno agrarno politiko je podana vloga Francije v klubu šesterice (EGS). Ker leži Francija med Alpami, Atlantikom in Sredozemljem, se tudi podnebne razmere srečno dopolnjujejo ter omogočajo pridelovanje vseh poglavitnih sadežev in posevkov, sadja in vina, ki presega lastne potrebe. Obseg kmetij je seveda odvisen od pridelovalnega območja, podnebja in strukture sadežev, posevkov in nasadov. Največje kmetije so v srednjem žitarskem delu, srednje so v severnih ter hiberničnih živinorejskih območjih, medtem ko so kmetije na jugu, v vinogradniških in vrtnarskih področjih manjše, povprečno z nekaj hektari zemljišč.

Kljub številnim revolucijam v Franciji ni bila nikdar opravljena splošna agrarna reforma, ki bi v nacelu uredila zemljiške odnose. V posameznih revolucionarnih obdobjih se je kmet osvobodil in pridobil zemljo, vendar so politične razmere ponovno restavrirale fevdalno veleppest, ki v nekaterih delih države še vedno igra pomembno družbeno vlogo in ima precejšnjo moč. Kmet si je pridobil zemljo z nakupom ali z zakupom, skratka, z dolgotrajnim procesom, odvisno od ekonomskopolitičnih gibanj. Sedaj se razvija velika industrializirana posest, ki pozira male kmetje; v zadnjih 20

letih je propadlo nad 500.000 malih kmetij, v mesto in druge poklice je odšlo čez 2 milijona ljudi s kmetov. V prihodnjih 15 letih računamo, bo odšlo v industrijo še nadaljnjih milijon ljudi. Sorazmerno naglo razslojevanje na eni strani in vračanje kolonistov iz afriških dežel na drugi strani povzročata mnogo skrbi in zahtevata ustrezne ukrepe. Z vsemi možnimi sredstvi skušajo preprečiti propadanje kmetij, spekulacijo z zemljo in stagnacijo kmetijstva, kajti to bi vzele Franciji prvenstveni položaj v EGS in temelj njene domače in evropske politike.

Neznani kraji

Gruža

Plodna patriarhalnost

Gruža je levi pritok Zahodne Morave, njen žiliv pa se razprostira čez 62 kvadratnih kilometrov. Ves predel, po katerem teče, je ravniška reka, dolga 62 km, se prav tako imenuje Gruža. Vasi Vracevica, Ljubljani, Bare, Grivac, Opalnic, Toponica, Knin in druge, ki se razprostirajo v rečni dolini, so hitreje napredovale in so bolj razvite kot njihove sosede. Zaradi uspehov v modernizaciji poljedelstva imajo močan vpliv na zavest in kulturo svojih prebivalcev ter na življenje in običaje v bližnjih vaseh.

Mednje sodi tudi Gruža; ime je dobila po istoimenski reki, ki izvira na Velikem brdu, v severovzhodnem predkorju planine Rudnik. Skozi vasi Gruže je speljana železniška proga, v vasi in najbližji okolici pa živi približno 2400 prebivalcev, vedoma poljedelci, ki uspešno sodelujejo s kmetijsko zadruzo, zaradi česar je tudi pridelek na njihovih njivah večji.

Gružani, katerih predniki so se preselili sem iz Hercegovine in Sandžaka, imajo bogato in slavno preteklost. Mnogi so tudi sodelovali v uporih proti Turkom. Znani so Toma Vučić-Perišić, Antunije Pljakić, Sima Milosavljević in drugi, ki so bili na pomembnih upravni položajih, potem ko se je Srbija rešila turškega jarma. Gružanski vaščani so se odlikovali tudi v uporih srbskega naroda leta 1941, ko so imeli Nemci velike izgube, v orožju in vojastvu, zlasti v Dumači; sovražniki so se nasečevali in zažgali vas Ljubljake in še nekatere druge vasi.

Gružani, med njimi so mnogi znani iz zgodovine kot svobodnjaki, ki so se prvi uprli tuji oblasti, so ohranili čist ljudski jezik, na katerega so ponosni. Pri njih se je obdržalo tudi nekaj stare balkanske narodne noše, oblačila pa nosijo le ob slovesnih priložnostih. Ponosni so na to, da se lahko še vedno ob praznikih oblečejo v odlična in živopisna starodavna oblačila. Te noše so že zelo redke, saj jih ne izdelujejo več. Sedaj jih je mogoče videti le še na selmih, ko se mladi oblečejo v oblačila, podetovana od svojih prednikov.

Največ se je ohranilo fermentov in anterij. To sta dela moške narodne noše, izdelana iz modrega sukna, okrašena s fantazijsko prepletenimi okrasnimi vrvicami. Ferment je telovnik, ki se spredaj ne stika in ne zapenja. Je del stare balkanske narodne noše, pravzaprav je to vzhodnjaško oblačilo, ki so ga pri nas po svoje prilagodili, naziv pa je turški. Ferment oblačijo čez anterijo. Anterija pa je dolg plašč, z dolgimi rokavi, prav tako izdelan iz finega sukna, deli, ki so najbolj bogato okrašeni z vezom, pa so lepo vidni izpod telovnika.

Malo bolj je razširjena raba telovnika iz črnega sukna, ki se imenuje zubun. Tu di zubun je na prednji strani bogato okrasen z okrasnimi vrvicami. Nosijo ga vsak dan, saj so pri delu roke proste, obenem pa telovnik greje hrbet.

Tako kot reka Gruža, teče v teh krajih tudi življenje, ki se nenehno spreminja. V nove oblike se vpleta nova vsebina. Vpliv Kragujevca se kaže povsod. Običaji in navade se postopoma spreminjajo, vedenje postaja bolj kultivirano, duhovno življenje kmetov pa je bolj polno in nekako bolj plodno. To potrjuje tudi nenevadna okolščina, da v Gruži živi in ustvarja največ pesnikov — kmetov, ki so si pridobili že velik ugled, saj so objavili že več pesniških zbirk, z motivi iz svojega rodnega kraja. Med najbolj zanimivimi je Dobrica Erić iz Vracevica, čigar dela sta nastilni tudi ugledna beograjska »Prosveta« in novosadska »Matica srpska«, pa tudi mnogi časopisi in revije so objavili njegove izvirne rukovete. Znan je tudi Zivadin Stefanović iz Borča, ki je starosta med Gružanskimi pesniki. Kadar nastopa v Beogradu, New Yorku ali kje drugod, vedno nosi narodno nošo — fer-

ment, anterijo, hlače z razporki ob strani in bogato okrašene opanke; svoje stibe, ki so kot izklesani, prebira prepričljivo in nevsiljivo in v njih odkriva zanimive dogodke iz zgodovine Gruže. Znana Milena Jovović iz Dobrace opisuje resnično kmečko življenje, ki ga podaja s toplo liričnostjo, s čimer si je pridobila veliko priljubljenost; postala je tudi predsednica pesniške družine na vasi, imenovane »Sončnica«, ki ima središče v Gornjem Milanovcu. Ne smemo pozabiti tudi na Dragiša Višetićev iz Bara, ki je dokončal podiplomski študij v Parizu, sedaj pa živi in ustvarja v svoji rodni vasi in zbira okrog sebe kmečke pesnike, saj je prvi spoznal in vzbudil ustvarjalnost, ki je popolnoma svojska; v antologiji »Orfej med slivanie« je zbral najboljša dela kmečkih pesnikov.

Na literarnih večerih mladi pesniki radi nastopajo v izvorni narodni noši, kar daje večeru še večjo zanimivost. Pri tej noši ne smemo pozabiti tudi na posebne torbe, ki jih teko na stadih podobno kot preproge in so zelo pisane; Gružani si jih optajajo na hrbet kot nahrbtnike. Kamor gredo, jih imajo s seboj, saj so zelo pripravne, obenem pa pričajo o pokrajinski barvitosti.

ZIVOMIR SIMOVIĆ

GRUŽAN V NARODNI NOSI

(foto: Z. Simović)

Zdravstvo, kultura, turizem, šport na deželi

Z zakonom o usmerjanju kmetijstva je vlada ustanovila posebno državno družbo za urejanje zemljišč in izgradnjo kmetij (S. A. F. E. R.) s sedežem v Parizu, kjer dela nad 400 strokovnjakov, in podružnimi upravami v vseh departmajih. Njene naloge obsegajo več dejavnosti. Družba med drugimi skrbi za zboljšanje zemlje in pridobivanje novih, doslej neobdelanih tal z globoko obdelavo in gnojenjem, za urejanje potov, jarkov, drež in namakalnih sistemov, za zboljšanje in izgradnjo stanovanj in gospodarskih poslopj, remiz, skladišč in rastlinjakov, za opremo s stroji, elektriko, vodo in telefonom. K stroškom prispeva država do 60% iz državnega sklada, za ostanek pa lahko najame poceni kredit s 25-letnim odpisilom.

Malim posestnikom in kmetijskim delavcem in strokovnjakom brez zemlje preskrbi družba zemljo ali urejeno kmetijo pod pogojem, da se obvezajo za 15 let, da bodo ostali in delali na kmetiji. Tisti, ki nimajo potrebnega znanja, morajo pred tem ali pa med tem opraviti tri strokovne zimske tečaje. Za opravljena dela preskrbi družba državno subvencijo za nakup zemlje na kredit. V posebnih primerih pa daje država posestvo v uporabo za nizko zakupnino. Prednost imajo tisti, ki so zaradi urbanizacije izgubili zemljo, če se v vrednostjo izgubljenega zemljiškega fonda vključijo v ureditveni program v drugem območju.

Založba (arondacija) zemljišč pa je najobsežnejši program družbe. Le-ta vključuje tudi hidrotehniška in melioracijska dela, opremo in izgradnjo posestev. Sestavni del na novo urejenih posestev je večletni proizvodni načrt — vrstni kolobar, organizacija dobave sredstev ter prodaja pridelkov. Odvisno od obsega urejevalnega načrta gradi ista družba po deželi športne, zdravstvene, družbene in kulturne institucije, parke, zabavišča in turistične objekte. Tako nudi država tudi od mesta oddaljenim kmečkim ljudem vse sodobne družbene pridobitve ter jim s tem omogoča enakovredno delo in življenje z onimi v mestu. Po tem programu uredi SAFER povprečno 500.000 ha vsako leto; služba ima torej dela še za več kot 50 let.

Kdo so „campagnardi“

Pri arondaciji zemljišč ustvarjajo farne po naprej preučeni modelih z obsegom najmanj 5 do 10 ha, če podnebni pogoji omogočajo pridelovanje sadja, zelenjave ali vina, najmanj 20 do 30 ha za pretežno življenjska področja in celo več kot 50 ha za poljedelskožitarska področja.

Družba odkupuje zapuščenno zemljo ter zemljo tistih, ki odhajajo v druge poklice, posebno pa zemljo ostarelih farmerjev, katerim poskrbi oziroma daje v zameno rento ali pokojnino ali oskrbo v posebnih penzionih ali hotelih, odvisno seveda od vrednosti prepuščene imovine, želje in potrebe prizadetih.

Seveda sta kupovanje in prodaja zemlje svobodna. Zato so cene okoli velikih naselij in predvsem na jugu, kjer je malo rodovitnega sveta, zelo visoke in različne. Hektar suhega travnika velja 10 do 15.000 Fr, hektar modernega sadovnjaka v polni rodnosti z namakalno vodo pa velja do 70.000

NA NOVO UREJENE FRANCOSKE DRUŽINSKE KMETIJE

Fr. Velik del kmetijske zemlje je v rokah meščanov, bivših farmerjev ali fevdalov, ki oddajajo zemljo v zakup za sorazmerno nizko zakupnino, od 150 do 250 na ha leto. Razen tega je velika moda in želja povprečne meščana, intelektualca ali delavca, da si kupi graščino, farmo ali vsaj kosček vrta s počitniško hišico na deželi. Tem »campagnardom« posevčajo radio, televizija in časopisi dosti časa in prostora. V uvodnem članku časopisa Figaro urednik spodbuja meščane za delo na vrtu zaradi duševne spremembe, odpočitka, zabave in tudi gospodarskih koristi. Ta kategorija pridelovalcev seveda ni deležna javnih podpor iz sklada za kmetijstvo, ki je znašala v letih 1965/67 samo za urejanje zemljišč nad 2 milijardi Fr letno.

V Južni Franciji so namakali tla že Rimljani

Območje obsega dveje regiji: Languedoc in Provence za Azurno obalo in otokom Korziko oziroma ozemlje desetih okrajev med Alpami in Pireneji, kjer se je naselilo tudi največ povratnikov iz afriških in drugih dežel. To območje sredozemskega obalnega pasu daje 1/3 finančnega učinka od turizma, 65% pridelka vina, 80% pridelka zgodnje in zimske zelenjave, 75% električne energije, skoro vso produkcijo aluminija itd. Tu se zliva v morje reka Rhône, ki zbira vso vodo v francoskih Alpah in povezuje s plovniimi kanali prek reke Saône, Rhine, Loire in Seine Atlantski ocean z Mediteranom. Toplotni vpliv z juga omogoča vegetacijo skoraj vsem mesecev, od marca do konca oktobra, toda samo, če je dovolj vlage; tu pada okoli 400 mm dežja, pretežno pozimi, pomlad in poletje je vroče in suho. V teh naravnih razmerah zdržijo samo nizke gozd, vinska trta, oljka, figa, mandelj in ozimno žito. Že Rimljani so namakali v južni Franciji svoje vrtove in polja ter v ta namen zgradili številne vodovode. Največji med njimi je Aqueduct Pont du Gard (leta 19 p. n. e.), ki še sedaj vzbuja občudovanje turistov in gradbenih strokovnjakov.

Tudi v srednjem veku in novejšem času so v Provenci širili namakanje in zalivanje s podtalno vodo ali s kanalskim sistemom, navadno z uporabo vodnega kolesa, ki ga vrtil živina (vornia), vendar so vsa ta sredstva in vodni izviri omejeni. Provençalcem bolj manjka čiste pitne vode kot vina. Hitar razvoj industrije in turizma zahteva naglo urbanizacijo ter integralne rešitve vodnega gospodarstva, mehanizacije kmetijstva in izgradnje elektrarn, omejitev hudourniških poplav in preskrbe s pitno vodo. Pred 10 leti so nastali projekti, ki rešujejo proizvodnjo električne energije, preskrbo s pitno vodo, preskrbo industrije in zagotovitev namakalne vode iz reke Rhône in njenih pritokov, ki zbirajo in pretakajo v morje 9.900 m³ vode na sekundo. V končni fazi bo do leta 1980 zgrajeno zelo dolgo kanalsko omrežje z 41 elektrarnami. Namakali bodo 650.000 ha zemlje ter zagotovili industrijsko in pitno vodo za vse, obalno območje, za

velika mesta (Marseille, Toulon, Montpellier, Avignon, Aix, Arles, Nimes) in okoli 200 občin v zaledju. V ta namen so zgradili velikanske zajezitve visoko v Alpah, tri osrednje kanale (Durance, Provence in Languedoc) ter skoro tisoč kilometrov razdelnih kanalov, ki so med seboj povezani in napajajo drug drugega. Višino pretoka in količino vode v posameznih kanalih do razpršilcev kontrolirajo iz dveh avtomatičnih central v Aixu in Nimesu.

Kdo financira navodnjavanje

Izgradnjo namakalnih sistemov financira država, 80% iz skladov (Fond perdu), ostanek pa kreditira na 25 let in s 3% obresti. Pri financiranju sodeluje z 1/3 kapitala tudi banka EGS iz prelevementov, kar plačujejo tretje države na račun uvoznih cen kmetijskih pridelkov. Kmet dobi vodo do njive in do hiše, na svojem svetu pa jo raspelje po državnem načrtu. Za vse to plača samo vodarino, ki znaša sedaj 15 S din za kubni meter. Namakanje omogoča uvedbo novih rastlin, ki v suši ne uspevajo (sadne in vrtno sadeže), omogoča 2 do 5 kratni pridelek v poprečju, omogoča povečanje blaginje in daje ljudem ugodno perspektivo za življenje na deželi. To je tudi eden izmed namenov francoske agrarne politike, katero povezujejo s turizmom, izvozom in splošnim pojojem za standard.

Francija v kmetijstvu ob ZDA in Kanadi

Sorazmerno zaostalo kmetijstvo pred vojno ni pokrivalo lastnih potreb. V 20 letih je Francija postala poleg ZDA in Kanade najpomembnejša med razvitejšimi agrarnimi deželami sveta. Po vrednosti izvoza iz kmetijstva in živilstva pa je na tretjem mestu na svetu. Pridelke žita so dvignili za dva in polkrat, saj dosega povprečno nad 28 stotov na hektar, mnogi pa dosega je presegajo 60 stotov. Najboljše uspehe imajo v pridelovanju sladkorne pese, saj imajo v poprečju nad 550 stotov na hektar, rekord pa se gibljejo v Normandiji in Champagni med 1.400 in 1.700 stotov. Z odpadki sladkorne industrije krmijo živino, ki predstavlja največje področje kmetijskega gospodarstva. Vrtnarstvo se je razvilo v pariski okolici, v dolini reke Loire in na jugu. Njihov sortirna je izredno bogat, kvaliteta pridelkov pa na višini. Razvili so pridelovanje prek 40 vrst zelenjave, med njimi je poleg salate in radiča na prvem mestu cvetača, korenček, zelena, artičoka, spargelj in druge plemenite vrste. Na jugu in dolini Loire so zgradili nad 10.000 ha rastlinjakov za pridelovanje zimske zelenjave in cvetja, predvsem pa vrtnic, nageljnov in gladiol. Njihovi dosežki v vrtnarstvu se približujejo holandskim, saj imajo Francozi posebno na jugu bolj ugodne pogoje kot drugi. Lani so pridelali 160.000 vagonov namiznih jabolok,

to je 700 več kot pred 20 leti. Leta 1970 bodo izvozili že 100.000 vagonov sadja in 100.000 vagonov zelenjave za izvoz v vrednosti blizu milijarde dolarjev. Zato je razumljiv francoski boj za evropsko tržišče, enotne cene in svobodno potovanje.

Francija je edina dežela, ki dviga število goved. Dvajset milijonov glav daje več mesa kot vsa živina v drugih petih deželah EGS. Poprečna teža zaklane govede se je povečala od 410 na skoro 500 kg, klavni izkoristek pa se giblje med 61 in 64%. Francoska govedina sodi med najboljše, ker se govedo skoro vse leto pase in vsobuje zato meso več proteina, amino kislin ter manj maščob in vode kot z žitom pitano govedo. Najboljši kosi govedine stanejo 45 do 50 N din, za jušico in podobno pa okoli 10 N din. Se cenejši so piščanci, saj zahtevajo glede na kakovost od 5 do 15 N din za kilogram. Razvoj prašičereje je nekoliko zaostal in tako še zdaleč ne konkurirajo holandski svinji. Agroekonomisti se zavzemajo za uvajanje ameriškega sistema Hypor, hibridnih linij in industrijskih postopkov reje prašičev, ki ogroža klasično evropsko proizvodnjo svinjine. Sedanje slabo razmerje v gnezdu 12:20 je za Francoze vsekakor nezvedljivo zunaj in znotraj EGS. Nasprotno to v reji perunine dosegli uspehe, ki se merijo z ameriškim in presegajo evropsko konkurenco.

Tekma za kvaliteto in povežavo

Struktura in kakovost kmetijskih pridelkov omogoča zelo stabilno domače tržišče, sorazmerno nizke, toda čvrste cene in bogato kuhinjo. Francozi pojedjo dosti kruha v primerjavi z Američani, (100:68) ter dvakrat manj kot povprečen Jugoslovčan. Porabijo 86 kg mesa, 196 litrov mleka, 11 kg rib, 11,2 kg jajc, 4,5 kg kave, 107 kg zelenjave, 82 kg sadja, kar se ujema s strukturo ameriške prehrane. Poraba beljakovinskih hranil je skoro trikrat, poraba sadja in zelenjave pa je dvakrat višja kot naša.

Francozi se bojijo samo holandske in ameriške konkurence, zaradi nižjih cen in boljše kvalitete. Zato izravnavajo cene v okviru skupnega trga in si močno prizadevajo, da bi premagali konkurenco v kvaliteti. Njihova posvetovalna in operativna služba to nenehno poudarja, država pa izvaja pritisk s svojo davčno in investicijsko politiko subvencioniranja, nizkimi plačili in uspešno propagando. Toda kmetijstvo tudi v Franciji ni visoko akumulativno, ker ves profit pobere trgovina in industrijska predelava. Po mnenju bivšega kmetijskega ministra v prvi de Gaullovi vladi Durand je bodočnost kmetijstva odvisna od stopnje povezave vseh agrarnih struktur v takolimen agrokompleks, ki predstavlja našo vertikalno integracijo oziroma fizične ali kooperacijske povezave kmetov in kmetijskih organizacij z živilsko industrijo in trgovino vse do izvoza in nadrobne prodaje v tem je moč in prihodnost kmetijstva ter pogoj za dobro preskrbo in boljše strukturo prehrane delovnih ljudi.

dr. FRANCE ADAMIC

SIMON TIHEC: PREROKOVANJE Z DLANI

Tehnika

Stožec hrupa

Sožitje z nadzvočnimi letali še nerazrešen problem

Za dogledno prihodnost napovedujejo potniška letala, ki bodo zmogla nadzvočno hitrost. Kdor bi o tem dvomil, bi moral biti mnenja, da ljudje tokrat ne bodo izrabili gospodarskih prednosti. Potniško letalo, ki bo letelo v višini 18.000 m, bo pri nadzvočnem poletu vlekle za seboj stožčasto »hrupno preprogo«, ki bo na zemeljskem površju široka približno 40 km. — Priučujoči sestavek skuša pojasniti, kako je pravzaprav s »stožcem hrupa« in zakaj ni zvočnega »zidu«.

Ce letalo prebije tako imenovani zvočni zid, nastane znani nadzvočni pok. O nastanku tega pojava je cela vrsta različnih, tudi najbolj nesmiselnih domnev. Zvok se širi s hitrostjo 340 m v sekundi ali s 1234 km na uro. Ta hitrost prekaša vse, česar smo vajeni v vsakdanjem življenju.

Kaj je zvočni zid

Avto lahko s hupo opozarja nase, zakaj zvok je znatno hitrejši kot to vozilo. Uporabnost takšnega svarilnega postopka je pri modernih potniških letalih močno omejena. Letalo leti s takšno hitrostjo za zvokom, ki se širi pred njim, da se svarilni časovni presledek skrajša na približno tretjino, če ima letalo tri četrte zvočne hitrosti. Ob še večji hitrosti postane svarilno hupanje popoln nesmisel, če leti letalo prav tako hitro ali še hitreje, kakor se širi zvok.

Pri zvočni hitrosti ni mogoče govoriti o stalni vrednosti, zakaj ta se zmanjšuje sorazmerno z zniževanjem temperature. Ker je v velikih višinah zračna gladina kot na zemeljskem površju, utegne biti zvočna hitrost v višini 10.000 metrov za 150 km na uro. Razmerje med hitrostjo poleta in zvočno hitrostjo je velikega pomena v sodobnem potniškem letalskem prometu, zato je smotno uporabljati mersko enoto, imenovano po slovitim fiziku Machu. En mach pomeni, da se letalo premika natančno z zvočno hitrostjo, dva macha pa označujeta dvojno hitrost zvoka.

Letalo v zraku premika, odtrava najmanjše delce zračne molekule. Te molekule, ob katerih letalo trči s trupom in z robovi kril, so torej vir zvočnih valov ki pa jih preglašujejo hitrejši letalski motorji. Pri poletu, počasneje od zvočne hitrosti, so ti valovi širijo pred letalom Mirujoče zračne molekule so torej opovravnene že pred prihodom letala in lahko v nekakšni mejni plasti ne kako zdrsejo mimo profila letalskega trupa in kril.

Pri nadzvočnem poletu je drugače. Zračne molekule so pri trčenju ob letalo sunkovito spodbudene, potisnjene v stran. Zaradi tega se mirujoče zračne gmote za hip stisnejo na ožjo plast. Kot sunkoviti val označevani pojav se s hitrostjo zvoka širijo na vse strani (Machov stožec).

Za primerjavo: kamen pade v vodo. Ti stisnjenosti, ko se dotakne gladine, nastane prvi kolobarjni val, katerega središče je kraj pada. To točko bi lahko primerjali s konico letala. Takoj po nastanku so valovi kolobar začne širiti in postaja čedalje večji.

Ta slika, prenesena v zračni prostor, bi

bila naslednja: val povzročajoča točka šine kot puščica navpično iz vodne gladine. Valovne kolobarje v zračnem morju lahko primerjamo s tistimi na gladini: tem večji so, čim več časa mine od njihovega sestanka oziroma čim bolj se leteca puščica oddalji od opazovanega valovnega kolobarja. Ti kolobarji, medsebojno povezani navzgor, imajo obliko lijaka, katerega konica ali vrh je puščica.

Od ladijskega kljuna se širi postrani nazaj klimast val, ki po obliki ustreza od zgoraj nazdvo prezezanemu lijaku. Opazovalci »vodne slike« so ugotovili, da nastaja za zadnjim delom ladje še drug val. Tudi takega najdemo pri letalih z nadzvočno hitrostjo. Prvi in drugi val obkrožeta tako rekoč ladjakov plašč, torej Machov stožec.

Kako nastane pok

Če navadno letalo prodre v bližino zvočne hitrosti, nastopi dvojno pojavov: zračni upor se močno poveča, dotlej znani zakoni aerodinamike ne veljajo več. Posledica utegne biti popolna manevrska nesposobnost, letalo ne »uboga« več pilotovih navodil. Zaradi obeh pojavov je v pionirskih časih velikih letalskih hitrosti nastal pojem zvočni zid. »Zidu« kot natančno omejenega praga dejansko ni, zakaj vse v zvezi s prehodom od podzvočnega k nadzvočnemu poletu je razporejeno na hitrostnem območju od 0,8 do 1,3 macha. Z namenom, da bi podrobneje preučili sunkoviti val nadzvočnega letala, opazujmo potek zračnega pritiska v določeni razdalji od letalskega predmeta. Za to prihaja v poštev aparat, ki nenehno meri zračni pritisk. Takšno pripomoček si lahko predstavljamo kot zelo občutljiv barometer. Ko sunkoviti val doseže merilni aparat, šine kazalec navzgor in takoj pade na vrednost, ki je manjša od izhodiščne, t.j. od normalnega zračnega pritiska. Potem se kazalec spet vrne na izhodišče. Nastala krivulja je po dobnosti N, oba pritiskovna skoka sta skoraj enaka. Vsi ti premiki kazalca so končani nekako v desetinski sekunde. Dolžina časovnega presledka med začetkom in koncem je odvisna od velikosti letala in od njegove hitrosti.

Prvi premik kazalca povzroči zračni val od letalskega kljuna, drugi ot njegovega nihanja pritiska, bi bili razočarani nad njegovo majhnostjo, kazalec bi se v skrajnem primeru premaknil za manj kot milimeter. Od kod značilen pok? Vzrok je v skrajni ostrem vzponu pritiska, pravzaprav v dveh vzponih, katerih eden je ob začetku, drugi

pa ob koncu nihanja pritiska. Pok ne nastane zaradi znatnega nihanja pritiska, marveč zavoljo nasploh majhnega, zato pa zares nenadnega vzpona.

Ker imamo pri pritiskovnem valu v obliki črke N opraviti z dvema skokoma tlaka, bi pravzaprav morali slišati dvojni pok. Ali ga v resnici slišimo, je odvisno od časovnega presledka med obema skokoma pritiska. Če je ta čas krajši od petih stotink sekunde, naše uho ne more zaznati obeh zvočnih impulzov posamič, marveč slišimo en sam pok ustrezno povečane jakosti. Na prostem bomo zaznali — če je letalo visoko — drugega za drugim dva suma, podobna eksploziji. V zaprtih prostorih se bosta ta suma, ki si sledita v zelo kratkem presledku, zlija v en sam grom, kar je odvisno od dušilnega učinka stave in od odboja zvočnih valov.

V skrajnem primeru lahko ta pok pškoduje poslojja. Tudi pri tem ne gre za absolutno velikost pritiska, temveč za nenaden sunek, ki povzroči nihanje. Kakor pri določenih tresljajih zaskepetajo šipe, tako lahko pride do resonančnih pojavov v stavi, zaradi katerih utegnejo popokati šipe ali pa se pokazati razpoke v ometu.

Nadzvočno letalo vleče za seboj tako imenovano preprogo hrupa. Kot smo že rekli, se val širi v obliki stožca. Tam, kjer plašč tega stožca doseže tla, torej tam, kjer si zemeljsko površje vize košček iz plašča voravno drvečega stožca, bomo slišali nadzvočni pok. Od tega poka prizadeto področje ima obliko podkve (točneje: oblika hiperbole). Podkvaista črta nadzvočnega poka drvi po tleh z enako hitrostjo, kot jo ima letalo. Če leti nadzvočno letalo v višini 18.000 m, je »hrupna preproga«, široka kakih 40 km. Pred to črto nadzvočnega poka in za njo je vse mirno kakor prej.

Blagor tistemu, ki stanuje v bližini letališča za nadzvočna letala: motil ga bo sicer običajni letalski hrup, ne bo pa ga nadlegoval hrup, ki nastaja pri nadzvočni hitrosti. Tista preproga hrupa se začneja šele kakih 200 km od vzletišča; tam bo vsakakor še posebno izrazita, zakaj pok je močan slasti takrat, kadar dobiva letalo pospešek, s katerim se približuje zvočni hitrosti.

Kako bomo živeli v okolju z nadzvočnimi poki, za zdaj ni mogoče reči, ker je še kup nerazrešenih problemov. Doba nadzvočnega potniškega prometa se bliža, to je dejstvo, zakaj prelet Atlantika med Evropo in Ameriko v treh urah je zelo vabljiv, prinaša pa tudi gospodarske prednosti. Po vsej verjetnosti se bo leta 1971 vključilo v redni potniški promet francosko-britansko nadzvočno letalo »comcorde«, ki bo zmoglo dvojno hitrost zvoka. Kolikor je znano, so velike družbe doslej naročile že 72 takih letal, ta pa bodo že poskrbela za tiste »hrupne preproge«.

(FRANKFURTER RUNDSCHAU)

Promet

Asfaltni trakovi

Celinsko cestno omrežje v Ameriki in Aziji

paj, vendar si obračaje hrbet in gledajo vsak v svojo smer.

Po pripravljenih načrtih bodo skušali čimprej zamašiti vrzeli med že obstoječimi cestnimi odseki. Največ težav bo pri graditvi odseka »Dorien Sape«, ki je dolg 750 km in ki pelje skozi rdečevinske gozdove Paname in Kolumbije. Seveda bo treba misliti tudi na dolžnost pota.

Panamariška avtomobilska cesta, ki jo gradijo skoraj že 40 let, bo dolga 46.800 km in bo povezovala vsa glavna mesta dežel v obeh Amerikah med Atlasko in Ognjeno zemljo. Pet srednjeameriških dežel — Guatemala, Honduras, El Salvador, Nicaragua in Kostarika — že imajo skupno tržišče. Po cestah teh dežel prepelejo tovornjaki že 85 odstotkov blaga. V načrtu je 5.600 km dolga bolivijska cesta, ki bo vzhodno od Andov povezovala Bolivijo, Peru, Ekvador in Kolumbijo. V Braziliji preučujejo možnost za graditve hitre avtomobilske ceste iz Rio de Janeira v Limo (Peru), ki bi bila speljana praktično po vsej širini čez južnoameriško celino. Po zgledu panameriške so začeli leta 1958

graditi panamsko cesto, ki ima dvoje poglavitnih smeri (A-1 in A-2) in ki naj bi bila zgrajena do leta 1970.

A-1, ki se na turško-iranski meji priključuje na evropsko cestno omrežje, pelje skozi Iran, Afganistan, Indijo, Vzhodni in Zahodni Pakistan, Burmo, Tajsko in Kambodžo ter se končuje v Saigonu. V začetku lanskega leta je bilo zgrajenih 96 odstotkov te cestne zveze.

A-2 se na iraški meji priključuje na srednjezhodno avtomobilsko cesto, pelje pa skozi južni Iran, Zahodni Pakistan, Nepal, Indijo, Burmo, Tajsko in Malezijo ter se končuje v Singapuru. Angije, ki bo dvakrat naložil svoje vozilo na trajekt, se bo lahko z lastnim avtomobilom peljal od doma čez vso južno polovico Azije tje do Indonezije.

Oba cesti s priključki sta dolgi 54.400 km, povezujeta pa trinajst azijskih dežel s skupno 700 milijoni prebivalcev. Azijska cesta, ki poteka skozi nekatera, pokrajinsko najzanimivejša področja na svetu, nastavlja graditeljem zapleten naloz. Ponaša se tudi s nekaj presežniki, EUGENE BRAKE

Medicina

Levaki

Razlaga sovjetskih znanstvenikov

Večina ljudi je desničnih, se pravi, da spretnje uporabljajo desno roko. Temu so prilagojeni gospodinjinski pripomočki, orodje, gumbi in ročice na kontrolnih aparatih, glasbila in druge take reči. V Sovjetski zvezi in v nekaterih drugih deželah skušajo levake prazgojiti, jih navaditi na rabo predvsem desnice. Ali pa je to tudi pametno? In če je, mar ne bi mogli vseh ljudi tako vzgojiti, da bi enakovredno uporabljali obe roki? — Po mesečniku »Sputnik« povzemamo dva sestavka štirih sovjetskih znanstvenikov, ki obravnavajo pojav z različnih vidikov.

Med prebivalci zmernega podnebnega pasu na severni polobli je približno tri odstotke levakov. Sovjetska zveza jih ima okoli šest milijonov. Preenedljivo: južno od zemeljskega ravnika je levakov razmeroma mnogo več. V Avstraliji, na primer, 26 odstotkov prebivalstva. Razmerje je še večje med južnoafriškimi domačini. Razlike so preveč očitne, da bi mogli govoriti o naključju.

Znano je, da je severno od ekvatorja desni breg rek bolj strm od levega, južno od ravnika pa je narobe. Reke neenako spodjedajo in odnašajo bregove, ker daje zemeljska rotacija njihovim tokovom dodatno rušilno moč.

Pojav je dobil ime po odkritelju, francoskem znanstveniku Gustavu de Coriolisu. Severno od ravnika je ta dodatna moč rečnega toka usmerjena od leve proti desni, gledano s tokom, na južni polobli pa deluje v nasprotni smeri. To velja za vsak premikajoči se predmet. Mogoče je v njem iskati vzroke za funkcionalno nesomernost človeškega telesa.

Splošno znano je — marsikdo ima izkušnje — da človek, ki hodi po gozdu ali po puščavi, kaj lahko opiše krog in se vrne na izhodišče, čeprav ima ves čas občutek, da gre naravnost. Razlog je v različni dolžini korakov z levo in desno nogo. Vsaka noga se odtriva z drugačno močjo, to je med atleti najbolje znano skakalcom.

Nasploh desna polovica človeškega telesa, ki jo nadzoruje leva polovica možganov, ni enaka levi, ki je pod nadzorstvom desne strani možganov.

Sodimo, da so ljudje pretežno desničarji zato, ker se je prvi človek razvil nekje na severni polobli. Ščasoma se je število levakov nekoliko zvišalo zlasti na južni polobli, medtem ko se je v deželah ob ravniku povečala obojeteročnost.

Spretnostne razlike ugotavljamo tudi pri živalih, pri opicah na primer. Sovjetski znanstvenik Tih je opazil desničnost pri 25 izmed 26 pregledanih opic iste vrste. Gibo ni in orangutani so praviloma levaki. Pri ljudeh so te razlike seve bolj izrazite.

Levičnost se da ugotoviti že pri dojenčku, in sicer v osmem ali devetem mesecu. Mati, ki skuša prenežno odpraviti to podedovano onaprakovo, utegne precej škodovati svojemu otroku.

Majhen otrok zlahka in spretno uporablja levico, po maminii volji pa mora ravnati v nasprotju s svojo naravno nagjenostjo. Prej ko slej bo doumel pomen tega pritiska, obšla ga bo misel, da ima hudo napako. To ga bo težilo in — kar je še slabše — povzročalo zastoj v njegovem telesnem in duševnem razvoju. Če naj bi se mali levak pod pritiskom »podesničil« v kratkem času, se kaj lahko zgodi, da bo začel jecljati, v skrajnem primeru pa utegne izgubiti celo dar govora.

Razlog je v tem, ker ima ena stran možganov odločilno vlogo pri kontroli govora, preučitev pa zahteva naporneje delo od druge polovice opne, ki ni dovolj usposobljena za to nalogo. To vpliva na delovanje celotnih možganov, skladno urejene ga mehanizma, kjer govorni center uravnava premike jezika in glasnik ter deluje vzajemno z drugimi centri, na primer s tistim za premikanje okončin, za gibe očii in.

Funkcionalna reorganizacija možganov kot posledica prevzgoje levakov utegne povzročiti razne nepravilnosti vključno s škiljenjem.

Če boste malega levčičnika pustili pri miru, bo ščasoma zadovoljivo razvil tudi svojo desnico; k temu mu bo dodatno pripomoglo vsakdanje okolje.

Leonardo da Vinci je bil obojeteroč, lahko je pisal tudi od desne proti levi, s tem da je z levico posnel zračno sliko črk.

Ruski fiziolog Ivan Pavlov, prav tako levak, je sicer spretno uporabljal desno roko, toda pri igranju je raje melil z levico.

Razen tega pri levaki desna stran možganov ne prevladuje nad levo tako izrazito, kakor je to z levo stranjo nad desno pri desničnih ljudeh.

Levaki imajo govorne centre na obeh

straneh možganov namesto v enem samem delu, kar velja za desnične. Leva stran je manj razvita, namenjena je za neke vrste rezervno, če bi bila glavna stran kakorkoli prizadeta. Sovjetskim kirurgom je uspelo ponovno pridobiti dar govora, ki ga je bil izgubil zaradi krvavitve v desnem delu možganov.

Pri levakih je ponovna usposobitev lažja. Seveda pa ta plačjak ne pomeni, da je lahka. Za fiziologe je še marsikaj zavitega v temo. Za zdaj ni znanstvene domneve, ki bi v celoti obrazložila nesomernost človeškega telesa.

(Profesor Boris Ognev, dopisni član sovjetske akademije za medicinsko znanost, in zdravnik Georgij Novinski)

Kontrolne plošče pri industrijskih napravah imajo že toliko najrazličnejših ročic in gumbov, da marsikdaj obe roki ne zadoščata več, saj mora tehnik delati tudi s nogami. Kakor bo napredovala tehnologija, tako bodo postajale naprave bolj in bolj zapletene.

Pred leti se je rodila nova znanost, tehnična psihologija. Dvoje nalog ima: prilagajati človeške možnosti zahtevam avtomatizacije in dogmati psihofiziološke rezerve človeka. Človeški živčni sistem je čudovito izbrčen, zato bi lahko človek znatno bolj izbraljal svoje prilagoditvene zmoglosti.

Znanjih je več primerov, da so ljudje, ki so izgubili svojo delovno roko, razmeroma kmalu usposobili drugo za isto delo. Ni bilo bolečih posledic. Dejstvo je, da te zmoglosti nimajo samo invalidi.

Piloti reaktivnih letal in krmarji vesoljskih ladij opravljajo posebne vaje, ki jim zagotavljajo spretnost obeh rok, sicer ne bi mogli nadzorovati vseh gumbov in ročic. Vrhunski tehnik z ustreznimi vajami premaga fiziološko omejenost svoje levice.

Med poskusi, ki smo jih delali vrsto let v neki odeski šoli, so se desnični otroci v štirih ali petih mesecih brez zdravstvenih posledic naučili pisati z levico. Marsikateri levica je postala močnejša in zanesljivejša v nekaterih primerih je v spretnosti celo prekosila desnico. Če se je ena roka utrudila, so otroci zlahka z drugo opravljali tisto delo. Takšna menjava je nekateri dele njihovega živčnega sistema varovala preobremenjenosti, hkrati pa je ugodno vplivala na otrokov celotni razvoj in rast. Preskusi so pokazali, da so ti otroci (11 do 12 let) zmogli večjo zbranost kakor njihovi starostni vrstniki.

Enakomeren razvoj obeh rok ugodno vpliva na duševno dejavnost — delo z rokami je tesno povezano z delom možganov.

Kaj je tisto, kar eno naših okončin neupravičeno oboja na bratjelce? Po našem mnenju je razlog prej — ne kakor biološke narave. Sovjetski znanstvenik Ananijev je izoblikoval zanimivo podmeno. Po njegovem mnenju je razlika v rabi rok zasnovana v človekovi primitivni potrebi po ločevanju materiala od obročka. V podporo te domneve je arheolog Štenjonov s poskusi reproduiral delovne operacije primitivnega človeka.

Seveda pa ni jasno, čemu naj bi bil ta človek držal material z levico in orodje v desnici. Zakaj ni obratno ali pa tako, da bi se pri delu menjavala vloga rok? Papuanci in številni drugi narodi so bili pred stikom z evropsko civilizacijo enako spretni z obeh rokama.

Vsivljaje se mnenje, da sta roki dobili različne naloge v tistem zgodovinskem obdobju, ko so se začeli med plemeniti spopadi z orožjem. Vojsčak je držal ščit v levi, da si je varoval srce, med ali kopje pa v desnici. Tako je postopno prihajalo do intenzivnejše rabe desne roke.

Pomembna dejavnika pri razvoju otroške desničnosti sta bili in sta posnemanje in vaja. Nekateri matere še vedno prepovedujejo svojim otrokom, da bi z levico delali tisto, kar je desno opravilo.

Stare navade je seveda težko odpraviti, nikakor pa ni nemogoče. In prav to bo kmalu bistvena pomena. (Profesor Viktor Ruževnikov in asistent Mikhail Zubričicki z univerze v Odesi)

Interju

Knjiga za ves slovenski svet

Ob „Zgodovini slovenskega slovstva“ besedujeta
avtor dr. Anton Slodnjak in pisatelj Ivan Potrč

POTRČ: Dovolite mi, profesor dr. Slodnjak, pred izidom vaše nove Zgodovine slovenskega slovstva dve ali tri vprašanja.

Pri založbi nam je bilo všeč, da ste začeli nanovo pisati Zgodovino slovenskega slovstva, kakor smo tudi zadovoljni, da se tiska ta knjiga tako za naš domači slovenski svet kakor tudi za slovensko zamejsko šolstvo na avstrijskem Koroskem in v Italiji. Gre za prvo slovensko slovstveno zgodovino, celo za prvo knjigo, ki se bo po daljši dobi napisala za ves slovenski svet. Rad bi, da bi nam povedali, kako je rokopiš te vaše slovstvene zgodovine nastal in kako si je odprl meje tako na našo severno kot večernost stran — vsaj na kratko?

DR. SLODNJAK: Moj rokopiš ima začetek v vabilu prvega ravnatelja slovenske gimnazije v Celovcu dr. Joska Tischerja. Ta me je pred leti obiskal z željo, da mu izročim slovenski izročilnik svoje nemške zgodovine slovenskega slovstva, da bi ga dal natisniti kot učenik za svoj zavihan. Ker pa sem omenjeno delo napisal v nemškem jeziku, me je pozval, naj začnem znova pisati slovstveno zgodovino v maternem jeziku, češ da sem to dolžan slovenskim Koroskem in tudi drugim Slovencem. Po daljšem premišljevanju sem se tega res lotil in sem med delom vedno mislil, kako bi napisal knjigo za vse Slovence ne samo na Koroskem,

temveč tudi na Tršaškem in v Sloveniji in povsod po svetu: knjigo, ki bi jih podrobneje seznanila in duhovno združila z njihovim slovstvenim izročilom. Ta naloga se mi je zdela posebno važna še zaradi tega, ker se približuje tisočletnica Brižinskih spomenikov, našega prvega slovstvenega spomenika.

Svoj rokopiš sem izročil seveda najprej ravnatelju Tischerju in ta je menil, da bi bilo moje delo primerno za učno knjigo na njegovem zavodu. Predložil ga je ministrstvu za šolstvo na Dunaju in to ga je odobrilo, zahtevajoč le nekaj neznatnih sprememb. Dr. Tischerler pa je opozoril na moj rokopiš tudi profesorje in učitelje slovenskega jezika na Tršaškem in nekateri, ki so si bili primeren tudi za učenik v tamkajšnjih srednjih šolah.

Poudariti pa tudi moram, da sem imel pri težkem delu dobrega pomočnika. To je bil moj nekdanji univerzitetni slušatelj dr. Jože Pogačnik, asistent Univerze v Zagrebu, ki je prevzel na moje prošnje nalogo, da napiše za mojo Zgodovino poglavje o sodobnem slovstvu, se pravi o tistem delu našega slovstvenega življenja, v katerem neposredno živimo in ki mi je bilo, moram priznati, znanstveno in kritično manj znano kakor druga razdobja, dati ga doživljaj in spremljam kolikor mogoče

še posorno. Dr. Pogačnik je opravil nalogo z mladostnim žarom, toda tudi z razumno kritičnostjo in prilagojeno mojemu tekstu, dati ga ni poznal, tako da lahko rečem, da se njegovo besedilo organsko spaja s tekstom celotne knjige.

Ko pa so moji prijatelji, med katerimi moram najprej imenovati našega sodelavca, svojega dobrega tovariša iz dijaških let, Bogomila Gerlanca, izvedeli, da sem napisal tako delo, so me takoj zvezali z vašo založbo in tam so hitro domleli potrebo take knjige tudi za naše domače ozemlje. Odslej je bila Mladinska knjiga pripravljena, da natisne moj rokopiš v dveh variantah: 1. v koroski za slovensko šolstvo na Koroskem in Tršaškem, 2. za ostale interese doma in po svetu. Prva naj bi izšla v dveh knjigah, s posebnimi naslovom, s citatimi uradne odobritve ter s posevillom koroskemu rojaku Antonu Jančiču (1828—1886), pisatelja prve slovenske šolske literarne zgodovine. Založila pa jo bo Delovna skupnost učiteljev in profesorjev slovenskega jezika na Koroskem, ki bo za to prejela tudi precejšnjo subvencijo avstrijskega pristojnega ministrstva, da bi bilo delo kot šolska knjiga čim cenejša. Slovenska varljata pa bo izšla v Vaši založbi v eni knjigi in tudi sicer ne bo imela značilnosti šolskega učbenika.

POTRČ: Vsaka na novo napisana slovstvena zgodovina je tako plod znanja o slovstvu, vse od ustvarjanja besed in jezika, kakor ste se na začetku knjige izrazili, kakor tudi poročanja o ustvarjenih ali napisanih leposlovnih umetnosti. Pri prebiranju rokopiša se nisem mogel znebiti vtisa, ki mi je bil dragocen, da je rokopiš nastal le ob poznavanju vsega našega leposlovja in ob nehnem prizadevanju odnosu do vsega, kar se je pri nas napisalo in izdalo, a mimo česar ne moreš brez sodbe, tudi ne brez osebnega prizadevanja. Bi hoteli kaj več povedati o tem?

DR. SLODNJAK: Tovariš urednik, vi ste že v svojem vprašanju povedali sami to, kar je o nalogah slovstvene zgodovinarja mogoče reči in kar sem tudi sam občutil med pisanjem te kritično-ukvarjanje s katerokoli umetnostjo, če smerna seči čes okvir svoje stroke, podobno tistemu boju očaka Jakoba z angelom, o katerem je govoril Ivan Cankar, da bi označil svoje branje leposlovnih del drugih avtorjev. Slovstveni zgodovinar in z njegovim posredovanjem seveda tudi vsak bralec bi naj ob literarnozgodovinskem delu okušal vsaj delec tistega trpljenja, obupavanja, upanja, veselja in dvoma, kakor jih je doživljal avtor, ko je delo zasnoval, napisal in izdal. Zato bi naj bil slovstveni zgodovinar podobno tistemu skrivnostnemu Memnonovemu slebru, ki je zazvenel, ko je sonce pošljalo nanj.

Srečen bi bil, ako bi mi kdo prislal, da je vsaj ob najlepših ustvaritvah našega slovstva bilo v mojih prizadevanjih nekaj podobnega. Kljub temu pa sem imel vedno pred očmi potrebe najrazličnejših bralcev, posebno pa sem mislil na dijake in študente. Zato sem pogosto navajal sodbe drugih slovstvenih zgodovinarjev: včasih sem z njimi polemiziral, včasih jih sprejel brez ugovora, kakor so pač soglašali z mojim znenjem ob delih našega slovstva. Na mnogih, zlasti kritičnih mestih sem dodajal podprtne opombe, kjer sem tudi opozarjal na sodbe in mnenja drugih raziskovalcev in na ta način klical po poglobljenem in kritičnem branju svojega teksta. Na koncu vsakega poglavja sem dodal tudi najvažnejšo literaturo, seveda vse do konca leta 1966. S tem letom sem namreč sklenil svoj pogled na naše slovstvenozgodovinsko dogajanje in sem zaradi tega upošteval le dela, ki so izšla do tega časa, kakor tudi literarnozgodovinske in kritične sodbe, ki so bile napisane do takrat.

POTRČ: Sodba o sodobnem slovstvenem ustvarjanju, a tudi o polpreteklem, posebno če mislim na Cankarja je gotovo najbolj grenka dolžnost, ki pa ne more mimo slovstvenega zgodovinarja (oprostite, a tudi mimo založnika ne, pa tudi če se s sodbo strinja in kdaj tudi ne strinja). No, Mladinska knjiga je prepričana, da bi bila taka oficialna ali tudi vsaka oficialna slovstvena zgodovina pustila in neustvarjalno poročanje: zaradi tega bi šele, da bi povedali — oprostite mi drznost — da se tudi vi sami prvi dobro zavedate, da ni nič zambotiranega pri presojah in da bo kar je živo, živo tudi jutri. Čeprav presojamo v sedanjem času včasih tudi drugače, pa skladno z našimi trenutnimi različnimi pogledi. Tako, mislim, naj bi slo tudi v vaši novi slovstveni zgodovini za naš jutrišnji dialog, dialog z osebnostjo slovstvenega zgodovinarja.

DR. SLODNJAK: Ker sem pač hotel biti tak slovstveni zgodovinar, kakor ste ga vi sami označili v svojem vprašanju, sem s vama med delom in verujem tembolj zdej, ko je končano, v nujnost mojih slovstvenozgodovinskih pogledov na dobo, ki sem jih skušal dojeti in svoji knjigi, na potrebo vedno novih dialogov, ne samo z mojim tekstom, ampak predvsem z besedili, ki so slovstvenimi umetninami, ki jih skušamo po svojih močeh spoznati in oceniti.

M. STERNENN — PRIMOŽ TRUBAR, IZ SLIKOVNEGA GRADIVA NOVE LITERARNE ZGODOVINE

Prikaz

Pred izidom literarne zgodovine

Knjiga je široko dostopno znanstveno delo

Po zadnji vojni smo Slovenci dobili že nekaj literarnih zgodovin, znanstvenih in šolskih, obsežnejših in krajših. Letos jeseni bo izšla Slodnjakova, ki jo je avtor napisal na prošnje slovenske gimnazije v Celovcu in so jo avstrijske prosvetne oblasti odobrile kot učbenik. Po vsej verjetnosti jo bodo kot takšno uporabljale tudi slovenske srednje šole v Gorici in Trstu. Obsegala bo okrog 600 strani in imela več celostranskih barvnih podob.

Knjiga po svoji zasnovi ni preprost učbenik, temveč široko znanstveno delo, ki pa bo dostopno širokemu krogu ljubiteljev leposlovja, izobražencem naslopih, predavateljem slovensčine in dijakom višjih razredov. Samo po sebi je razumljivo, da avtor ni zagrešil kakih nazorskih ali političnih koncesij, delo je napisano v svobodoljubnem in naprednem duhu. Hkrati s pisčevim postopkom razvedra njegovo nepodkupljivo objektivnost, življenjskost in nazornost, razgledanost in okus. Generacije pesnikov in pisateljev po moderni, med obema vojnama in deloma celo po 1945 doslej se niso bile oddele tako na široko in poglobljeno. Mnoge Slodnjakove sodbe so izvirne in po gumne, pri tem pa ustrezajo zgodovinski resnici o ustvarjalcih in njihovih delih.

Nič čudnega ni, če je avtor kot specialist mimo Prešernovega časa posebno uspešno in plastično obdelal realiste iz prejšnjega stoletja. Preseneča pa izredno svež in sugestivni prikaz novejših obdobij, med modernimi zlasti sebnosti in dela O. Zupanciča. Za čas med obema vojnama, ko sta si sledila poduhovljeni ekspresionizem in socialni realizem, je očitno, da ga avtor obravnava na osnovi osebnega doživljanja in neposrednega poznavanja. Zato tako imenitno portretira zaporedoma Gradnika, T. Vodnika, J. Kozaka, M. Kranjca, Ingolčica, Koebeka, Voducka. Pomo in prepričljivo upodablja tudi pisatelje, ki so večino del na

pisali že po zadnji vojni: C. Kosmača, Potrča, Koprivca, D. Lokarja, Miheličeva, Malenskovo itn.

Med biografskih podatkov Slodnjak navaja le tiste, ki osvetljujejo ustvarjanje določene pisatelja. Predvsem pa se ukvarja z razvojem osebnosti in vsehstransko razčlenjuje njena dela. Ustvarjalci so pri njem vselej postavljeni v konkretni čas in prostor. Zato govori tudi o vsakokratnih družbenih razmerah, političnih gibanjih, estetskih tokovih, življenjski reviji, načelnih esejih in polemikah. Enako ne zanemarija filozofskih podbud in literarnih vplivov iz Evrope in sveta (ta je pri njih zelo previden) ter nakazuje sirjenje našega obzorja ob pomembnejših prevodih. Tako zaživi v njegovi knjigi slovenska literatura v vsej svoji dinamiki, kompleksnosti in dialektičnosti, predvsem pa z nenehno težnjo po življenjski pristnosti in estetski doganosti, slovenski specifičnosti in človeškosti univerzalnosti.

Najnovejšo poezijo, prozo in dramo, nekako od 1950 dalje, je za knjigo obdelal dr. Jože Pogačnik. Razumljivo je, da je zaradi prevelike časovne bližine in razvojne nezaključenosti avtorjev to poglavje napisano predvsem informativno. Končno poglavje o razvoju literarne kritike in zgodovine pri Slovencih je spet Slodnjakovo. Tu je avtorju knjige posebno uspel prvi del, razvojni oris slovenske estetske in kritične misli od romantikov do naših dni.

Seveda ne more biti nobeno delo brez sleherne pomanjkljivosti. Tako je v naši knjigi oznaki nekaterih del prostor omejen preskopo, posamezni pisatelji so obdelani nekam razdrobljeno, tudi z avtorjevo sodbo se bralec včasih ne bo povsem strinjal. Treba pa je zapisati, da je Slodnjak enako pravičen do vseh idejnih in stilnih struj (tudi do socialnega realizma, kar mu je nenaklonjena kritika očitala pri nemški pisani zgodovini), če le njih zastopniki razodevajo potrebno natančno in izrazno silo. Kar zadeva metodo pisanja, je avtor obdržal sinhronični način obravnave (poznamo ga že od Matične Zgodovine), ki je znanstveno zelo naraven, zanimiv in učinkovit, manj poraben pa v pedagoške namene. Vendar bi se temu dalo dopomoči tako, da bi na rob Slodnjakovega besedila ob pomembnejših in za šolo predpisanih avtorjih natisnili opozorila na marginalije (zgolj pisateljev priimek), s pomočjo katerih bi se dijak in profesor v knjigi dosti hitro našla.

JOŽA MAHNIČ

Anton Slodnjak

O Srečkovo Kosovelu

Odlomek iz „Zgodovine slovenskega slovstva“

Kosovel pa je že v drugi polovici 1925 spoznal, da je prva faza njegovega ustvarjanja izvenela. Verjetno je, da je bilo to spoznanje v zvezi z očitovitjo, da se pridruži aktivnim bojevnikom za družbeno preobrazbo. S pomočjo prijatelja Iva Grabarja (1902—1944), političnega delavca in pripovednika, je tedaj nameraval izdati v založbi Ivana Albrehta (1893—1956), pesniškega epigona Moderne in ljudskega ter mladinskega pripovednika, knjigo *Zlato coln*, ki bi naj vsebovala, kakor je zapisal v Predgovoru, njegovo »barbarsko liriko«. Tj. mladostne izpovedne pesmi, ki se jim je takrat odpovedal s tesnobo v srcu. Toda knjigi ni bilo iz neznanih vzrokov na svetlo. Tisti čas je Kosovel prevzel uredništvo II. letnika Mladine ter v uvodnih besedah izpovedal, da vidi le v delu in »gospodarskem humanizmu«, tj. socializmu, rešitev iz kulturnih in družbenih težav. V tem duhu je v časopisu esejistično razpravljalo o narodnih vprašanjih ter razglašal, da je njihova rešitev v čim večji solidarnosti med ljudmi. Prevedel je *Misijest svobodnim duhom* transkoškega pisatelja in pacifista Romaina Rollanda. Predaval je na recitacijskem večeru svojim tovarišem o krizi evropske moderne kulture in literature v smislu svoje pesnitve *Ekstaza smrti*, ki jo je razložil v poslednjem javnem nastopu, na recitacijskem večeru konec februarja 1927 v Zagorju ob Savi, čas, da je v njej upodobil »propad razpadajočega kapitalizma». V Mladini je pričel tudi pesnitve *Godba pomladi*, ki jo je spesnil v upanju na pravico preobrazbo družbe.

A že v skupni 8.—10. številki Mladine 1926 je izšlo *Poslednje izročilo* z naznanilo njegove smrti in s tragičnim sporočilom: »Jaz sem nezdraven, zatrla misel, ki ne bo nikoli izgorejena.« Poleg tega *Rekvijema življenja*, kakor je pesnik to spo-

ročilo tovarišem naslovil, je v isti številki Mladine izšla njegova pesnitve *Ecce homo* s pretresljivima verzoma: »Ene je tvoče: seja Pravec in Orestite. Eno je svato: Preprost in Pristno.« Nato je sledil nekdanji učitelj Joska Krosija, ki je pokojnega pesnika označil za Ketteja in Murna povojnega rodu. Obljubil je, da bo Kosovelova generacija »poostrila boj«, ker čuti tak ukaz iz njegovega groba. Kot sklep te Kosovelove številke je izšlo nekaj pokojnikovih pesnitve v verzah in v prozi ter tekst predavanja v Zagorju: *Umetnost in proletarstvo*.

Ob prvi obletnici smrti so Srečkovi prijatelji izdali izbor iz njegove zapuščine, ki ga je pod naslovom *Pesmi* uredil Alfonz Čapan. Leta 1931 je Anton Ocvirk izbral, uredil in z uvodom opremil obširnejšo antologijo Kosovelove lirike (*Izbrane pesmi*). Leta 1946 je izšla v uredništvu istega slovstvenega zgodovinarja prva knjiga Kosove lovega *Zbrana dela*, ki je šele odkrila lirsko bogastvo enega naših najbolj nadarjenih pesnikov.

Sele tedaj smo začeli v pristno lirskih podobah kraškega človeškega in pokrajinskega življenja, pesnikovih razpoloženj in spoznanj ter njegovega pomirniljivega hrepenenja po pravici, spoznavati obseg in globino njegove ustvarjalnosti. Ze v zgodnjih »kraških« pesmih je Kosovel umel ustvariti novo in svojsko sintezo med sočutjem do trpečih in željo po pravici, tudi ljubozno do staršev in rojakov in med osebnimi bojazmi, žalostnimi in smrtinimi slutnjami.

Iz te »kraške« sinteze je bil tudi mogoč njegov nagli in visoki pesniški polet, ki ga je mogla ustavititi samo smrt. Izpovedi, premišljanja in hotenja, ki jih je razodeval tako v rahlo modernizirani sonetni obliki kakor v rimanih, zavzeto začeti in vdano zaključeni, iz impresionizma in ekspresionizem

se nagibajočih kiticnih pesmih v raznih oblikah, pričajo o iskrenem hrepenenju po poglobljeni vernosti (*Truden ubit; Povej, raz-odeni; Psalm; Romar pod goro; Klic po samotji; Zelja po smrti* idr.), o neutrudnem iskanju lepšega življenja in o trdni veri v pravico — revolucije (*Rdeči atom; Ne loči, drug; Revolucija; Kakor narščanje; Oda na bodočnost* idr.).

Kosovelova oločitev, da se pridruži bojevnikom za socialistično preobrazbo so spodarstva in družbe, je izvirala iz ljubezni do soljudi in iz prepričanja, da je socialna revolucija edina rešna pot tako iz skrajno zamotanosti težav in grozljivih nevarnosti jugoslovanskega državnega in gospodarskega življenja kakor iz povojnih evropskih zmed. Kljub temu ne izžarevajo njegove »socialnoborne« pesmi tiste presunljive lepote kakor »kraške« in izpovedni motivi. Z otroško zaupljivo vero, da bo socialna revolucija odrešila človeštvo krivic in zmot ter s čistim človekoljubjem pa razorožujejo tudi najbolj kritičnega bralca. Podobno je bilo tudi Kosovelovo vizionarno opevanje propada evropske meščanske kulture in civilizacije (*Ekstaza smrti; Tragedija na Oceanu; O poje v igljih; Iz tečajev; Pristan* idr.) manj vznemirljivo kakor njegove ljubzenske, si-rovne »kraške« in — smrtne izpovedi, četudi je pisal ene in druge z istim upanjem in strahom.

Kosovelove »konstruktivistične« pesmi so bile do nedavnega dostopne samo v takem izboru, da ni bilo mogoče soditi o njih. Sele v drugi izdaji I. knjige *Zbrana dela* (1964) je urednik A. Ocvirk v Opombah izjavil o teh pesmih, da so to »posebne vrste posegi v sodobno aktualnost in hkrati razmišljanje o najboljstih vprašanjih človeškega bivanja na zemlji.« Napovedal je tudi, da jih bo v celoti objavil v II. knjigi *Zbrana dela*. V prvi izdaji (1946) je sodil o

njih, da so »prežno neizdelani, bežni zapiski, polni aktualne politične in ideološke tematike.« V majski številki *Sodobnosti* 1966 pa je pričel izbor iz Kosovelove zbirke *Integral* ter je v razpravi: Srečko Kosovel in konstruktivizem dokazoval, da je konstruktivizem dokazoval, da je konstruktivistična lirika kraškega pesnika napisana v novem lirskem slogu, izražajočem »tisto skrivnostno podtalno dno resničnosti, ki ga dotleji pri njem nismo niti slutili.«

Glede na to je treba pripomniti, ne da bi si lastili kontno sodbo, ker pač ustrezno gradivo še ni objavljeno, da je za vso Kosovelovo liriko, v kakršnem koli slogu bi naj bila zložena, značilno izvorno dojetanje in sprjevanje življenja v vsaj njegovi pristranosti, kar je dano le resničnemu, velikemu liriku. O Kosovelovih objavljenih »konstruktivističnih« pesmih posebej pa je mogoče reči, da v njih res ni mogoče prezeleti resnobne pesnikove prizadevanja, da odkrije nove poti v svoj pesniški svet.

Čeprav Kosovelova slovstvena zapuščina se vedno ni v celoti objavljena, lahko že na podlagi tega, kar je pred nami, sodimo, da je prezgodaj ugasi Kraševce podobno kakor Kette in Murn se bolj bogatili našo literaturo. Bil je najbolj nadarjen med slovenskimi slovstveniki, ki so morali zaradi neumnih nagle smrti prenehati z ustvarjanjem in zaključiti življenjsko pot, preden so se filistri njihove dobe sploh zavedeli življenja. V njegovi naturi, ki je bila kljub telesni šibkosti željna dejanj in ki bi jih tudi mogla izvrševati, ako je ne bi bila uničila smrt, je živelo vzvišeno prizadevanje po spoznanju, sorodno Kettejevi težnji za »popolnitvijo«. Njegova ponosna želja slušiti resnici in pravici pa spominja na Murnov — »roljski« ponos. Zato je Kosovelova poezija tudi tako vznemirljivo revolucionarna, pravilno človekoljubna ter nevemljivo lepa.

niti. Kajti edino tako doživljanje slovstva, v katerem bralec zastavlja sebe, svoje poglede in skušnje za to, kar mu nudi avtor, samo tako spoznavanje in ustanje slovstvenih del, kakor tudi samo tako sprejemanje in dojetanje slovstvene zgodovine, v katerem se bralec bojuje s slovstvenim zgodovinarjem, se mu upira, z njim razpravlja in mu dokazuje nujnost svojih pogledov in sodb, samo taka slovstvena zgodovina, ki to more, ki to lahko izvede in ki bralec prisili, da ji odgovarja na ta način, ima po moji sodbi življenje v sebi. Čeprav je seveda vedno nekaj začasnega, nekaj minljivega, lahko rečemo, le majhen del toka naše osebne, narodne in človeške zavesti.

POTRČ: Zahvaljujem se vam, tovariš profesor, da ste odgovorili na moja vprašanja in omogočili najin odkrit pogovor.

DR. SLODNJAK: Na vaša vprašanja sem z lahkoto odgovarjal, tovariš urednik. Zdej pa bi vas vendarle še prosil, da sporočite Mladinski knjigi mojo hvalečnost, ker je že drugi sprejela v založbo moje delo, ki je nastalo na pobudo ljubiteljev naše književnosti, ki ne žive v Sloveniji. Prvič je to storila z odlično opremljeno slovensko izdajo monografije o Prešernu in z edicijo Prešernovega opusa v moji redakciji (*Prešernovo življenje in Prešeren, Poezija in pisma*, 1964). Zdej pa posveča spet veliko pozornost obliki, opremi in likovni dopolnitvi mojega slovenskega slovstva. Mislim, da me bom niti prihujen niti neskrmen, če vam povem, da sem vesel, ko čutim, da kolektiv Mladinske knjige ne skriva zadovoljnosti z mojim delom. Naj se tega ne bi kesal!

Anton Slodnjak

SLOVENSKO SLOVSTVO

V septembru 1966 bo pri založbi Mladinska knjiga izšlo novo izredno pomembno delo akademika univ. prof. dr. Antona Slodnjaka SLOVENSKO SLOVSTVO.

To bo naša prva povojna slovstvena zgodovina, ki bo v eni sami knjigi, ki in v pregledni obliki spregovorila o naši napisani in natisnjeni leposlovnih besedi v celoti, od njenih začetkov do današnjih dni.

Iz nove slovenske slovstvene zgodovine je vseskozi čutili, da jo je napisal globok poznavalec slovenske knjige, naj je sodba napisana za preteklo ali za sodobno slovensko knjigo. Iz nje je čutili široko razgledano in prizadevano osebnost slovstvenega delavca, ki mu je slovenska knjiga zmeraj prva stvar.

SLOVENSKO SLOVSTVO

bo edinstveno tudi po tem, ker bo prvkrati ovrednotilo slovensko knjigo, ki je izšla v zamejstvu. Svojo ceno bo knjigi dalo tudi skrbno izbrano ilustrativno gradivo.

Štiri osrednje postavne našega slovstva: Trubar, Prešeren, Cankar in Zupancič, bodo reproducirane po izvornih upodobitvah v barvotisku; poleg tega pa bo v knjigi 16 prilog s 45 slikami naših najpomembnejših leposlovnih ustvarjalcev, jezikoslovcov, urednikov, kritikov itn. Tako bo knjiga izpopolnila velik vrzel, ki jo že dolgo čutili bralci slovenske knjige in slovenske šole.

Knjiga bo izšla v reprezentativni obliki in opremi v velikem formatu 16,5 x 24 cm, vezana v umetno usnje in bo obsegala čez 600 strani.

V prednaročilu je cena knjigi 58 Ndin.

Po tej knjigi bi moral poseči vsak ljubitelj slovenske knjige, zlasti pa narodni zbirke NABA BESEDA, saj bo knjiga tehtno dopolnilo in smotrna zakročitev zbirke, ki vsebuje vrhunske dosežke slovenske književnosti.

Vabimo Vas, da izpolnite spodnjo naročilnico in nam jo odposljite v pisemski ovojnici. Tako si boste zagotovili delo, brez katerega bi bila Vaša knjižnica nepopolna. Slodnjakovo SLOVENSKO SLOVSTVO sodi namreč v vsak slovenski dom, v sleherno šolsko in javno knjižnico.

Knjigo lahko naročite v vseh knjigarnah, pri zastopnikih in poverjenikih založbe ali pa neposredno pri oddelku za direktno prodajo založbe Mladinska knjiga v Ljubljani, Titova 3 s priloženo naročilnico.

NAROČILNICA D-1

ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA, prodajni oddelk, Titova 3, Ljubljana
Podpisani(a) nepreklono naročam SLOVENSKO SLOVSTVO Antona Slodnjaka po naročniški ceni 58 Ndin.
Znesek 58 Ndin bom plačal(a) — naskrat — v 3 zaporednih mesečnih obrokih (dvakrat po 20 Ndin in enkrat po 18 Ndin)*
* Prosimo, neustrešno prečrtajte!

Ime in priimek: _____
Foklic: _____
Natančen naslov: _____
Zaposlen(a) pri: _____
Podpis: _____ Datum: _____

BORIS VISNOVEC: VEK OB VEKU

Nove knjige

Bohuslav Brezovsky:
VEČNI
LJUBIMCI

Roman »Večni ljubimci« je češka kritika ocenila kot eno najboljših del češke proze v zadnjih letih. Pisatelj Brezovsky se je rodil leta 1912 in je prav za to roman dobil leta 1966 visoko literarno priznanje. Fabula se razvija okrog osebe zgodovinarja in pisatelja Vlastava Havlina. Ta opisuje svojo mladost v malomestnih razmerah češkega mesteca, v poglavjih iz zapiskov petdesetletnega pa slika celo razmere v sedanjem času. Pred nami je podoba češke zvrsti stalnizma. Seveda je težko romana v človeških značajih, v zapletu in razpletu posameznih usod. Njegovi junaki so utrjeni od nezapolnjenih pričakovanj, brezplodnih sanj in večne ljubezni. Roman je napisan živo in mikavno in vsakemu razumljivo, kajti pisatelj pozna psihologijo ljudi, tako tistih pred 50 leti kot današnjih. Delo je za Pomursko založbo v Murški Soboti prevedel Branimir Kozinec, okusno pa opremil akademski slikar Franc Mesarič. Spretno besedo o avtorju je napisal Božidar Borko. Strani 476.

Radi Seligo:
KAMEN

Zbirka novel leta 1935 rojenega pisatelja z naslovom »Kamen« (po prvi noveli) nam predstavlja Rudija Seligo kot zanimivo moderno pisateljsko osebnost. Novela »Kamen« je nastala že leta 1938 ter je na robu proze in poezije. Junaki v »Kamnu« se čustvujejo, v njih se prebujajo čustva žalosti, nemoci, obožnosti, razčlenjenosti in nemira. Pa tudi želje po usmiljenosti. Čez dve leti je »Kamen« sledila novela »Dva in gor«. Tretja je novela »Prekus z iglo in pepelom«. Ta podaja nasprotje med svetom dela in svetom uradov ter je še v sorodu s humanistično ideologijo. Četrta novela »Februar« je podgrajna s simboliko. Avtomobilista nesreča se ne tako kaže kot vseljiva katastrofa našega sveta. Zadnji noveli »Zile« ter »Velika Simona in veliki šahisti« sta po mnenju pisca spremne študije Tarasa Kermenerja najbolj izčiščeni. Seligovo pisanje se je po Kermenerju začelo v navzkrižju nasprotij med humanističnim in tako imenovanim reističnim svetom. Takšnega nam ga kaže

tudi pričujoča zbirka, ki izraža izrazito modernistične prozne tendence, tendence, ki se približujejo »gradivni« tako imenovanim reističnim prijemom. Njegovi junaki, zlasti njihova duševnost je drugačna od tradicionalno humanistične. Sicer pa prepuštam sodbo o tej nekoliko zaprti prozi bolj ali manj naklonjenim bralcem. Seligove novele je opremil Marko Poganič, založila pa Založba Obzorja v Mariboru. — Strani 264.

Janko Mlakar:
IZ MOJEGA
NAHRBTNIKA

Janko Mlakar iz Zelenikov (1874—1953) spada med naše najboljše planinske pisatelje. V svojih delih je razvil bujno potopisje, s katerim nam je ohranil svoja planinska pota po domačih gorah, še več pa po tujih, to je avstrijskih, italijanskih, francoskih, švicarskih in nemških Alpah. Pred njim nismo imeli človeka, ki bi se bil tako sistematično posvečil spoznavanju Alp, kot se je Mlakar. S svojimi potopisi po Alpah je širil Slovencem obzornost in kopal pot k uveljavljanju slovenstva na enem od področij, ki je za alpske narode pomembno kulturno, športno in gospodarsko. Njegovi spisi so na izvirni način prosvetljevali, opominjali in vedrili slovensko planinsko pa tudi široko javnost. Mlakarjev humor je postal nepogrešljiva sestavina našega pisanja o planinah in planinstvu. Njegova pripoved rada nastopa v šaljivi obliki. Pisatelj ima ostro oko za naravo, razgled, lepoto panorame in posameznih vrhov, za planinsko gospodarstvo, turizem in pojave, ki jih ta prinaša s seboj. Rad ima besedno igro, rad se ironično posmehuje tudi samemu sebi in gleda s smešne strani najresnejše stvari. Bil je eden tistih ljudi, od katerega vsi terjajo smeh. Ta smeh ga je sicer kdaj pa kdaj zanesel na peruti domisljivosti, tako da je nastal pravi mit o hudomušnem Mlakarju, čigar trenutki prirejeni dovpt je bil vedno dobrodošel. Mlakar spada med tiste ljudi, ki hočeš nočeš s smehom vedrijo druge. V tem je njegova dragocenost, ki ji čas ni mogel vzeti veljave. Tako beremo v uredniški spremni besedi. Založba Mladinska knjiga je pravkar izdala Mlakarjeve značilne planinske spise z naslovom »Iz mojega nahrbtnika«. Izbor je pripravil in uredil Tine Orešnik. Zbirka potopisov, monografij, dnevnikov in življenjepisov slavnih raziskovalcev »Globusa« (urednik Marjan Krusič). Knjiga Mlakarjevih planinskih spisov bo dobrodošla za vse tiste, ki verjamejo, da gore s svojo lepoto plemenitijo človeka. Opremljena je z opombami in številnimi fotografijami planin. Opremil jo je in tehnično uredil Aco Mavec. Na naslovnih strani je barvna fotografija Ferdia Premruja: Javlovec s Slernena. Strani 276.

Mimi Malensek:
NORIŠKA
RAPSDIJA

Mimi Malensek se je v slovenski literaturi uveljavila že z obširnimi geografskimi romanom o Primožu Trubarju »Plamenica«. Od tedaj rada goji zahtevnejšo zvrst zgodovinskega romana, ki je dostikrat ali pa pretežno posvečen temam iz slovenske zgodovine. Tudi pričujoči obsejni zgodovinski roman »Noriška rapsodija« se godi na naših tleh, vendar v času prvega stoletja, ko so morali tu bivajoči Rimi in Kelti priznati nad sabo oblast rimskega imperija. Delo Mimi Malensekove je tokrat posvečeno propadu noriškega kraljevstva. S propadom tega kraljevstva je tesno povezana osebna usoda junakinje tega romana, keltske kneginje Nerije. Ta je v boju za svobodo proti Rimljanom izgubila svoje najbližje. Nerije je premagana kneginja, ki pa se ne čuti premagano. Nekako ne more razumeti, kaj bo z njeno barbarško deželo, ki jo Rimljani hočejo s silo iztrgati iz barbarske nevednosti in ji dati svojo rimsko omiko. Ta omika domuje v rimskih mestih, mestih z ravnimi cestami in s širokimi forumi, kjer so prodajalne in menjalnice, kjer prodajajo in kupujejo živo in mrtvo blago, kjer je tržišče tudi za najbolj nenavadne stvari, za človekove misli, za njegovo poštenje, vero, navdušenje, ljubezen in sovraštvo, kjer za poštenje lahko iztržiš vilo z vodometom sredi atrinja, zmožnost sovraštva pa prodaja za zlatnike in srebrnike. Stara keltska kneginja se čudi, kako ta rimska omika govori hrupno in nemirno in z mrižolico naglo. Celo človeka jemlje samemu sebi in ga odtrga od sveta, da ga nenadoma ne vidi več tako, kakršnega je v resnici. Poleg tega pa forumi teh novih mest skrbijo, da človek ne utegne več misliti in mu tega tudi ni treba, kajti v omikah deželi mislijo zanj drugi, pametnejši od njega. Deželi keltske kneginje je zapovedal molk. Ta molk je del resnice noriške dežele, resnice, ki je silno preprosta v primeri z resnicjo velike rimske države, ki hoče vladati svetu. Iz navedenega je razvidno, da Malenskova v tem romanu v podtekstu pove svojo misel, kako je človek nemočen pred zgodovinskimi pretresi. Zato njeneza najnovejšega teksta ni treba jemati samo kot zelo spretno napisano fresko neke dobe, temveč bomo v njem lahko občutili nekatere namige na sodobno življenje in na vedno ponavljanje in protislovlja zgodovinskih silnic. Roman je v celoti slikovito napisan in kaže pisateljsko studiozno poglavitost v zgodovinski vire, s čimer je zanimivo dodala svoj pisateljski fantaziji zgodovinsko rekonstrukcijo življenjskega občutja do neke dobe. Roman je izšel v opremi Uroša Vagaja pri založbi Obzorja v Mariboru in Dolenski založbi v Novem mestu. Strani 676.

»Slišal sem, da potrebujete delavce,« sem ga nagovoril, ko sem z rokama v žepu stopil predi njegovo široko javorjevo mizo, polno spisov. Nad pisalno mizo je na steni visel velik zemljevid, ki so bili nanj vrisane zaplate velikih snežnih gozdov. Ker sem že večkrat delal v teh gozdovih, sem bral debelo tiskano imeno: Cinkovec, Leskova dolina, Vavkovec, Mezališče, Gasperjev hrib, Trikolici, Mašun, Gomanice, Okroglina in drugo. Jernej Dimic je odločil neki spis se zavrži vame in vprašal: »Fant, čigav pa si.« Povedal sem.

»Očeta poznam, ker je pred vojno s konji vozil hlode na žago. Tudi mater poznam, ali še vedno tako rada bere?«

»Se, če imajo čas, sem odvrnil v zadregi, ker mi je bilo nerodno, da me je vsak starejši vprašal: ali tvoja mati še tako bere, kot je njega dni. «Ali tudi ti, Tevže, ali kako ti je za ime, tako rad bereš?«

»Tudi, toda brat Lado se več bere.«

Rahlo se je nasmehnil. »Jutri prid delat. Delal boš s Stefanom Francem pri krožni žagi. Delo se začne natanko ob osmi uri in traja do pete popoldne. Nočna izmena pri krožni žagi je pa od enajste ure zvečer do sedme ure zjutraj. Nadure se plačujejo petdeset odstotkov več, ravno tako se plačujejo kot nadure, če je dež. Za delavce pri krožni žagi so ob deževnih dneh tudi dežni plačili. Ali kadiš, me je nenadoma vprašal in vrtal z enim očesom po meni.

»Ne, ne kadam, ker to ni ne nese. Tudi brat Lado ne kadi. Stric France kadi, oče pa čika, še preveč čika.«

»Lepo je, da ne kadiš. Na žagi se ne sme kadiš, sploh se na žagah, kjerkoli so, ne sme kadiš. Je nekam veselo delati. No, sedaj pa pojd na žago. Tam na steni blizu kurilnice visita dve tabli v okviru.« Pomolčal je, se ozrl na stenski zemljevid in nadaljeval. »Dobro preberi, kako se mora delavce onasesti pri delu na žagi. Predpisi so taki, kot so veljavni za vse žage na Slovenskem. Dvakrat preberi, da si boš vse zapomnil. Na žagi želim točnost, v delu red in skrb.«

Pozdravil sem ga in šel na žago, kjer sem trikrat prebral: Kaditi prepovedano, Topno prihajaj na delo, Med pogovorom paziti na cirkularjanje in jermenje — in tako naprej vrsta stvari, o katerih sem prvič bral. Žaganjev oprane delavci, ki so premetavali žaganice pri cirkularjanju in polnojermernikih, so me gledali.

»Zopet bomo dobili mladega fanteta,« je zavpil Valterov Janez, visok suh človek. Pri vratih stal šepasti Jaka, predsednik strokovne organizacije lesnih delavcev. Bil je brunčast žagnih histov in številnih cirkularjev, ki so mu jih vsako uro nosili delavci v brusilnico. Žaga je bila polna hrupa, ki se je divjal in lezel vsepovsod. Pri velikem cirkularju so kleli, ker jim je padlo na tla nekaj tankih hlodov.

Ko sem se vrnil domov, sem povedal očetu, da sem sprejel na delo in da bom pri krožni žagi. Oče je bil zadovoljen, da bom imel stalno službo. Mati pa ni bila očetovih misli. Bila je zelo verna, čeprav je prebrala dosti knjig, predvsem zgodovinskih. Navduševala se je za krščansko socialni rpd. Vedno mi je pripravala, naj proučim spise in dela krščanskega socialiste Janeza E. Kreka. »Na žagi so tisti reči socialisti, ki ne verujejo v boga. K maši ne hodijo in čez cerkev in duhovniško sabavljuje.« Našla je nekaj imen. »V knjižnici imajo večinoma slabe knjige, francoske in nemške romane in druge socialistične knjige in spise. Bolje bi bilo, da bi šel za hlappa h kaki dobri katoliški hiši.«

Kako sem postal socialist

Matevž Hacc

Delo v opekarni mi ni več prijalo. Opekarsko delo je bilo v naših krajih še ročno, srednjeveško. Bilo je sezonsko delo od sredine aprila do sredine septembra. Čez zimo je bilo treba gozdariti. Začel sem si stalne službe.

»Pojdi k Dimicju na žago vprašati, menda jih tam jemljejo,« je zamrmral moj oče in čiknil, ko je na dvorišču obtešaval toporišče. Tudi on je bil gozdni delavec, še prej dokler smo imeli konje pri hiši, pa voznik. Vsak dan je bil v gozdu ali na cesti. Konji so bili pri hiši dvajset let.

Žaga Marof je bila zidana v začetku tega stoletja. Zidali so jo lastniki velikanskih snežnih gozdov. Iz jelovih hlodov so žagali deske različnih mer. Suhe deske so prodajali v Italijo in Spanijo. Izdelavi končnih izdelkov, ki prinašajo več dohodkov, v tisti dobi niso poznali. V našem kraju so bile takrat štiri žage. Dve je imel Franjo Žagar, eno Karel Kovac, nekdanji mesar v Starem trgu, četrto pa je imel ob potoku Obrhu visoki nemški princ. Reklo se je, da žaga Marof.

Da bi šel študirat v ljubljanske šole, kar je bila moja in materina želja, ni bilo dovolj dohodkov. Oče je bil do tega seveda brezbrizen, saj je večkrat rekel, da se da živeti tudi brez visokih spol, samo rokave je treba zavrhiti in krepko pljuniti v roke.

»Ob nedeljah boš lahko bral časopise in knjige,« mi je dejal oče in še dodal, da se je marsikateri študent izpridil in pozabil na dom. »Poglej, tisti izpod Hruba, visoke šole je imel, pa se je zagledal v neko babnico. Ker ni šlo po sreči, se je še obesil.«

Šel sem v pisarno žage Marof in obstal pred pisalno mizo obratovodje Jerneja Dimica. Bil je enook, toda delavci so govorili, da vidi na eno oko bolje kakor navaden človek na obe očesi. V dolini je bil že od leta tisoč devetsto sedem. Bil je izobražen socialist avstrijske šole in učenec socialističnega avstrijskega vodje Adlerja. Izpučen je bil za strojnika. Bil je velik delavski prosvetar in vnet za razne izume na žagi. Delavcev, ki niso brali, ni cenil. Po postavi je bil nizek, širok in okroglega, bledikastega obraza ter kratkih odrezavih besed. Vedno je premišljeval o strojih in pazljivo zasledoval gibanje delavskih strank v Evropi.

»Hlapca ne maram biti. Hlapca nihče ne ceni in delati mora noč in dan in še ob nedeljah. Na žagi je vendar osemurnik. Za hlapca pa ne bom. V hlevu spi in gospodar se ne drži predpisov, kakršni so na žagi. Ne, hlapca pa že ne bom!«

Drugo jutro sem šel na žago. Moj sodelavec, Stefanov France iz Pudoaba, me je postrani pogledal, oče mladega so mi dali h krožni žagi. Bil je tridesetlet, gibek. Rad je pil, kadil in veseljal ob nedeljah. Bil je še samski. Strašno je preklinjal, toda drugače je bil dobrodušen človek. Povedal ke na skladišče, kjer sta jih na akord sklam je, da bo najino delo v tem, da iz skladišča hlodov napeljava dovolj hlodov na žago za dva polnojermernika in da od cirkularjev odpeljava vse razžagane in ožamane deske na skladišče, kjer sta jih na akord skladata brata Martinčiča, Andrej in Rafael.

Za svojih šestnajst let sem bil velik in močan. Na žagi so tiste čase menili, da je to eno najlepših del. Ponoči odbrati med kupi hlodov hlode ustrezne mere, kakršna rez je bila na žagi, ni bilo prijetno delo.

»Ti si v dveh mesecih šest delavec,« je dejal moj sodelavec Stefanov France. »Vsak pravi, da je preteško, pa gre.« Našel mi je delavce, ki so zapustili težko delo in šli drugam iskat sreče in bolj lahkega dela in zaslužka. »Plače boš imel toliko kot jaz, tri dinarje in petinsedemdeset par na uro. Vidiš,« je osorno dejal Stefanov France, »pa sem bil štiri leta v vojski za tiste plesivne generale in cesarje, da bi jih hudič vzel na onem svetu, če je kje. Trideset let sem star, vojskovel sem se, ko si ti še krave pasel. Zdaj bova imela pa enako plačo. Dimicju bom rekel, da da meni vsaj petdeset par več.«

Ko sva napeljala hlode, sva odpeljala žaganice, ko sva znesla žaganice na skladišče, je stopil za kopo, da ga nihče ni videl, si prižgal cigareto, pljunil in me vprašal: »Kadiš, Tevže?«

»Ne kadam. Tudi na žagi piše, da se ne sme kadiš,« sem mu navno odvrnil, ker sem verjel v vse žagarske predpise.

»Hm, pokažim se na predpise. Vsi kadijo nasikravaj. Če drugje ne, pa v stranicih ali za hodi. Hlod se od čika ne bo vzgal. Kaj pijš ob nedeljah?«

»Samo malinovec.«

Osorno mi je zabrusil: »S teboj ne bo nikdar nič. Ne pijš in ne kadiš. Kaj te niso ničesar naučili tvoji strici?«

»Ne maram za tako učenje, ne jaz in ne brat Lado ne bova kadiša,« sem mu odločno odvrnil.

»Si koga pretepel, velik in močan si dovolj.«

»Ne, pretepal se ne bom, kakor so se moji strici,« sem tiho odvrnil. »Zaradi pretepa so zaporji, sodišča, žandarji. Ne, pretepi so mi zoprni.«

»Ej, no, sedaj pa vidim, da ne boš nikoli fant, kot so bili tvoji strici. Ne pijš, ne kadiš in ne pretepaš se. Ej, to smo svoje dni pili in se s svojimi strici pretepal,« je veselo dejal in ugasnil cigareto. »Pa bi vsaj čikal, kot čika tvoj oče.«

»Čikanje je grda stvar, to je za stare moške.«

Ob opoldanskem odmoru se mi je približal Jaka iz brusilnice. Na glavi je imel star rjav in zamaščen klobuk.

»Ti, Tevž, se boš vpisal v strokovno organizacijo lesnih delavcev? Na mesec boš plačal šest dinarjev in še Delavca boš dobil povrhu.«

Pogledal sem ga in mu odgovoril: »Bom še malo premislil. Konec tedna vam bom povedal.«

»Da boš vedel, vsi napredni delavci so strokovno organizirani,« je dejal šepasti Jaka in odšel k starejšim delavcem.

»Te že nagovarja,« je osorno rekel Stefe. »Pusti tiste pri miru. Samo žgajo delajo,« je dejal in vrgel klobuk ob tla.

»Kaj vi niste v strokovni organizaciji,« sem ga osuplo vprašal.

»Ne in tudi ne bom. Višja gospoda že ne bo žrla mojih žuljev. Nič jim ne verjamem. Tudi na tiste shode ti ni treba hoditi. Ob nedeljah, če ne greš v gostilno, se vzeji pod lipo in se s petami nabijaj v zadnjico.«

»Kaj vi nič ne berete?«

»Ne, ker ničesar ne verjamem. Dokler nisem šel v vojsko, sem bral pri deseti maši iz mašnih knjig. Po vojski pa ne hodim k maši. Ne verjamem ne v farje ne v liberalce in nič ne berem, ker vsi časopisi lažejo. Rajši zapijem tiste solde. Preved sem se naučil v vojski. Pameten bodi.« Pljunil je čez hlode v kot v znak največjega zanimanja do vsega, kar je pisмено. Kadar je bil posebno jezen, je klel v vseh jezikih in metal zmečkan klobuk po tleh.

Čez nekaj dni me je poklical v pisarno obratovodja Dimic. Vprašal me je, če sem zadovoljen z delom. Rekel sem mu, da je delo težko, vendar da bom ostal, ker želim stalno službo. Nenadoma je začel: »Sem predsednik delavskega kulturnega društva Svoboda. Obenem sem tudi režiser. V jeseni bomo začeli z dramskimi prireditvami. Bi se ti vpisal v društvo? Slišal sem, da si še prej igral pri sokolih. Strehovec mi je to povedal.«

»Dobro,« sem mu odvrnil, »se bom vpisal v Svobodo. Sokole bom pa pustil.«

»To je prav. Delavec naj bo v svojem društvu, Sokoli pa v svojem. Še ostale mlade bom vprašal.«

Vprašal sem o strokovni organizaciji, ki jo vodi Ravelj Jaka, ali se splača vpisati. Pomolčal je, nato pa dejal: »Jas kot obra-

tovodja se ne smem mešati v delo strokovne organizacije. Pečam se samo s Svobodo, ti pa se kar vpisiš v strokovno organizacijo. Tudi jaz sem bil član.«

Tako sem se ob koncu 1926. leta vpisal v Svobodo in v strokovno organizacijo lesnih delavcev. Stefe pa je klel, ko sem mu to povedal. »Denar boš stran metal in čas zapravil. Poglej, Tevže, skupaj sva delala, a kakor vidim, na moje besedo nič ne daš. Pa v vojski sem bil. Krogle so padale okrog mene. Dve kolajni, ki nič ne neseta, sem dobil. Ti pa druge poslušas. Hm?«

Ob koncu tedna me je ustavljal suh, srednjeveški delavec z očali. Dvigal je pesti in vpijal: »Ti, Tevže, boš sedaj postal socialist! Meni je ime »Gasper«. Nekateri mi rečejo »profesor«, ker me imajo za učenega, kar tudi sem, da boš vedel. Kot socialist ti svetujem, da doma čimprej zmečeš s sten tiste nabožne slike. Ker je mati verna, ji poberi vse tiste molitvenice.« Poslušal sem ga. Doma nisem črnil besedice o tem, ker sem se dobro zavedal, da bi kratko vlekli. Pri naši hiši so bile namreč tri stranke: oče je bil trideset let liberalce, kraljev in cesarjev ni maral. Iz šolskih beril nam je iztrgal vse kraljeve slike, češ, teh bedastih malikov ne boste gledali in ne nosili v šolskih torbah. Mati ni marala liberalce. Razen časopisu Domoljub je verjela samo še krščansko-socialnim mislecom. Kreku E. Janezu in drugim te smeri. Jaz pa sem se oprjel socialističnih nauk. Dimic mi je dal Marjova in Engelsova dela ter dela nekaterih avstrijskih socialistov. Ob odmoru so delavci brali časopise ali pa razpravljali, največ o politiki v evropskih deželah in delavskih plačah. Ob takih priložnostih je Stefanov France, moj sodelavec, kje sedel in molčal. »Kaj ga bodo srali, oni zgoraj bodo naredili, kakor bo njim prav.«

Nekdo me je dobil Jaka, vodja strokovne organizacije, ko sem v odmoru prelistaval Tavčarjevo Visoko kroniko. Jezno se je obrnel ob mene, rekoč: »Kaj to bereš, ali ne veš, da je bil Tavčar ljubljanski mestni župan in vodja liberalcev?«

»Da, ampak knjiga je pa le po lepo napisana,« sem mu odvrnil.

»Drugič sem nekje staknil Kregove »Crne bukke kmečkega stanca«. Dobil me je pri vnetem branju tisti delavec, ki so mu pravi Tinec. »Kaj pa to bereš, to ni zate.«

»Kreg je delavec učil na katoliški podlagi in vero je zagovarjal.«

»Da te ne vidim več s takim branjem!« Mislim, da sem mu odvrnil, da je dobro, da tudi delavce ve, kako je s kmečkim stanom po svetu. Zamašnil je z roko in odšel v brusilnico, češ, s teboj tako in tako ne bo nič, da, nikdar nič!

Moj sodelavec France Stefe je na nočno izmeno ob nedeljah privrskal in pripel. Če je bila letna doba je slekel nedeljsko srajčo, kravato in klobuk ter vse skupaj obesil na kopo žaganice. »Ej, smo peli in plesali. Ha, ha, tebi se bo pa v glavi zmešalo od branja. Fant, vesel bodi! Tisti socialisti samo nekaj lažejo in pišejo o strajkih, ki nič ne nesejo!«

Ko sem lezel v sedemnajsto leto, je ustavil na skladišču obratovodja Jerneja Dimica in mu rekel, kako to, da imava enako plačo, čeprav jaz sem nimam sedemnajst let, on pa štirinajset.

»Oho Stefe, kaj ti kaj več narediš kot Tevž? Tega ne bi rekel. Fant je le močan. No, Stefe, kar sprizjante se. Nič več ne naredite kot Tevž. Če ste se za vojskovolet za cesarja in generale, tožite, da vam bodo povrnili čas in zaslužek.«

Tudi Dimic ni maral ne cesarjev in ne kraljev. Ko je odšel, je Stefe godrnjal: »Tudi jaz bi bil doma, če bi imel samo eno oko. Ne, ne, on ni pravi socialist, ker mi pri plači noče primakniti.« Zopet je v znak jeze metal klobuk po tleh in zrl na tovarniški dimnik, od koder se je kadilo noč in dan.

Jaka, ki je bil vodja strokovne organizacije, je ob plačilnih dneh stal s klobukom v roki ob vratih pisarne. Vsakega je počukal za rokav in dejal: »Ej, Janez, Jože, Feter, Tone, pozabili si plačati članarino!« Hudo-mušni Stefe mu je ob takih priložnostih vrgl v klobuk kak vojaški gumb.

Voda v Obrhu pod žago je šumela enakomerno, ne meneč se za živahne pogovore delavcev o svetli prihodnosti, ki da jih čaka, in ne za Stefeta, ki je včasih od jeze pljuval in metal kamenje vanjo. Jagnjedi ob vodi so šumeli ob jenskih dneh in nočeh, kakor da bi spremljali trpljenje in hrepenenje delavcev. Neke nedeljske noči je pripel z vojaškim korakom na delo Stefe. Vrgel je klobuk na hlode, brcaj vanj in vpijal: »Danes sem zapil polmesočno plačo. Vsi pri Vilharju so pili. Kje je tisti Jaka, ki pravi, da Stefe ni socialist? Tevž, ti si se nihal v malinovec in prebral tiste neumne časopise, mi smo pa pili. Mi, ki smo se vojskovali za prekleto cesarje.«

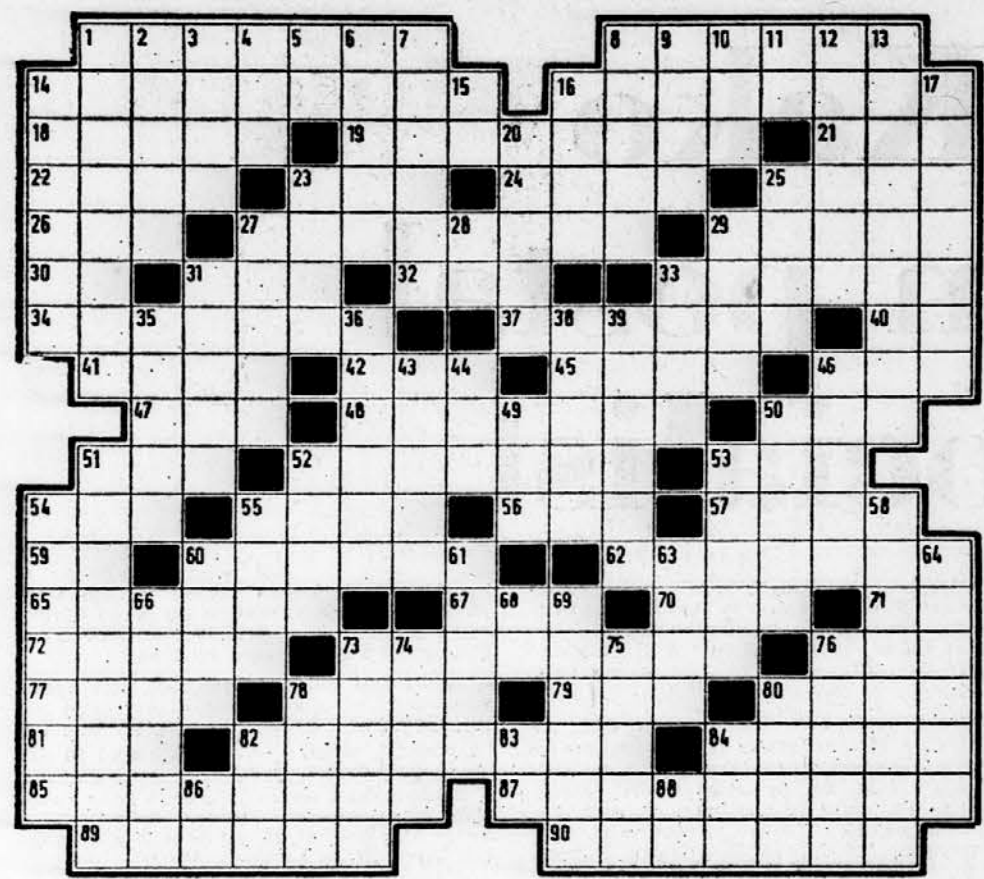
Cirkularji so peli, žage so hreščale. Hodi o so bobneli, deske je premetavalo in iz dimnika se je enakomerno kadilo. Vozički so brdrali po tirnicah, čuvaj v brusilnici je držal »Delavsko politiko«, kjer je pisalo o brezposelnosti v Angliji 1926. leta.

Oho, oho,« je vpijal Stefe, »še v to grajsko žago naj nekdo trešč. Ti Sulc si čuvaj in ne boš obranil sveta. Ti, Jaka, se pa razumeš samo na brušenje žag in cirkularjev.« Smejali so se mu, poznali so ga.

»Mislim, da bi bil ti primeren za knjižničarja v delavski knjižnici,« mi je dejal nekoga dne Dimic. »Zapomni si, ti fant, da gremo težkim časom nasproti. Carji in cesarji so zlo za deželo in družbo. Sicer pa socialisti ne smemo izgubiti vere.«

Poslušal sem ga in se oprjel socialističnih nauk...

Nagradna križanka

VODORAVNO: 1. znana dunajska toranja igralnih kart, 8. pristroj, naprava, 14. sladkosec, kuhar umetnik, 16. medicinski izraz za dva najsternik, 18. najlonu podobno umetno vlakno, 19. francosko mesto, prizorišče zadnjih zimskih olimpijskih iger, 21. zemeljska ožina na Malaji, 22. postava, život, 23. prevozno sredstvo za kmetih, 24. ploščina, površina, 25. piškot, 26. desni pritok Drine, 27. zemljiska knjiga, 29. beležnica, 30. kemični znak za aktinij, 31. bolečina, 32. kulbanski zunanji minister (Rahul), 33. stopničasto pobočje, ravna središča, 34. umivanje tal, 37. pristanišče v severni Norveški, kjer so se leta 1940 izkrcali Nemci, 40. krajevni prislov, 41. zanka, na stavi, 42. velika lesena posoda, 45. dvoboj, 46. bog sonca pri starih Egipčanih (daljša oblika), 47. ime francoskega skladatelja Delibes, 48. delavec v steklarni, 50. ime hrvaškega pesnika Ujevića, 51. merska enota za glasnost, 52. junak Hugojevega romana »Nesrečnikovi«, 53. kraj pri Domžalah, 54. ustrojena kožja ali jelenja koža 55. pritok Renu v Švici, 56. španski narodni junak iz 11. stoletja, 57. predstojnik moskega samostana, 59. kemični znak za nikelj, 60. nekdanje poljsko plemstvo, 62. slika z vodnimi barvami, 65. posameznost, področnost, 67. varuh domačega ognjišča pri starih Rimljanih, 70. poteg z nožem, 71. kemični znak za renij, 72. misel, 73. kontrolor vstopnic v kinu ali gledališču, 76. grški bog gozdov, pastirjev in čred, 77. eno od imen ameriškega izumitelja Edisona, 78. poljedelško orodje, 79. poljska cvetlica z rdečim cvetom, 80. omerjav otrok, 81. mlada francoska filmska grafičarka (Marie-Jose), 82. ameriški črnški boksar z vzdevkom »Sugar«, dolgoletni svetovni prvak (Ray), 84. pogonski stroj, 85. tropski komar, ki prenaša malarijo, 87. trgovec na debelo, veletrgoec, 89. veletoč v Ukrajini, tretja najdaljša reka v Evropi, 90. lepotična muzica z ogledalom, tudi ženska obleka.

NAVPIČNO: 1. deležnik, 2. muslimanska vera, 3. gora s številnimi samostani na grškem polotoku Halikidiki, 4. rastlinska bodica, 5. medmet, 6. blok ulitega jekla, 7. morsk ropar, 8. plodovit francoski operni skladatelj (Daniel, 1782—1871, »Fra Diavolo«), 9. večji kos papirja, 10. ameriški humoristični pisatelj in dramatik, odličen satirik (George, 1866—1944), 11. solimonski zlog, 12. javno povpraševanje, zbiranje podatkov, 13. ozemlje v osrednji SZ, ki se imenuje po prebivalstvu turško-tatarskega jezika, 14. industrijsko mesto v Zvezi republik Nemčiji v vzhodni Harza, 15. osebn zaimek, 16. francoski slikar, ki je in grafik, odličen ilustrator književnih del (Paul-Gustave, 1833—1883), 17. evropsko pristanišče v Rdečem morju, 20. modrec v znanj Lessingovi drami, 23. geometrijsko telo, 25. pluto vina, zamašek, 27. račun, 28. avtomobilski oznaka Sombora, 29. ime peva Sedaka, 31. živalska zgodba, 32. »taro ime sovjetskega mesta Kalinin, 35. slovenski gledališki in filmski igralec (Mihla), 36. državni naravnost in bizarnostinske cesarstvo, tudi pravoslavni nadškof, 38. ime ameriškega politika Steven-sona, leta 1965 umrlega predstavnika ZDA v OZN, 39. stara črnška kraljevina v centralni Afriki, 43. športnik, 44. že umrli romunski ministri predsednik, 46. jugoslovanski narodni heroj s partizanskim imenom Lola.

Nagrajeni reševalci

Za nagradno križanko, objavljeno v »Delu« 27. julija, smo dobili 1068 rešitev. Zreb je razdelil nagrade takole:

1. nagrada (50 Ndin): Franc Benedik, Selca 92, p. Selca nad Škofjo Loko

2. nagrada (40 Ndin): Milena Gedrih, Celje, Stanetova 18

3. nagrada (30 Ndin): Niko Barle, Brezovca 159 pri Ljubljani

4. do 12. nagrado (po 20 Ndin) prejmejo: Hedi Simončič, Izola, Smrekarjeva 51
 Pepca Logar, Ljubljana, Cesta na Loko 7 a
 Sonja Nerat, Ljubljana, Rozmanova 6/1
 Saša Tavželj, Koper, Titov trg 2
 Zlatko Bogataj, Kranj, Valjavčeva 5
 Milka Jenčič, Ljubljana, Krekov trg 10/1 (2K1)
 Majda Adamovič, Novo mesto, Pugljeva 2
 Andrej Dolinar, Trbovlje, Ulica 1. junija 2
 Lori Pirc, Trzin, Preska 20

Filatelija

Medrepubliška filatelistična razstava v Pulju

Od 26. julija do 2. avgusta je bila v Pulju velika medrepubliška filatelistična razstava v počastitev 25-letnice priključitve Istre in Slovenskega Primorja. Razstavo sta

Nove znamke v svetu — Avstrija

Avstrijska poštna uprava je dala 10. julija 1968 v prodajo dve priložnostni poštni znamki:

— za 25 z reprodukcijo avtorportreta slikarke Angelice Kauffmann (1741—1807) ob razstavi njenih slik v Bregenzu (15. 7. do 15. 11. 1968). Naklada 2.850.000 znamk;

— za 25 z počastitve 20-letnice izkopavanja na Magdalenški gori na Koroskem. Na znamki je reprodukcija izkopane bronaste statue »Mladenica«. Naklada 2.900.000 znamk.

KULTURNI KOLEDAR

Muzeji

Narodni muzej Ljubljana — Odprte so arheološke zbirke. Muzej je odprt vsak dan razen ponedeljka od 9. do 13. ure, v torek in petek pa tudi od 16. do 19. ure.

Zemljepisni muzej v Ljubljani, Trg Francoske revolucije 7/II ima odprto razstavo »Sodobni socialno-geografski procesi v Sloveniji«. Muzej je odprt vsak delavnik od 9. do 13. ure, ob ponedeljkih in sredo tudi popoldne od 17. do 19. ure. Skupinski obiski po dogovoru tudi izven tega časa. V navedenem času je odprta tudi knjižnica in arhiv z dokumentacijo.

V **Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani** je odprta stalna razstava o razvoju naprednega delavskega gibanja 1918—1941 ter ljudske revolucije 1941—1945 na Sloven-

skem. Obiski so ob torkih in četrtek od 9. do 12. ure in od 16. do 18. ure ter nedeljo od 9. do 12. ure. Skupinski obiski so po dogovoru tudi izven tega časa.

Gorenjski muzej v Kranju — Mestna hiša — Odprta je stalna arheološka, kulturno-zgodovinska zbirka, etnografska in umetnostno-zgodovinska zbirka. Galerija v Mestni hiši — Razstava del slikarja Henrika Marchla.

Baročna stavba v Tancarjevih ulici 43 — Razstava v I. nadstropju: Partizanski tisk na Gorenjskem. Razstava v II. nadstropju: Gradovi na Gorenjskem.

Prešernova hiša — Prešernov spominski muzej.

Galerija v Prešernovi hiši — Razstava grafik akademskega slikarja Bogdana Borčiča.

V **kletki Prešernove hiše** razstavlja slikarska dela Saša in Pavle Kump.

Galerijske in muzejske zbirke so odprte vsak dan od 10. do 12. in od 17. do 19. ure.

Likovne razstave

Narodna galerija — Stalne zbirke starjšje slovenske umetnosti so odprte vsak dan razen ponedeljka od 10. do 18. ure in v nedeljo od 10. do 13. ure.

Moderna galerija — V razstavnih dvoranah Moderne galerije je odprta stalna zbirka slovenskega slikarstva, kiparstva in grafike. V galeriji so na ogled tudi grafike, ki so napolnjeni v okviru akcije »GRAFICNI LIST 68«. Galerija je odprta vsak dan razen ponedeljka od 10. do 18. ure, v nedeljo od 10. do 13. ure.

V **Mali galeriji** je odprta razstava grafik, ki jih razstavlja Bogdan Borčič. Razstava je odprta vsak dan med 10. in 20. uro.

MATANOVIC : POLUGAJEVSKI

Sicilijanka

Skopje 1968

1. e4 e5, 2. Sf3 d6, 3. d4 cd4, 4. Sd4: Sd6, 5. Sc3 Sd6, 6. Lg5 Ld7, 7. f4 Dd6, 8. Sd3 e6, 9. Dd2 Le7, 10. 0-0-0, 11. e5 Sd5, 12. Sd5: e5, 13. ed6: Lg5, 14. fg5: Sd4, 15. Kh1 Tac8, 16. Sd4 Dd6, 17. a3 Sc6, 18. Sd5 De7, 19. d3, e6, 20. Df4 De5, 21. Thel d4, 22. Sd6 Td8, 23. Dh4 b6, 24. gh: Td8, 25. hg: Kg7, 26. Dh7 +Kf8, 27. Te6!! Crni se preda.

UHLMANN : PORTISCH

Kraljeva indijka

Skopje 1968

1. d4 Sf6, 2. e4 g6, 3. Sc3 Lg7, 4. e4 d6, 5. Sf3 0-0, 6. Le2 e5, 7. Le3 e6, 8. 0-0 ed4, 9. Ld4: De7, 10. De2 Sbd7, 11. Tfel a6, 12. Tacl b5, 13. h4 Lb7, 14. Lf1 Td8, 15. a3 Se6, 16. Se5: de5, 17. Lf1 De8, 18. a4 bc4, 19. a5 Td1, 20. Tf1: Sd7, 21. Sa4 Sf8, 22. Lc4: Se6, 23. Sd6 Td8, 24. Td6 Sd4, 25. Da2. Crni se preda.

PENKO : PLANINC

Sicilijanka

Prvenstvo SRS 1968

1. e4 e5, 2. Sf3 d6, 3. d4 cd4, 4. Sd4: Sd6, 5. Sc3 Sd6, 6. Lg5 Ld7, 7. Ld5 Tf8, 8. Tf4 (Možno bi bilo tudi 0-0 h3) 20... Lh4, 21. Dh3 Dg5, 22. Se6: f6: g6, 23. Le6: (Tucl) po 23. Lh5+ Ke7, 24. Th4: Td8, bi imel Crni še vedno aktivno igro. Na primer 25. g3? Tc3, 26. bc3: Th5, ali 25. Tf1 Te3, 26. Tf8 Tf8: itd.) 23... Te3, 24. bc3: Df4, 25. Lg8: Sg4 (Dim se je razkidal in crni enostavno dobi) 26. Kgl Lf2+ (Dobilo bi tudi 26. Lf2+ Df3 Lf2, ali 27. Df3 Ld2+, 28. Kf1 Lg3, 29. Kf1 Le5, 28. Dh5+ Kd8, 29. Te1 (Bel se ni mogel učinkovito ubraniti 29... Sd2, 30. Kgl in Sd1 z matom.) 29... Df2, 30. Dg5+ Ke7, 31. Del Dgl+. Beli se preda.

Najdorf : Guimard

Buenos Aires 1968

1. d4 e6, 2. e4, Sf6, 3. Sf3 d5, 4. Sc3 e6, 5. e3 Sbd7, 6. Ld3: de4, 7. Le4: b5, 8. Ld5, a8, 9. e4 Lb7, 10. e5 Sd5, 11. Sd5: cd5, 12. 0-0 Le7, 13. Ld2 0-0, 14. Dh1 g8, 15. Del Sd6, 16. De3 Te8, 17. Dh6 Sd7, 18. Sg5 Sf8, 19. h4, f5, 20. h5 Le8, 21. Sh7: Sh7, 22. hg6: Sf8, 23. g3 Ta7, 24. Tac1 Ld7, 25. Le2 Lf6, 26. e6: Df6, 27. Lh5 Te8, 28. Lf4 Tel, 29. Tel. Crni se preda.

GLASNIK ST. 8

Ze prvi dan avgusta je izšla 8. številka Šahovskega glasnika. Reza da Glasnik sedaj ne vendar več odčitati za mujenih rokov, temore pa od številke do številke opazno pesa kvaliteta plan. Tokrat je aktualen le en prispevek Matanovic je skupinski besednik in nekaj partijami skusa prikazati dvoboj s Sovjeti v Sočiju. Po vsem videzu pa mu to ni popolnoma uspelo, saj je miancine in članice, polovico naše ekipe, omenil kar mimogrede. Z enomesno zamudo je Damjanovic opisal turnir v Bitumju, zapis nepomembnega šahovskega festivala v Bognor Regisu pa je podal Kažić. Tem sestavkom pa sledijo saine rubrike: »Veliki mojstri preteklosti« (Steinitz), Glasnikov pouk, »Problemiški del«, »Teoretični bilteni in »Šah v Jugoslaviji«. Skorajda najzanimivejši del Šahovskega glasnika je to pot priloga, v kateri je načrt novega statuta Šahovske zveze Jugoslavije.

79.

DRAGO SKERLOVNIK

Celje

Original

— In tole je moja žena — levo zadaj jo najdete.

a b c d e f g h

Mat v treh potezah

Beli: Kf8, Dh8, Tg8, Sd4, Sg5, b3 (6)

Crni: Kf4 (1)

Z današnjim tropoteznikom začena mo četrto skupino šahovskih problemov (št. 79 do 86) našega natečaja v reševanju šahovskih problemov za leto 1968. Pri problemu št. 86 bomo navedli rok, do katerega bi treba poslati rešitve problemov četrte skupine.

Rezultati natečaja 1967

Problemski rubriki v »Delu« in »To-tečaj« v sestavljeni šahovskih problemov za leto 1967 in sicer dvopoteznikov, tropoteznikov in študij. V celoti se je na tečaju udeležilo 23 avtorjev z 22 problemi (nekateri avtorji so imeli po dva avtorja). Iz Slovenije je bilo 8 avtorjev z 9 problemi; od tega je kar 8 avtorjev v naših rubrikah prvič objavilo svoje problemske naloge. V prihodnjih rubrikah bomo objavili rezultate natečaja 1967 po skupinah.

Naša ulica

Sodobna pravljica

Prišla je k Dolgetovim na obisk babica. Vsi so se je zelo razveselili, zlasti Dolgetovka, ki je zato lahko poslala slikarju na dopust Babico pa, kot vse babice — izkazala se je: kuhinja je vse popravila, oprala, zlikala, za povrh je pa še zvečer pravljice pripovedovala.

Najprej je povedala tisto o avtorstvu, ki je dobro in srečno živel, čeprav je bil komaj pismen, potem tisto o tem, da smo v socializmu vsi enaki, potem tisto smešno o dobrem in zadovoljnim življenju upokojencev, pa tisto o šoferju-abstinentu in še več takih.

Babičine pravljice so bile vsem zelo všeč, vsem pa je najbolj ugajala tista o nesrečnem očetu, ki je imel deset sinov.

Ce hočete, vam jo povem. Torej: Nekdo, v že kar davnih časih, ko še ni bilo televizije in avtomobilov, je živel neki oče, ki je imel deset otrok. Toliko otrok je imel zaradi tega, ker kakrat se ni bilo elektrike — in torej, kot sem že zapisal, tudi televizije ne — in v dolgih, zimskih večerih z ženo nista imela kaj početi. Kontracepcija pa kakrat papir se ni v časopisih prepovedala, torej je tudi uporabljala nista.

Kljub vsemu (neurejeno otroško varstvo, neurejeno solstvo, pomanjkljivo zdravstveno zavarovanje, nizke mezd kapitalista, kjer se je oče udajal) pa je vseh deset otrok odraslo. Postavili so se pred očeta in ta jim je dejal:

»Ljubji otroci! Prišel je čas slovesa, odrasli ste, družniško gnezdo je za vse premajhno. Upokojili so me, star sem in pokojnina je za vse premajhna, saj bo premajhna celo za naju z mamjo. Pojdite po svetu, poiščite si srečo. Sečite imate, čas je prinesel svoje. Ziveti v urejeni državi, odprta so vam vrata šol in univerz, učite se, da bo kaj iz vas.«

Tako jim je dejal in otroci so šli. Vseh deset, pet sinov in pet hčera.

»Čez pet let pridemo spet domov,« je dejal najstarejši.

In res: čez pet let so se vsi zbrali doma. Najstarejši je prišel s kolesom in je dejal očetu:

»Mleko sem razvažal, časopise prodajal. Zraven sem študiral in zdaj sem profesor. Ni mi slabo, sit in oblečen sem in kolo sem si kupil.«

Druga je prišla peš in je povedala: »Oče, zdaj lahko zohiti. Zavarovana sem, služba mi dobi in lahko le tebe zdravim. Kako sem dobila diplomu! Služila sem, za gospodinjstvo pomočnico sem bila, podnevi sem delala, ponoči študirala.«

Tretji se je pripeljal z mopedom: »Vuhuhu, pa sem spet doma,« je dejal in dodal, da je inženir v veliki tovarni in da mu kljub temu, da imajo te osemdesetodstotne plače ni hudega.

Četrta in peti sta se pripeljala skupaj, s starim motorjem.

»Arhitekta sva,« sta povedala in po-

tem priznala, da sicer študija še nista končala, da razmišljata, če ga sploh bi, saj službe tako in tako ne bosta dobila.

»Za sproti pa vseeno zasluživa, saj je pri gradnjah vil in vikendov vedno do volji dela,« sta se pohtaila.

Šesti se je pripeljal z avtomobilom. Oče si je oddahnil in dejal:

»Zdaj pa ti povej, zate me je najbolj skrbelo, nikoli nisi bil posebno odprte glave. Kje si dobil avto?«

»Prislužil. Za mehanika sem se izučil, to je še moj drugi avto. Prvega sem stolkel, ko sem bil še vajenec. Potem sem ga od DOZ kupil, popravil, prodal in si kupil tega.«

In še je na dvorišče privrhnal še z večjim avtom sedmi:

»Zdravo, zdravo, zdravo! Jaz sem zdaj nogometiš,« je povedal.

»Saj nisi bil nikoli za šport,« mu je dejal oče.

»Ali misliš, da sem amater?« ga je vprašal sedmi udeleženo.

Osmi je prišla s šoferjem: »Igralka sem, pri filmu. Ne smem sama voziti avto, levo nogo, s katero bi morala zavirati, imam zavarovano za milijon dolarjev. Tako me vozi pač šofer.«

Deveta je prišla z najlepšim avtom, za njo pa so se na dvorišče pripodili še številni mladi ljudje in jo prosili za fotografije in podpise. Smehljala se jim je, jih komaj odpravila in potem povedala:

»Postala sem pevka. Vsi me poznajo, vsi mi poskojajo. Denarja kot pečk.«

»Če smo doma zapeli, se te je slišalo najmanj,« je pripomnil oče.

»Ko pa nismo imeli ojačevalcev,« je odgovorila.

Pa nista več govorila, na dvorišču se je ustavil najlepši avto, kar so jih kdaj videli. Debel gospod je planil izza volana in hitel odpirat vrata, skozi katera je izstopila deseta.

»Jaz sem tajnica, to je pa moj direktor,« je povedala.

Oče je bil vesel, ko je videl, da so se njegovi otroci tako dobro znašli v življenju.

»Vesel sem vaših uspehov,« jim je dejal in dodal, da z materjo s prijateljskimi tisočaki pokojnine težko živita.

»Kljub temu pa bi bila kakega vnuka te vesela, krajsal nama bi stare dni, življenje bi prinesel v hišo,« je še dodal.

Zdaj pa je planilo vseh deset: »Otroci se ne izplačajo,« je dejal eden. »Doklad ni več,« drugi.

»Kontracepcija,« so približale. Oče je bil obupan, mati tudi, potem jih je pa eden izmed sinov le potolažil: »Papež je kontracepcijo prepovedal in kmalu bosta imela vnučkov, kolikor bosta hotela.«

Oče in mati sta planila v smeh, vseh ostalih deset tudi.

In prav zaradi tako smešnega konca je imela babica, drugače zelo resnična in resna pravljica tako velik uspeh.

EVGEN JURIC

obej je prikazano priključno ozemlje.

Nagrajena filatelista o se stitamo k uspehu, ki so ga dosegli na razstavi filatelističnega zveznava pa želimo, da bi priredile se več takšnih razstav, tudi na območju Slovenije.

Priložnostni poštni žig

POHOD PIONIRJEV OB 25 LETNICI ZBORA SLOVENSKEGA ODPOSLANECV 31.8 KOČEVJE 1943-1968

Zveza prijateljev mladine pripravlja skupaj z republiškim odborom ZB NOV v počastitev 25-letnice zbora slovenskih odposlancev pohod slovenskih pionirjev, ki se bo zaključil z zborom in priveditvijo na stadionu v Kočevju 31. avgusta 1968. Zbora se bo udeležilo okoli 3000 pionirjev iz vse Slovenije. Zastopstva pionirjev iz drugih republik ter skupina 20 pionirjev iz Sovjetske zveze. Organizator pohoda je za-

Filatelistično društvo »PTT Slovenija« iz Ljubljane je za planinski tabor v Logarski dolini, ki sta ga ob 75-letnici slovenskega planinskega društva priredila Planinska zveza Slovenije in Planinsko društvo Celje, založila spominski ovitek s sliko planinca iz obdobja ustanovitve prvega slovenskega planinskega društva (ilustracija Tomazha Kvasca iz knjige Borisa Režka »Stene in grebeni. Otviki so frankirani z znamko za 0,50 din iz lanskolešne serije »Flora«.